

אותו האיש

נחום ברנע על הביוגרפיה
התקשורתית של ערפאת

עיתון של איש אחד:
נמרודי ממנה את דנקנר

בעלי הבית:
מחקר: "מעריב" ו"ידיעות
אחרונות" בשירות המו"לים

המדור לחיפוש קרובים:
עיתונאים מפירים את חוקי האימוץ

מות הזקן:
הטיות בסיקור העימות במאה־שערים

הטלוויזיה הרב ערוצית בישראל: ההיבט הציבורי

מאת פרופ' ירון אזרחי, ד"ר זוהר גושן וחני קומנשטר

- שוק הטלוויזיה היום ומחר • תחרות, פיקוח והאינטרס הציבורי • הכבלים מול הלוויין
- הפרדה בין תוכן לבין הולכה • השפעת התחרות על התכנים • ריכוזיות ובעלויות צולבות
- תחרות ופיקוח ציבורי • מעמדו של השידור הציבורי • טיפוח ועידוד היצירה המקורית • תמצית באנגלית

ספר חדש

162 עמ', 50 ש"ח

כבוד האדם בצה"ל

מאמר תמציתי מאת פרופ' ברוך נבו ויעל שור

דברי המשתתפים ביום העיון

- רב-אלוף שאול מופז • תא"ל מיל. פרופ' ישי בר • אלוף דורון אלמוג • לילי גלילי • תא"ל הרב ישראל וייס
- אמונה אלון • נחום ברנע • נילי אלדר • שלומית עמיחי • תא"ל אלעזר שטרן • פרופ' מרדכי קרמניצר
- אל"מ עינת גפנר • אמיר אורן • מרדכי אביצור • אלוף גיורא איילנד • פרופ' ידידיה שטרן • ואחרים

ספר חדש

289 עמ', 50 ש"ח

חוקה, חוקי יסוד מגילת זכויות

הבינום השלישי של המועצה הציבורית

בכינוס זה עסקו חברי המועצה בשאלות הבאות: האם דרושה חוקה? האם ניתן ליצור מחוקי היסוד הקיימים חוקה? מה עדיף, כתיבת חוקה מחדש או השלמת התהליך של חוקי היסוד? אילו סוגי חירויות וזכויות יש לפרט בחוקה? במהלך הדיונים השמיעו חברים דתיים, חרדים וערבים, דעות לא שגרתיות.

אין לקנא בעיתונאי שמישהו טורח לבחון בזכוכית מגדלת את דבריו; תמיד יימצאו בהם טעויות ופרכות. שבעתיים חמור מצבו של פרשן שקביעותיו ותחזיותיו נמדדות בסרגל הזמן: מבט לאחור על מה שכל אחד מאתנו כותב יעמיד אותנו, ללא יוצא מן הכלל, באור מבין, לא פעם ולא פעמיים. הנסיבות המשתנות, השקפות העולם המתחלפות ותלות במקורות מועדות לשרבב להערכות המצב של כל עיתונאי אבחנות שבדיעבד יתגלו כנלעגות. התופעה הזו, המובנית בעיסוק העיתונאי, בולטת לאחרונה יותר מבעבר: הטלטה הרגשית והרעיונית שמחוללת ההתקוממות הפלסטינית מאז אוקטובר 2000 אינה פוסחת על קהילת העיתונאים הישראלית. כותבים ושדרים מוצאים את עצמם נקלעים לסתירות בקריאתם את המציאות, הן בתוך התקופה הנדונה והן בהשוואה לעמדות שהביעו לפניה. עיתונאים, שהתסמונת הזו מעוררת אצלם מבוכה, מזומנים להתעשת: התופעה משקפת באופן מהימן את התפקיד העיתונאי – לייצג את המציאות כמיטב היכולת; כאשר מדינה שלמה נתונה בהתרוצצות פנימית, אידיאולוגית ורגשית, ממלאת העיתונות את משימתה כשהיא נותנת לה ביטוי ובה בשעה מושפעת ממנה.

הסלחנות הזו לחולשה הגלומה בעיסוק העיתונאי טומנת בחובה סכנה: היא עלולה לספק אליבי לעבודה עיתונאית בלתי הגונה, או נמהרת. דבר אחד הוא לטעות בהערכות מצב בתום לב, ודבר אחר הוא להפריח הגדרות או להפיץ מסקנות מתוך פזיזות או מתוך שיקולים זרים. הצרה היא שלעיתונאות חסרת אחריות, או מוטה ביודעין, עומדת ההגנה הנזכרת למעלה: תמיד ניתן להציג אותה כנפול לגיטימי של שגגות תמימות או של שינוי בנסיבות.

אחד הגורמים המרכזיים לכשלים בניתוחים העיתונאיים הוא תלות יתרה במקורות. זה לחם חוקו של כל עיתונאי: עליו לשלם מס למקורות המזינים אותו במידע, האופן שבו כל אחד מאתנו מתמודד עם התלות הזו הוא, בעצם, המבחן הקובע את אופי עבודתנו, את אמינותנו ובסופו של חשבון את מעמדנו. עיתונאי, שיוצא לו שם של מי שמתמסר בקלות למקורותיו, יאבד במרוצת הזמן את יכולתו להוסיף ולהחזיק בהם; המערכת השלטונית, ותהיה מי שתהיה, מפתחת בוז לעיתונאים שאין להם יושרה ושניתן להרקיד אותם לפי חלילה.

בתהליך הזילות העובר על המקצוע מרבים עיתונאים לתת ציונים לאנשי ציבור, לרומם ולהשפיל בהבל פה, לפשט מאבקים ציבוריים לקביעות של מי ניצח ומי הפסיד, להחליף מדי יום את הגיבורים התורניים של הגותם, ולכתוב (ולשדר) באופן גורף מבלי שיידרשו לתת דינורחשבוני על אבחנותיהם. וכך אפשר לקרוא ביום ראשון על איש ציבור ש"עשה היסטוריה" באחד ממהלכיו ולמחרת להיווכח שהצעד נחל כישלון חרוץ. וכך אפשר להאזין לקביעת פרשן שמנהיג החיובאללה לא יגיב על צעד ישראלי ולשמוע כעבור פחות מחצי שעה שתגובה הגיעה גם הגיעה. וכך משדר שליחנו המיוחד לאפגניסטאן את הערכתו המלומדת על כשלונה הצפוי של הברית הצפונית להכריע את משטר הטליבאן, ולא להסמיק כעבור פחות משבוע כשהיא כובשת את קאבול.

עיתונאים חכמים נוהרים בדבריהם. וגם הם נכשלים לא פעם. עיתונאים מתמסרים, או נמהרים, משווים לעיסוק העיתונאי הווי של מקצוע עתיק יותר.

עוזי בניזמן

8 מיתולוגיה ישראלית: הדמוניזציה של המנהיג הפלסטיני **ירון אזרחי**

10 עיתון של איש אחד: חילופי עורכים ב"מעריב" **ארן ליביו**

14 זה מה שיש: חוסר האונים של התקשורת **כרמית גיא**

16 המדור לחיפוש קרובים: עיתונאים מפירים את חוקי האימוץ **ענת באלניט**

20 התקרנפות חסרת תקדים: מבט מהאקדמיה על העיתונות **חיים בראשית**

22 דעת הקהל: **טל ארבל, ענת באלניט, עמליה זיו, ארנון לוי**

24 בעלי הבית: "מעריב" ו"ידיעות אחרונות" בשירות המו"לים **נאוה קוורטל**

27 מות הזקן: מי הצדיק ומי הרשע בעימות במאה־שערים **שרי מקובר**

30 מבט אחר על "אלג'זירה" **זוהיר אנדראוס**

32 עניי עירנו: מי זוכר את קנדיל סלימאן חרב? **דנה וינקלר**

35 קורא מן השורה: רחבעם שלי **עמוס נוי**

36 H-TV: נשאי האיידס אינם מסוגלים לספק עצב טרי **חגית לרנאו ורון קסלר**

38 עין בינלאומית: אנשי הגרזן **רפי מן**

40 הזכות לא לדעת **עודד בן־עמי**

41 מסיבת עיתונאים: דניאל דור מגיב

42 אירועי תקשורת

המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE

רכז המערכת: ארנון לוי
השערה: אפרת בלוססקי
דפוס: העיר העתיקה
כתובתנו באינטרנט: www.idi.org.il
דואר אלקטרוני: arnon@idi.org.il
ISSN 0793-5781

עורך: עוזי בניזמן
מערכת: נחום ברנע, כרמית גיא, רפי מן
יעוץ: פרופ' ירון אזרחי, משה גביש
עריכה גרפית: סטודיו זה
עריכה לשונית: מיכל רוזנטל

"העין השביעית"
בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה
ח.ד. 4702 ירושלים 91046
מלפון: מערכת 025300866
מוניים ומנהלה: 025300841
פקס: 035488633

לרקוד עם ערפאת

מאות תצלומים מספרים את סיפור הרומן המפותל של ערפאת עם התקשורת הישראלית, מאורי אבנרי בביירות ועד הראיון הנוקב שעשה אתו לאחרונה עודד גרנות. אפשר להפיק מהם אלבום, תערוכה, מיצג. כליך הרבה מאמץ מול המצלמה. כליך מעט בשורות

צילומים: חיקי קרצמן

כותב עכשיו ליצפאן. בראיון למוסף "הארץ", באוגוסט השנה, הוא אומר: "אילו היינו עושים היום את החרצופים, כבר לא היינו מתייחסים אל ערפאת כאל הדור החביב. אין מה לעשות: האיש התגלה כחרא. אני אולטרא שמאלן, אבל המנהיגים הערבים, בתפיסה שלהם ובצורת הדיבור נגדנו, החזירו אותנו שלושים שנה לאחור."

ב-1975 הוזמן ערפאת לראשונה לנאום בעצרת האו"ם. הוא עלה לבמה במדים, כשבחגורתו אקדה, ועיניו מכוסות במשקפי שמש, שהיו אז חלק בלתי נפרד ממדיו. המשלחת הישראלית לאו"ם החרימה את האירוע. נותרו העיתונאים: אני הגעתי לשם מטעם עיתון "דבר". ישבנו בירכתי האולם, שלושה ישראלים מבודדים, שנואים, בתוך ים של אקסטוזה, בעיקר מספסלי משלחות העולם השלישי. "נאום האקדה ועלה הזית", כתב "דבר" למחרת. "ידיעות אחרונות" כתב: "הטרור כבש את האו"ם".

הרבה עבר על ערפאת מאז ימי האקדה ומשקפי השמש ועד ההחלטה של ממשלת ישראל שהוא "לא רלבנטי". מותר להניח שעוד יעבור: רלבנטי או לא, שנוא או אהוד, ערפאת הוא חלק ממצוינות חיינו. שמעון שיפר, הכתב המדיני של "ידיעות אחרונות", חישב פעם של ערפאת היה חלק בסיום תפקידם העגום של כל ראשי ממשלות ישראל בעשרים השנים האחרונות: בגין, בגלל לבנון. שמיר, בגלל הלנה רפ. רבין, בגלל אוסלו. פרס, בגלל הטרור. נתניהו, בגלל הסכם ואי. ברק, בגלל קמפ־דייוויד.

מאז תחילת גל האלימות הנוכחי, בספטמבר 2000, אולי עוד קודם, מאז כשלון השיחות עם ברק בקמפ־דייוויד, מרבה התקשורת לשאול מה קרה לו, לערפאת. איך הוא עשה לנו את זה, למה בגד בנו.

התשובה לשאלה המכובדת הזאת שייכת לביוגרפיה הפוליטית של ערפאת. הביוגרפיה התקשורתית שלו, לפחות בקטע הישראלי שלה, מספרת סיפור

נחום ברנע

יש מכה משותפת לראשי כל ממשלות ישראל, מגולדה מאיר עד היום, הריהו התיעוב הפיזי שהפגינו כלפי דמותו של יאסר ערפאת. זהו תיעוב רבי-מפלסי: הוא מתחיל במה שעשה ערפאת, עובר אל מה שהוא מסמל, ומתמקד בשיאו במראהו החיצוני ובהתנהגותו. יותר מכולם שנא אותו מנחם בגין. שנאתו היתה גורפת, מהולה בחרדות-שואה וברטוריקה של כיכרות. בגין היה האיש שהדביק לערפאת שני כינויים שלקוחים מסיוטילילה של ילדים: "חיה דוירגלית" ו"האיש עם השערות על הפנים".

והנה, מהפך. בדצמבר '96 ערך מכון "גאלופ" סקר עבור התוכנית "מה בוער" בגליציה"ל, וגילה שהדמות האהודה ביותר על צופי תוכנית הבובות "החרצופים" בערוץ השני היא יאסר ערפאת. ערפאת (16 אחוז) הקדים את נתניהו (10 אחוז) ופרס (7 אחוז). "היום (כתב אז אהוד אשרי ב"הארץ"), "ערפאת מתקבל כחלק אינטגרלי מהווי חיינו, בן דמותו של החרצוף שעוצב עבורו: טיפוס ממזרי וחביב, תחמן אבל בלתי מזויק, שמזכיר יותר מכל את הסטריאוטיפ של היהודי הערמומי והמסתרן".

והנה, עוד מהפך. חמש שנים לאחר עונת השיא של החרצופים, המצחיקן של הטלוויזיה הוא אלי יצפאן, והאנשים הרעים הם השליטים הערבים. ערפאת מוצג בתוכנית כקשיש סנילי וכמחבל. עופר קניספל, שכתב עבור החרצופים,

אחר. יותר משהיא מלמדת על שינויים במהלכו ובאופיו של ערפאת, היא מלמדת על אופיה ההפכך, התזזיתי, של התקשורת. בעיקרו של דבר, ערפאת נשאר אותו ערפאת. השערות הן אותן שערות, הפנים אותם פנים, היעד אותו יעד, והשטיקים אותם שטיקים. רק הכותרות מתהפכות כל הזמן.

בנובמבר '92

נסענו, כתבת "ידיעות אחרונות" לענייני ערבים סמדר פרי ואני, לתוניסיה, לראיין את ערפאת. יש, אולי, עניין לחזור אל הראיון ההוא. לא כרי לראות מה חידש – הוא לא חידש הרבה – אלא כרי לראות שהכל כבר היה. הראיון התקיים באחת מתקופות הדמדומים המרתקות בעימות הישראלי-פלסטיני. הממשלה היתה ממשלת רבין, בראשית דרכה. על פני השטח היא ניהלה מלחמה חסרת פשרות נגד ערפאת. בחשאי, חיפשה דרך להירבר אתו. הכנסת פתחה בהליכים לביטול החוק שאסר מפגשים עם אנשי אש"ף.

למיטב זכרוני, עד אז נפגשו עם ערפאת רק ישראלים שהזדהו עם השקפותיו ועם ארגונו. הבולט שביניהם היה אורי אבנרי, עורך השבועון "העולם הזה", שבקיץ '82 חצה, באומץ לב רב, את הקווים בבירות, וראיין את ערפאת בעיצומן של ההפצצות הישראליות. בראיון השתתפו שתיים מכתבות השבועון: ענת סרגוסטי ושרית ישי. אבנרי לא היסס להביע בכתבתו תמיכה נלהבת בערפאת. גם לכך נדרש אומץ, בימים הסוערים ההם.

הכתבה שפרסם היתה מגויסת בידועין. היא ביקשה לשכנע את הקורא הישראלי שערפאת הוא מנהיג רציני, גיבור מלחמה ושוחר שלום. אם מנחם בגין צייר אותו כמפלצת, אבנרי צייר אותו כמלאך. זמן מה הלכה התקשורת הישראלית בעקבות שניהם: לפעמים תיארה את ערפאת כתת-אנוש, לפעמים כאדם עליון.

הראיון שלנו עם ערפאת פורסם ב-27 בנובמבר '92. למרבה האירוניה, הכותבת שלו נקראת כאילו פורסמה שלשום. "ערפאת: לא אתן פקודה להפסיק את האינתיפאדה". הכוונה היא לאינתיפאדה הראשונה, זו שפרצה בדצמבר '87.

שאלה: אם תחליטי שאתה מפסיק את האינתיפאדה היא תיפסק?
ערפאת: האינתיפאדה תימשך, שבוע אחרי שבוע. עד סוף הכיבוש. זה יבוא בגלים, בעליות ובריידות.

שאלה: האינתיפאדה לא תיפסק גם כאשר תיתן פקודה?
ערפאת: לא אתן פקודה.
שאלה: גם אם ישראל תנהל אתך מו"מ?
ערפאת: אני לא אתן פקודה להפסיק את רוח ההתנגדות. גם אתם, אילו הייתם במקומי, הייתם זוכרים את רוח מצדה.
שאלה: האם מצדה היא מקור ההשראה שלך?
ערפאת: לא. אני רואה את הניצחון כמקור ההשראה שלי.
שאלה: כאשר הייתם נצורים בבירות, לא סיימתם ברוח מצדה.
ערפאת: כן, אבל המשכתי את המצור שלושה חודשים. עזבתי את בירות רק מפני שהעם הלבנוני ביקש ממני לעזוב.

הפגישה התקיימה בוילה ששימשה לערפאת משרד ומקום מגורים, ברובע מוטל-ויל האמיד, בצפון העיר. היו בה, במבט לאחור, רבים מהסממנים ששבו והתגלו אחר-כך, בראיונות שניתנו בעזה וברמאללה: מצד אחד, הנכונות להסכם בתנאיר-שלו, שערפאת חוזר עליה, בעקביות ראויה לציון, מראיון לראיון; מצד שני, הגיבונים התיאטרוניים, נכון יותר לומר, האופראיים; הווכחנות, עד כרי התחכמות לשמה; הלחשנות המתמדת של חבורת העוזרים מסביב, כל הזמן מעירים לו, כל הזמן מתקנים אותו, שמתקיימת, למרבה ההפתעה, לצד גיבונים של פולחן אישיות; היכולת של ערפאת להקרין חום ורוך, ולהשמיע באותו זמן דברים קשים, בוטים; הסיפורים שהוא מוצץ מאצבעה של ההיסטוריה, שאמורים להציג אותו כאיש העולם, כמשכיל ("אל תשכחו שאני בוגר אוניברסיטת קאהיר, בפקולטה להנדסה"), ולמעשה חושפים את בורותו.

במהלך הראיון הוא ניסה לשכנע אותנו שיתרו המדייני, חותן משה, היה פלסטיני. "כשמוסא ברח מפרעה, הוא היה האורח שלנו. הוא התחתן עם אחת משלנו. נכון או לא?".

כתבנו, בין השאר: "הובלנו לקומה השנייה, לחדר שאחד מקירותיו כוסה בתצלום של העיר העתיקה בירושלים. חלק מהטאפט כיסה גם את חדר

הישיבות למטה, שבו התקיים הראיון. הטאפט הוא פוטו-מונטאז', זיוף: מתוך התצלום, שנעשה באמצע שנות השישים, נחתכו כל הבניינים הגבוהים של מערב ירושלים, ביניהם מלון המלך דוד ומגרל 'מק"א. בקדמת הצילום הרביקו כרם עם עצי זית ענקיים ושדה עם כלניות פורחות. קצת קשה להאמין שנשיא מדינת פלסטין (בהכנה) מתראיין על רקע ירושלים שפוכה לה יחידו.

"במהלך קרוב לשעתיים למדנו שהרבה ממה שנכתב על ערפאת בביוגרפיות ובכתבות דיוקן – נכון. יש באמת פער גדול בין הדימוי המרושע, הליצני, שעולה ממרצע הטלוויזיה, לבין היכולת של האיש לתקשר בחדר סגור. הוא תופס מהר ומגיב מהר. פניו באמת מוזרים: העיניים קטנות ובוטות. בטוח שהן מקרינות פיקחות, ממורות. ספק אם הן מקרינות סמכות.

"והשערות על הפנים, כמובן. הן רכות, כמעט נשיות. השפם כהה. הזקן אפור. לא מפלצת דורגלית, אלא פוליטיקאי ממולח, בעל כושר הישרדות נדיר. הוא נהנה הנאה אדירה לשחק את יאסר ערפאת. המדים שלו אינם מדים: הם מדיי-כאילו שנתפרו בידי חייט וגוהצו בקפידה. הם מסמלים את המאבק הצבאי".

(בראיון אחר שאלתי אותו מי העניק לו את המרדליות שעל חזהו. "אני המפקד העליון", אמר מיד. "נתתי אותן לעצמי").

23 ימים

לפני שנחתם, בלחיצת יד מאולצת על מרשאת הבית הלבן, הסכם אוסלו, ב-20 באוגוסט '93, כתב דורון רוזנבלום ב"הארץ" טור, שכותרתו "במה טוב שהוא מבווער". "מזה שנים מטלטלים מפגיני גושי-אמונים בובת דיקט ממורטטת, המציגה את ערפאת כמלוא תפלתו: זיפים, אקדה, כאפייה, וכן רימונים, שרשרות כדורים ואפילו גולגולות לקישוט.

"גם רבין ופרס עושים זאת, ועושה זאת במשך שנים כל הקשת הפוליטית בארץ. לא האייתולות, לא אסד ואף לא קדאפי מוצגים אצלנו בצורה כזאת. הסיבות הפוליטיות לכך ברורות. ועם זאת, ייתכן שכל הסכסוך (ותסכך האש"פוביה שלנו) היה נראה אחרת, אילו מנהיג הפלסטינים היה נראה כמו עומר שריף ולא כמו שודר דרכים שיצא מסרט של מל ברוקס.

יותר משהביוגרפיה התקשורתית של ערפאת מלמדת על שינויים במהלכו ובאופיו, היא מלמדת על אופיה ההפכך, התזזיתי, של התקשורת עצמה

"אפשר אפוא לדמיין את רבין לוחץ את ידיהם של פייסל חוסייני, של אסד ואפילו של קדאפי. אבל אי-אפשר לדמיין ראש ממשלה ישראלי כלשהו פוגש את 'האיש עם השערות על הפנים'. כאן יש מחסום נפשי בלתי עביר.

"...האם המחסום הנפשי הוא אסתטי בעיקרו? צורתו של ערפאת הטרידה לא אחת גם את השמאל, ודחקה אותו לדיונים דיאלקטיים עמוקים: היו שטענו שהוא עושה זאת בכוונה, שהוא מנפנף בזיפיו ובמדריו ובאקדחיו כבדגל. חסידים שוטים אמרו שהאיש נראה מכווער רק בתמונות, ואילו בחיים ומקרוב הוא מזכיר את גרטה גרבו. לעומתם, יטען הימין (ברוח אמרתו של ג'ורג' אורוול, שאחרי גיל חמישים מקבל כל אחד את הפרצוף המגיע לו) כי פני המנהיג כפני תנועתו, וכי אלה הפנים שהשיקו אלף סירות מחבלים.

"יהיו שיאמרו: סכין גילוח טוב אחד היה משנה את פני הסכסוך במזרח התיכון. יהיו שיגיידו – אחרי השלום אפילו ערפאת יראה אחרת. רבים עדיין אומרים: קודם שהוא לא יהיה הוא, ואז נדבר".

המאמר הזה הוא פריט לאספנים: לא רואים כאן הרבה מאמרים כאלה בזמן האחרון. מנגד אפשר להביא, למשל, את אותו דנקנר, הפעם ככותב ב"מעריב" של נמרודי. ב־21 בספטמבר אשתקד הוא פרסם מאמר ("שנת הקופיקט") שבו כתב, בין השאר, שערפאת הוא "הקקטוס הרעיל שייבאנו ביבוא אישי של פרסידרין היישר מאוסלו ומתוניס... מצבנו הורע אנושות".

ב־5 בפברואר אשתקד, במאמר שכותרתו "הפחד שאוסלו מייצר", הוא כתב: "לפלטסטינים אין על מי להלין לבר מעל עצמם: הם טיפחו חורש אחר חורש, שנה אחר שנה, את החששות והפחדים של היהודים בישראל, המבוססים על היסטוריה ארוכה ועקובה מדם של היותם קורבנות לבגידה, שאננות, ורמייה ואשליה עצמית".

ב־13 ביולי כתב: "אחת ממטרות ההונאה של חסידיו אוסלו אמרה, כאשר פעם אחר פעם מתגלה כי ערפאת, כהגדרתו המדויקת של אריאל שרון, שקרן פתולוגי, מפר הסכמים ומטיל טרור... שאנחנו לא קובעים ולא יכולים

לקבוע מי יעמוד בראש הרשות הפלסטינית. תראו, אמרה הקביעה הזו בעצם, נכון שהאיש מנוול ורוצח, אבל הוא המנהיג המקובל. זוהי אמירה שקרית מיסודה". נכון ל־21 בספטמבר 2001, השיח השולט בתקשורת הוא זה של הימין. ערפאת הוא האויב, אם לא תמיד באותיות הקטנות, לפחות בכותרות. זה לא היה קורה אילו שרון, או נתניהו, היו יושבים מול ערפאת בקמפיין יוטיוב. זה לא היה קורה אלמלא פיגועי בן־לאדון והשינוי המהפכני שחוללו בגישה האמריקאית. מיקוד האשמה בערפאת אישית־לוחצת הוא ה"ספין" התקשורתי הגדול של שרון. במונחים תקשורתיים זה הישג ענק, לפי שעה.

לערפאת יש מנהג קבוע: לפני כל פגישה הוא

מצטלם עם אורחיו. הצילום נעשה במתכונת של תצלומי בר־מצווה: מתייצבים בשורה, כשערפאת במרכז, חבוש בכאפייה שלו או בכובע צמר רוסי, והאורחים משני צדיו, מחייכים.

העיתונאים הישראלים לא מופלים לרעה. גם הם חייבים להצטלם. קצתם מצטרפים לשורה בשמחה, מתוך תאוות צילום או באשליה, שכך הם מתעדים את חלקם בהיסטוריה. קצתם עושים את זה מטעמי נימוס: במזרח לא מסרבים למארה. וקצתם מתוך חנופה. כבר אמרנו, שאנשים לא משתנים.

ב־92', בתוניס, התייצב ערפאת בין שני מראייניו, כרגיל. נוצר עימות: אנחנו רצינו תצלום, כזה שיציג אותנו מצד אחד של שולחן כתיבה, ואותו מהצד השני. הוא רצה להיות בצד שלנו. התחלנו לרקוד, בשלישייה: בתחלה ואלס אטי, אחר־כך פאסאדובלה סוערת. בסוף ערפאת ויתר. כשיצאנו, בשתיים לפנות בוקר, שלף הצלם את הפילם ומסר לנו אותו. זה היה בחצר, ליד הדלת, באווירה עוינת, חצי מחתרנית.

עכשיו ערפאת לא יושב בוולות עלומות, אלא בבניינים רשמיים. חיילים פלסטינים עוברים לדגל־שק בכל פעם שהוא עובר על פניהם. עם זאת, הטקס לא השתנה במאומה: מתיישבים על הפוטלים בחדר האורחים. הצלם נכנס. ערפאת מתייצב. העיתונות קמה, מסתרכת, ומסתדרת מסביב. כולם לובשים חיור, מאוזן עד אוזן.

מאות התצלומים האלה מספרים את סיפור הרומן המפותל של ערפאת עם התקשורת הישראלית, מאורי אבנרי בכיורות ועד הראיון הנוקב שעשה אתו לאחד רונה ברמאללה פרשן הערוץ הראשון עודד גרנות. אפשר להפיק מהם אלבום, תערוכה, מיצג. כליכך הרבה מאמץ מול המצלמה. כליכך מעט בשורות.

צילום: יוני הנחם

צילום: אי.פי

אבל ב־13 בספטמבר

ערך אותו ערפאת, עם המדים אבל בלי האקדה (רכין התנגד גם למדים, אבל ערפאת העמיד אותו בפני עובריה) על המרשאה הדרומית של הבית הלבן. הסכם הוא תמיד בשורה טובה. הסכם שמיועד לסיים את סכסוך חיינו, על אחת כמה וכמה. ביום כזה טובעת הספקנות העיתונאית הבסיסית בתמונה הגדולה – בתצלומים הזיווניים, בכותרות ההיסטוריות. בתוך החגיגה הגדולה הולבן ערפאת.

שלוש שנים אחר־כך השלטון חוזר לליכוד. ראש הממשלה הוא בנימין נתניהו. התקשורת הישראלית מיתלטלת בין הטניה שלה כלפי נתניהו, טרייה, מגורה ומלאת אמוציות, לבין החשדנות הישנה שלה כלפי ערפאת. ערפאת יוצא נשכר מההשוואה. השמאל האדוק בתקשורת נושא אותו על כפיים.

אמנון דנקנר עבד בשנים ההן ב"הארץ" של שוקן. ההשקפות שהטיף להן בתקופה ההיא חפפו את הקו של נותני לחמו, מה שמוכיח שאנשים לא משתנים, רק נותני הלחם משתנים. בספטמבר '96, שישה חודשים לאחר גל הטרור הגדול, כתב דנקנר מאמר שכותרתו "פנטומימת חינוך". הוא תקף את שר הביטחון דאז, יצחק מרדכי, על שהתיישר לפני שלחץ את ידו של ערפאת.

"זוהי הצגה זולה, נלוזה, לא מעורבנת ולא מוצדקת. אפשר כבר להתנהג כבני־אדם תרבותיים ומנומסים, (ו)ללחוץ יד כמו גדולים. השמים לא ייפלו. ערפאת כבר איננו הקיסר הנורא של אימפריית רשע מגונה... אלא המנהיג הנבחר של העם הפלסטיני שכרת אתנו ברית שלום. האם מגיע לו על כך סטירת לחי בכל פעם שמואילים להיפגש אתו?"

"...הבה נזכור ולא נכחד כי במפגש ההיסטורי בינינו ובין הפלסטינים אנחנו אלה שגירשנו אותם, שלקחנו את בתיהם ואת אדמותיהם, את כפריהם ואת עריהם. אנחנו אלה שקלענו אותם להווייה של גלות, פליטות, עוני ומחסור. אנחנו אלה שעשקנו אותם, שלטנו בהם ביד קשה, הצקנו להם, דיכאנו אותם, כלאנו אותם ומיררנו את חייהם. והנה נוסף לזה גם שללנו מהם את זכותם המוסרית להילחם במי שהביאו את כל זה על ראשם, משום שמלחמתם היתה בכל־הנשק של החלשים – הטרור, ואנחנו קבענו, כדרךם של החזקים, כי הטרור כל־כך מגונה, מינה וביה, שכל מי שנוקט אותו הוא מוקצה מחמת מיאוס ואין לדבר אתו מוטב ועד רע. אנחנו, לעומת זאת, מפגיזים ומפציצים ערים וכפרים, משום שפגזו תותח ופצצת מטוס אינם נחשבים מעשה טרור אלא מעשה מדינה.

"אנחנו כל־כך מאוהבים בעצמנו ובהיותנו כביכול יפים וצודקים עד שכלל איננו מעלים על הדעת כי במפגש הזה, דווקא לפלסטינים יש הצדקה להתענות בלחיצת היד".

ביאיוף המובאות השתף ארנון לוי

חיתולוגיה ישראלית

כל מתבונן מן החוץ ודאי יוכה בתדהמה למראה התמסרות העיתונות הישראלית לגרסה הרשמית, הפרימיטיבית, שלפיה יש סיבה אחת עליונה לאלפי אירועים בשטח, ומקורה באופיו השקרני, השפל, של אדם אחד

"טעות", "תקלה טכנית" וכו', מושגים שאף פעם לא רלבנטיים כדי להסביר את התנהגות הצד השני ותוצאותיה.

כל מתבונן מבחוץ ודאי יוכה בתדהמה אל נוכח הפשטנות המכנית של השיח הישראלי בנושא הסכסוך בחודשים, ובעיקר בשבועות האחרונים, אל מול הנטייה של ראש הממשלה שרון, שריו המקורבים ומקהלת העיתונאים העונה אחריהם כהד לתאר את המצב על יסוד מודל דטרמיניסטי פרימיטיבי, שלפיו יש סיבה אחת עליונה לאלפי אירועים בשטח, ומקורה באופיו השקרני, השפל, של אדם אחד.

אם זו מסגרת החשיבה של ממשלה ושל עם שלם, ואם במסגרת כזו חושבים ומחליטים על מדיניות בנושא כה קיומי, מדינת ישראל נמצאת בצרה גדולה. השאלה העומדת על הפרק אינה מי הוא באמת ערפאת, אלא כיצד ממשלה ועיתונות לא ביקורתית, המשקפת את הערכותיה, מעריפה את הפרסונליזציה הפשטנית של הסיבתיות הפועלת בקונפליקט הזה על פני ניתוח מורכב ומבוסס המתייחס לשילוב של מניעים, כוחות, אינטרסים וסיטואציות שיוצר את המציאות שבה אנו חיים ושהיא חיינו מאוימים! לקרוא לערפאת שקרן פתולוגי לא נותן לנו כל תובנה מדינית, אך להבין את הכוחות שגורמים לו לומר דברים והיפוכם בסיטואציה זו או אחרת זו מלאכה חשובה. השאלה שצריכה להטריד היא, כיצד מתיישבת הבנייה המיתולוגית של ערפאת יום אחד ככלי-יכול וכסיבת הסיבות (ממש כבורא עולם), ויום אחר, אחרי פיגוע מתסכל במיוחד, כלא רלבנטי וחסר כל מעמד, עם חשיבה ומדיניות אחראית בקונפליקט? גם כותב טורים אלה מוכן להדביק לערפאת תכונות מגונות כאדם וכמנהיג. השאלה היא אם הצורך שלנו למצוא איזה אחראי אחד, מן שטן שכזה, שאפשר לייחס לו את כל צרותינו הוא לא צורך המעוור את עינינו מלראות מה שקורה כאן. האם הצורך הנפשי למצוא אחראי לרוע קובע את מושגי הסיבתיות שלנו, במקום שניתוח רציני של המציאות יכריח אותנו להכיר בסיבות ובכוחות גם בניגוד לנטיותינו הנפשיות והרגשיות?

מה סוד האובססיה הזאת שלנו עם ערפאת? האם מנסים כאן להסתיר קשרים סיבתיים אחרים למצבנו החמור מסיבות אידיאולוגיות ופוליטיות? אולי תפקידו העיקרי של ערפאת כסיבת הסיבות לכל הפגיעות, ההרג והפגיעות של יהודים

כל מתבונן מפוכח בהתנהגות אנושית יודע שאין ולא יכול להיות כל קשר סיבתי ישיר בין מניעים ומעשים אנושיים. מניעים אנושיים הם דבר מורכב, ולעתים קרובות המניעים הפועלים באדם סותרים זה את זה ומשתנים תוך כדי התנהגות. הדבר נכון ביחס לכל אדם, אך בעיקר ביחס לפוליטיקאים שעומדים בראש מערכות, כמו יאסר ערפאת ואריאל שרון. אנשים כאלה חייבים כל יום וכל שעה לשקף ולאזן את האינטרסים המנוגדים של הקבוצות הפועלות בסביבתם הפוליטית. הם פועלים, לכן, תוך התמודדות עם תמריצים ומניעים סותרים. יש משהו מאוד ילדותי בניסיון לשפוט פוליטיקאים במושגים של עכבות מוסריות תוך התעלמות מההיגיון הפוליטי של בנייה ותחזוק של קואליציות.

בשל הסתירות והשינויים האלה, ובשל העובדה שבמקרים רבים, כשמעשים או פעולות יוצאים לאוויר העולם, המניעים שהשפיעו עליהם כבר השתנו, אין זה נבון להסיק מסקנות ברורות ונחרצות ממעשים על מניעים. יתרה מזו, כל מעשה או פעולה בעולם החברתי, הפוליטי, הכלכלי או הצבאי הוא תמיד מעשה בשרה של כוחות, התנהגויות וציפיות אנושיים של אחרים, שבחלקם הגדול אינם צפויים. מסיבה זו, המעשה עצמו אינו מונחה רק על-ידי מניעים אלא גם על-ידי ההקשר שבו הוא מתחולל. צורת המעשה והאינטנסיביות שלו יכולות לשקף יותר את האילוצים וההזדמנויות שבהקשר הבלתי צפוי מאשר את המניעים של הפועל או הפועלים. מכאן שחוסר התאמה מלאה, ולעתים אף חלקית, בין מעשים ומניעים הוא הדבר השכיח לא החריג.

אך גם אם היתה חפיפה מלאה בין מעשה ומניע לא היתה זו יכולה להבטיח חפיפה בין תוצאות המעשה למניע. וזאת מן הסיבה הפשוטה שגם המעשה כסיבה הפועלת בעולם מתחולל בעולם מלא כוחות וסיבות, הפועלים עליו ומשפיעים על תוצאותיו. כך שאם באים פוליטיקאים ועיתונאים להסיק בצורה נחרצת על מניעיו של ערפאת, למשל, על יסוד המעשים המיוחסים לו, הם בונים תמונה מפוקפקת ומעוותת של ראש הרשות הפלסטינית. אך כשהם הולכים אפילו מעבר לכך ובונים את המניעים שלו על יסוד התוצאות של כל מעשה אלימות, כל פעולת טרור, כל מרגמה, כל מתאבד – הם פועלים בעולם שכולו יצירה מיתולוגית ישראלית מקורית. מעניין שכשאנו גורמים למשל להרג ילדים בצד השני, אנו מגייסים כל מיני קטיגוריות המנתקות את הקשר בין מניעים לתוצאות, כגון

איור: דורון גולן

הקיים וביצירת האירועים והתגובות הקובעים את חיינו. במצב זה אורחי ישראל, במקום לראות ולהתבונן בתהליכים מורכבים, מוזמנים לעסוק בחיפוש תארי גנאי מתאימים לערפאת! מי שנסחף אחרי צורך פוליטי, או נפשי, למצוא אשם עיקרי לדברים הנוראים שקורים כאן לא יכול לראות תהליכים מורכבים שבהם גם ערפאת וגם שרון, גם הרשות הפלסטינית וגם ממשלת ישראל, גם המתנחלים וגם קבוצות חמושות בצד השני נמצאים ביחסי גומלין סבוכים היוצרים את המציאות שלנו. בעקבות אירועי ספטמבר 2001, יצאו הרבה מומחים בביקורת נגד חוגים רחבים באסלאם, המחצינים את הרוע כלפי המערב במקום להתמודד עם בעיותיהם הדתיות והחברתיות. האם העיתונות העכשווית בישראל משקפת את הנוסח הישראלי-יהודי של החצנת הרוע ועיוורון לגבי תפקידו ותורמתנו למצב?

אורחי ישראל משמאל ומימין זקוקים לעיתונות היודעת להבחין בין אמירות של ראש הממשלה או דובר צה"ל ובין תיאור המצבים שבהם אנו נמצאים; עיתונות היודעת להבחין בין ערפאת כמיתולוגיה פוליטית ורגשית ישראלית לערפאת כגורם רבי-צדדי במערכת פוליטית וצבאית מסובכת הנמצאת אתנו בעימות. אם להשתמש בפרפרזה על דברי בייקון, החופש לשלוט במציאות נתון רק למי שיוודע להיות קודם כל עבד נאמן לעובדות. מי שעובד אשליות יכול להוביל רק אל פי תהום. ■

ירון אורחי הוא פרופסור למדע המדינה באוניברסיטה העברית ועמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

עלידי פלסטינים היא להאפיל על סיבות אפשריות אחרות שתורמות לכך, כמו למשל ההתנחלויות? לומר ולכתוב שההתנחלויות אינן סיבה לטרור, זה בהחלט לגיטימי כעמדה פוליטית. אך לא להעמיק באפשרות הזאת ובמשקלה ברמת התיאור וההסבר של המציאות, זו עמדה עיתונאית כושלת ובלתי מקצועית.

הפוליטיקאי נועץ את הסיבתיות למצב או לאירוע מסוים לפי המקום שבו הוא רוצה למקם את האחריות. אך העיתונאי המקצוען קובע קודם כל את הסיבתיות הסבירה ורק אחר-כך את האחריות.

★★★

עיתונאים רבים חשים ודאי שהצגת ערפאת באור שטני עונה לצורך רגשי חזק של הציבור. הנה מצאנו סיבה פשוטה וברורה לכל צרותינו (כולל המצב הכלכלי והעוני). הסבר כזה מאוד נגיש, מאוד קל, מאוד קליט, מאוד בהיר (פחות דיבורים או מלים בטלויזיה ובעיתונים). אך זה הסבר שצריך להיות אות היכר לעיתונאים שאיברו את כושר השיפוט או את הכבוד המקצועי. אורי דן הוא דוגמה קיצונית לגישה הזאת, האוכלת הרבה חלקות טובות בעיתונות הישראלית. מעבר לקרבה הנוצרת כאן בין עיתונאים לתועמלנים יש כאן ליקוי בסיסי ומסוכן עוד יותר. העיתונות המדווחת והפרשנית בישראל אינה נוטה (פרט למקרים יוצאי דופן) לעסוק בישראל על כל חלקיה (ההתנחלויות, ראש הממשלה, הממשלה, הצבא, דעת הקהל וכו') כמערכת של סיבות המשתתפות בעיצוב המצב

עיתון של

בבית "מעריב" יש המתארים את בחירתו של עופר נמרודי באמנון דנקנר לתפקיד העורך הראשי במונחים של מפגש הזרזיר עם העורב. ויש החושבים אחרת

א ר ן ל י ב י ן

ערב לפני פרסום הידיעה על כך שאמנון דנקנר עומד להתמנות לעורך "מעריב", זכה הבניין ברחוב קרליבך 2 למבקר חדשישן. עופר נמרודי, שאינו מרבה להגיע בימים אלה לבית "מעריב", התייצב בשעה מאוחרת ברוסק, צעד ישירות לעבר הדרו של ראש מערכת החדשות, עמוס רגב, ונכנס כשעל פניו נסוך חיוך גדול. השניים הסתודרו במשך דקות ארוכות, ולאחריהן נפרדו בלחיצת יד. הביקור הזה שם קץ, לפחות זמנית, לשמועה הלוהטת ביותר ב"מעריב", שרגב עמד לעזוב את תפקידו בעקבות החלפת העורך הראשי. לרגב היתה סיבה לדאגה. באפריל 2001 הוא עורר עליו את חמתה של משפחת נמרודי כאשר היה בכיר החותמים בעיתון על העצומה נגד פיטוריו של הפרשן המשפטי, משה נגבי. זמן קצר לאחר מכן הסתכסך גם עם עורך "מוסף השבת", אבי בטלהיים.

חזות היחסים בין דנקנר לרגב היא נינוחה: השניים לחצו ידיים בפגישת ההיכרות הרשמית של דנקנר עם עובדי המערכת ומאז מבלה העורך הראשי הנכנס שעות ארוכות בחדרו של רגב. השניים גם יצאו במשותף לכמה ארוחות צהריים, שלפחות באחת מהן נכח גם עופר נמרודי. עיתונאים ב"מעריב" מספרים שרגב שוכנע להישאר לאחר שדנקנר ונמרודי הבטיחו לו עצמאות מקצועית מוחלטת. בבית "מעריב" רווחת סברה שהיחסים בין רגב לבטלהיים הוסדרו לאחר שהשניים קיבלו את התואר: סגן עורך ראשי – רגב לענייני חדשות, ובטלהיים לכל המוספים בעיתון.

שקט במערכת החדשות, ולו גם זמני, הוא בדיוק מה שדנקנר זקוק לו כדי להפוך את כניסתו לכס העורך לחלקה יחסית. זאת משום שמערכת החדשות היא כיום הליבה הרווחת של העיתון. שלא לייחוס מספרים כתבים על מערכת מרוסקת, מקוצצת ומפוחדת, הפועלת בתנאים בלתי אפשריים כדי להוציא מוצר מתקבל על הרעת.

מרבית החצים מופנים לכיוונו של העורך היוצא, יעקב ארז, שהפך לטענת העובדים למריונטה בידה של משפחת נמרודי. העובדים מספרים כי בשנים האחרונות לא היתה בעיתון כל זרימה חופשית של דעות. "אם רצית להביע דעה, הדרך היחידה לעשות את זה היתה במכתב התפטרות", מספר עיתונאי ותיק. "אין מנגנונים של שיחה בין המו"לים לבין העיתונאים. המו"ל לא פיתח מנגנונים כאלה, מסיבותיו הוא". מכתבי התפטרות, מכל מקום, לא התקבלו לאחרונה (פרט לזה של אריק בכר, עורך חדשות החוץ) ולא צפויים להתקבל גם אחרי כניסת דנקנר לתפקיד. "במצב המשק הנוכחי, זה לוקסוס גדול מדי בשביל העובדים", מסביר עיתונאי במערכת. "כל הדיבורים על בכירים שיעזבו זה שטויות, יעזבו רק אלה שיקבלו הצעות ממקומות אחרים, וכאלה אין רבים". "כל העיתון הזה הפך להיות בטאון 'הכשרת היישוב'", מוסיף עובר ותיק אחר. ◀

צילומים: מיקי קרצמן

איש אחד

▶ "ההרגשה היא שלמשפחה לא אכפת בכלל איך העיתון ייראה, העיקר שעמ' 17 (שבו הופיעו הדיווחים על משפט נמרודי) ייראה טוב... מתנהל פה שלטון של פחד וטרור, ורוב העיתונאים פשוט פחדים. המול של 'מעריב' הוא שהכאוס לא מורגש אצל כתבים שלא מגיעים לבניין המערכת".

אחד העובדים בדסק מציין כי 'ב'מעריב' יקירי המערכת משתנים כל הזמן בהתאם לצרכיה של משפחת נמרודי. מעת לעת יש אנשי ציבור שעופר הפך ביקרם, ואסור להכניס שום ידיעה עליהם בלי אישור. פעם זו פרקליטת המדינה, פעם זו צמרת השב"ס. בכל רגע נתון יש רשימה של ניצבים שמוותר או אסור לכתוב עליהם. מה שחשוב הוא לא מה מעניין את הקורא, אלא מה מעניין את המו"ל". רוגמה קיצונית במיוחד שמוכרים העובדים היא המקרה של הנשיא עזר ויצמן. "כל הכתיבה על ויצמן השתנתה לפי מצב בקשת החנינה של עופר", מסביר עיתונאי בבית "מעריב". "לפני ובזמן הבקשה היה יחס מועדף לנשיא, אבל ברגע שהוא אמר לא, תוך יום היחס השתנה ב-180 מעלות והתחילו לתקוף אותו. ההמשך היה הגילויים של יואב יצחק, שכולם יודעים איך הם הסתיימו".

לטענת העובדים, ביטוי מובהק אחר ליחסה של משפחת נמרודי לעיתון הוא הקיצוצים בכוח האדם. בתקופה האחרונה פוטרו מהעיתון עובדים רבים, ובהם עורכים, כתבים וצלמים. כשמצרפים לכך את עזיבתם או העזבתם של בעלי תפקידים אחרים, ובהם משה נגבי, רונאל פושר וברוך מאירי, מתגלה תמונה מדאיגה. "אין פרשן צבאי, אין פרשן משפטי, אין כתב לענייני משרד הפנים, אין כתב למגזר הערבי, והשיא: בשנים האחרונות אין בכלל תחקירנים בעיתון", אומר אחד העובדים. "למה? כי תחקירים פוגעים בדיוק באותם מחוזות שעופר לא רוצה שיפגעו בו – עסקי וכלכלי".

אף שהוא מסרב להודות בכך בפומבי, נראה שדעתו של אמנון דנקנר על העיתון שהוא עומד לערוך אינה טובה בהרבה מזו של עובדיו. כלי חוץ מקפיד דנקנר לשמור על שתיקה, אולם מאחורי הקלעים התמונה שונה. לדברי אנשים ששוחחו עמו בשנה האחרונה, דנקנר סבור כי "מעריב" הוא עיתון רע, המוצף באנשים בינוניים שאותם יש להחליף במהירות האפשרית. עיתונאים שמעו אותו אומר, "אנחנו הולכים לעשות מהפכה, וצריכים אנשים שיוכלו את המהפכה הזאת. זה עיתון שפשוט בו בינוניות וחוסר יכולת לפרגן". המפנה אמור לחול באמצעות גיוס כוחות חדשים. דנקנר החל במסע רכש מתוקשר של כתבים ופובליציסטים בעלי שם (ביניהם דן שילון ודן מרגלית) והוא מנסה גם אצל עיתונאים ידועים אחרים. שינויים משמעותיים צפויים בדסק החדשות ובתפקידי העריכה במוספיים. דנקנר, סבורים בעיתון, מעוניין לעבוד כמעין עורך-על, שיתווה מדיניות אך ישאיר את העבודה המעשית לאחרים. אחת משאיפותיו העיקריות היא להצעיר את המערכת ולמלא אותה בעיתונאים אנטי-ממסדיים, צהובים ובעטים, עם נטייה קלה מימנה. בדרך זו הוא מקווה לרכוש את אהדתו של קהל שאינו צורך כיום בקביעות את העיתונות היומית. "מעריב" ישמע את קולם של יותר משלושה מיליון ישראלים שאין להם קול בעיתונות", מסביר אראל סג"ל, חברו של דנקנר ובעל מדור במקומוני

העריכה והריכוז ולשנות מן היסוד את נוהלי העבודה מתקופת ארו. "מאז שנכנסתי לתפקיד המשנה לעורך כבר הכנסתי הרבה נהלים וסדרים חדשים", מצהיר דנקנר. "מהיום כל עיתונאי בעיתון מקבל משו, כי אני מאמין בזה וחושב שזה חשוב. בכל יום ישישי בבוקר אני מתכנן לקרוא קריאה קפדנית את כל החומר ב'מעריב', וכל אחד ואחד יקבל ממני פידבק. אני מתכוון לקיים קשר מתמיד עם כל עובדי העיתון ולהגיד להם מה מצא חן בעיני ומה לא".

כלומר, אתה מודה שהיו בעיות בעיתון בתחום הזה.
כן, היו בעיות. אתה רוצה למשוך אותי בלשון כדי שאספר שכל מה שהיה לפני שהשמש הפציעה ודנקנר הגיע היה רע, אבל אני לא אגיד לזה. אין טעם לעסוק במה שהיה, בוודאי לא באופן פומבי.

אנשים במערכת מדברים על מדיניות של הנהלת מלמעלה, של נושאים ואנשים שאסור לנעת בהם לעומת נושאים ואנשים שחובה לכתוב עליהם בדרך מסוימת.

אני חי ב'מעריב' ארבע שנים, וזה קשקוש. זה לא נכון וזה אפילו להפך. אני אתן לך רוגמה. בימים הכי קשים של פרשת נמרודי, היו שני אנשים שעשו דברים שהרגיו, ולדעתי בצדק, את משפחת נמרודי: היועץ המשפטי, אליקים רובינשטיין, והשר שלמה בן-עמי. בתקופה של שיא הרוגז, שני האנשים קיבלו ראיונות מאוד רכים ואוהדים בגליונות "סופשבוע". שניהם אפילו היו על שער המגזין, אם אינני טועה. אם באמת היה משטר מהסוג שאתה מייחס ל"מעריב", הדבר הזה לא היה קורה. כל הדברים האלה הם בגדר קשקוש. יש אנשים שכאשר הם מקבלים בקשות מהעורכים, הם מייחסים להם כוונות נסתרות ונהנים להרגיש כמו קדושים מעונים.

גם בסיקור פרשת נמרודי?

אני אגיד את זה באופן הברור ביותר: היתה פרשת נמרודי, ו"מעריב" בהשראתי נקט בעניין הזה עמדה גלויה וברורה בפרשה מרתקת, מסעירה וחשובה. העמדה הזו הוכחה כצודקת לחלוטין. אנחנו לא טענו שנמרודי זכאי בכל. טענו שהתיק נגד עופר כולל עלילות ושקרים, שהוא מנופח ושהוא יתכווץ לממדיו הצנועים הטבעיים. אני חושב שמה שעשינו היה דבר שאני מאוד, אבל מאוד, גאה בו. מי שחושב שאני צריך להתנצל על זה משעשע אותי.

מה באשר לסיקור הנשיא ויצמן?

אני לא רוצה לעסוק בזה, כי אני לא זוכר מה היה.

אתה זוכר בדיוק מה התפרסם על שלמה בן-עמי ואליקים רובינשטיין אבל לא על נשיא המדינה?

ויצמן היה לפני זה, אני לא זוכר. אני מודיע לך שאני לא קיבלתי מעולם שום הנחיה, בקשה או כיוון מאף אחד בנושא הנשיא.

עובדי "מעריב" חלוקים בתגובותיהם על בואו של דנקנר. "אני מרוצה מהמינוי, בלי צל של תנופה", אומר ארי שמאי, בעל מדור במקומוני "זמן תל-אביב", שנכח כמעט בכל הישיבות במשפט נמרודי והיה הראשון שיצא בפומבי להגנתו מעל דפי "מעריב". "אייאפשר לקחת מדנקנר את האינטליגנציה שלו. בנוף העורכים שיש בארץ, זה דבר טוב שאדם אינטליגנטי במידה כזאת ממונה לעורך עיתון".

ואין בעיה עם זה שאדם הנתפס כסניגור

הציבורי של המו"ל ממונה לתפקיד הבכיר בעיתון?

אמנון דנקנר היה מוכשר לפני שכתב בעד עופר נמרודי ויישאר מוכשר אחרי שכתב בעד נמרודי. מעבר לזאת, רק אדם מוכשר ואינטליגנטי יכול לשחות נגד הזרם ולזהות את המגמה שהיתה כמשפט מראש. דנקנר כתב בעד

נמרודי לא כדי לקבל משהו, אלא כי הוא חשב באמת שנעשה פה עוול. גם אראל סג"ל מרוצה מהמהלכים החדשים. "זה מינוי נכון במקום הנכון", הוא אומר. "אמנון הוא אדם שנהנית לקרוא אותו עוד בתור ילד, וזו כמעט הפעם הראשונה בארץ שבה ממנים לתפקיד משהו שהוא לא רק עורך טוב, אלא גם כותב טוב. עריכה היא כלי חשוב, אבל חשוב גם הכיוון הרעיוני. דנקנר יכול להוביל את 'מעריב' ולעזור לו למצוא קול וייחוד, להיות שונה מעיתונים אחרים".

אראל סג"ל: דנקנר יכול להוביל את "מעריב" ולעזור לו למצוא קול וייחוד, להיות שונה מעיתונים אחרים

"מעריב". "אני לא מתכוון רק לימין ולעיירות הפיתוח, אלא גם לערבים ולרוסים. דנקנר יכול לתת את הכיוון הזה, כי יש לו האומץ הציבורי. הלוואי ש'מעריב' יהיה הילד הרע של ישראל".

בדרך להגשמת המטרה הזו ייפלו קורבנות. דנקנר כבר החל לזמן אליו את כל עובדי מערכת החדשות כדי לשמוע את דעותיהם, תלונותיהם ודרשותיהם. ב"מעריב" חוששים כי המפגשים נועדו גם לזהות את העובדים המועדים להדחה. דנקנר מתכנן, כנראה, לאחד תחומי סיקור, להחליף חלק ניכר מצוות

אמנון דנקנר: אני חושב שמה שעשינו בסיקור פרשת נמרודי היה דבר שאני מאוד, אבל מאוד, גאה בו. מי שחושב שאני צריך להתנצל על זה משעשע אותי

על-פי משב הרוח שיתאים באותו רגע לצרכים של עופר". יש עובדים ב"מעריב" המביעים חשש דווקא מכישורי העריכה של העורך החדש. אלה מציינים כי עד כה בלט דנקנר בכתיבה ואין לו ניסיון רב בעריכה. דנקנר דוחה את החששות: "אני לא פועל לפי גחמות, אלא על-פי התייעצויות במעגלים שונים. את המשפט הכי חכם בעניין מינויי לעורך והתגובות מהסוג שאתה חפרת לך אמר לי טומי לפיד: 'עיתונאים לא אוהבים שאנשים כמוך מתמנים לעורך'. עוד לא נכנסתי לתפקיד, וכבר אנשים מדברים. אנשים יכולים לחשוב מה שהם רוצים".

בדצמבר 2000 ניהלו יעקב נמרודי ויעקב ארוז שיחה שהוקלטה על-ידי המשטרה ושתמלילה פורסם לא מכבר. בחילופי הדברים נשמע נמרודי דורש מארוז לפנות מקום בעיתון לתגובה של דנקנר, ואומר, "לא אכפת לי מהפיגועים... זה יותר חשוב מחייו של עופר? קיבינימט, שכל המדינה הזאת תישרף בשבילי". נמרודי היה באותה תקופה יו"ר מועצת המנהלים של "מעריב", ותגובתו של דנקנר אכן פורסמה בסופו של דבר בעיתון, חרף הסתייגותו הראשונית של ארוז. העורך הנכנס עדיין סבור כי שאלות בנושא זה אינן רלבנטיות. "זה פשוט דוחה אותי ומעורר בי גועל נפש, ההיטפלות הזו לאמירה הזאת", הוא מכריז. "היא נאמרה בשיחה שבה עמד אדם זקן עם פצע גדול ומדמם וצעק ממרי לבו".

האדם הזה נשא בתפקיד חשוב ב"מעריב".

אתם פשוט ערימה של דבילים ורשעים. אלה שבאים בטענות האלה זה צירוף נדיר של דבילים ורשעים.

כאשר נשאל דנקנר על סטריפיקומיקס שצונזר בעבר במקומוני "מעריב", ושבו בוטא לגלוג על צילומו של עופר נמרודי בולע פתק נייר, הדגיש דנקנר כי גם הוא היה מצנזר קטע דומה, מאחר ש"חופש הביטוי לא כולל את החופש לפגוע באדם ולדרוך לו על הפנים, לא כמו"ל ולא בעורך". דנקנר מוסיף ואומר כי "מעריב" בהנהגתו לא יפגע ככה. "הוא יצטרך לפעמים לפגוע באנשים, אבל לא בנימה של לעג לרש ועליהום ובהנאה גלויה ובצורה שהשומן נוטף לו מזוויות הפה".

רק ימים יגידו איזה סגנון עבודה ינהיג דנקנר כעורך "מעריב", תפקיד שיתחיל למלא רשמית ב-1 במרץ. בין מבקריו במערכת, מכל מקום, יש כאלה שכבר רואים את האור בקצה המנהרה. "אני לא חושב שהוא יחזיק מעמד הרבה זמן כעורך", אומר אחד מהם. "הפעם היחידה שבה האמנתי לו היתה כשהוא אמר שהוא לא רוצה להיות עורך. הוא יותר מדי אוהב את החיים הטובים, יותר מדי נהנת. זה לא פסול, אבל זה לחלוטין לא מתאים לתפקיד. אני מאמין שהוא יעזוב כשהוא יגלה כמה זה קשה".

והוא לא נבחר לתפקיד בזכות קשריו לנמרודי?

אני לא מוצא קשר בין הכתיבה של דנקנר על נמרודי לקבלת התפקיד. "מעריב" צריך להתחדש ולהשתנות, ודנקנר נבחר כעיתונאי הבכיר ב"מעריב". לא ראיתי עורכים מרשת שוקן או "ידיעות" יוצאים נגד המעסיקים שלהם.

עורך באחד מחלקי העיתון מוסיף כי מבחינתו, תחילת העבודה עם דנקנר בהחלט חיובית. "באירוע שהיה לכבוד ההכרזה על מינויו, דנקנר הודיע על החלטה אסטרטגית למתוח קו על העבר", הוא אומר. "מבחינתי בינתיים זה פועל. היתה לי התלבטות קשה אם להישאר בתפקיד, אבל ברגע שהחלטתי להמשיך, זה אומר שאני צריך לקוות שבעתיד לא יחזרו דברים מהעבר".

לצד אנשים הסבורים, כמו הכתב עמי אטינגר, כי "טוב לשנות כיוון אחרי עשר שנים, והמינוי של דנקנר הכניס קצב נכון לעיתון", יש ב"מעריב" רבים החוששים כי המגמות שהסתמנו בתקופת ארוז אך יחריפו עם מינויו של דנקנר לעורך. "נכון שעל יעקב ארוז אפשר לומר שזקנתו ביישה את בחרותו, אבל עליו לפחות אפשר להגיד שהוא בן-אדם", אומר אחד מהם, "בוה הוא שונה, למיטב שיפוט, מאמנון דנקנר, שהוא ציניקן מוחלט. אני לא יודע אם אפילו מה שהוא כתב על דרעי היה דעתו האמיתית, או שהוא פשוט התגייס למענו כדי לתקוף את הפרקליטות בשירות משפחת נמרודי". עיתונאי אחר אומר כי "הטיקט של דנקנר הוא לעשות עיתון יותר צהוב ויותר ימני, אבל צריך לזכור שהכל ייקבע

ארן ליבוי עבד במקומוני "מעריב" עד ינואר 2001

ב אחד הימים שבין פיגוע למשבר כלכלי טלפן מאזין למרכזיית קול-ישראל. בלא להמתין לדברי הנימוסין של הטלפנית, פתח במתקפה: "למה אתם מראיינים כל הזמן את אחמד טיבי? למה אתם נותנים לו פתחון פה? מי הוא בכלל? עוזרו של הבן-לארזן שלנו! למה אתם לא לומדים מהאמריקאים, שלא מראיינים את בן-לארזן?", וכך הלאה וכך הלאה. הטלפנית, המורגלת בשיחות כאלה, ניסתה להעמיד דברים על דיוקם, המאזין לא האזין, וכעבור זמן מה היא הרימה ידיים והעבירה אותו אחר כבוד לתא הטלמסר, שבו נערמות מאות פניות של מאזינים מדי יום, מרביתן בלשון זהה פחות או יותר. מה שניסתה הטלפנית לומר לו היה, שבטיעון שלו היתה רק בעיה אחת: באותו יום לא רואיין אחמד טיבי אף לא במשדר אחד, ובדיקה קצרה העלתה שגם יומיים קודם לכן לא נשמע קולו. וזה בימים שבהם אם פוליטיקאי לא מתראיין בקצב של פעמיים ביום, הוא לא "אין", והעוזרים הפרלמנטריים שלו מפגיזים את המערכות בפניות ודרישות ותחנונים, משום שעוד מעט קט הם עצמם יאבדו את פרנסתם. את המאזין זה לא ממש עניין. הוא אמר את שלו, לעזאזל העובדות, הוא הראה לתקשורת, ותא הטלמסר סופג הכל.

לכאורה, מה בין המטרד התורן לבין דו"ח העוני? לא הרבה. ובמאמר מוסגר, בתלי התלים של ההודעות הנערמות בתא הטלמסר יש מעט מאוד טענות על טיפולה של התקשורת בענייני העוני. שם עוסקים תמיד בענייני יהודים-ערבים ודתיים-חילונים. ובכל זאת, יש קשר והוא נוגע לסוג של תגובות אוטומטיות, עם ובלי קשר למציאות. בכל פעם שמתפרסם דו"ח עוני, או נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, או לשכת התעסוקה, על מספר דורשי העבודה – ובדרך-כלל אין קשר בין שתי הסטטיסטיקות המקבילות האלה – וכיוצא באלה, התקשורת מתגייסת: מכינה את הקהל לנתונים הקשים כבר יומיים לפני הפרסום, יוצאת לשטח, פוגשת את העניים, חושפת את מצוקתם, מגיעה גם אל בתי-התמחוי ושאר ארגוני המתנדבים, מראיינת את הפוליטיקאים הנוגעים בדבר, ואלה שאינם נוגעים בדבר, שואלת שאלות קשות, לא מקבלת תשובות, וחוזר חלילה, עד לפעם הבאה, לדו"ח שיהיה קשה מקודמיו.

למחרת בבוקר מגיע תורם של מבקרי התקשורת. "שוב ראינו את הריטואל הקבוע", הם כותבים, איש איש במיטב סגנונו השנון, הקבוע לא פחות מהריטואל. "שוב ראינו את המקרר הריק של האם החד-הורית שלא יכולה לקנות לילדים שלה מחברות, והבית שלה קר, ושוב ראינו את מצעד המרואינים הקבוע. אין יצירתיות, אין מקוריות, זה לא ממש מעניין את התקשורת. היא יוצאת ידי חובתה, משום שהיא עצמה שייכת לעשירונים העליונים. ועכשיו עד לדו"ח העוני הבא לא נשמע על הנושאים האלה יותר".

נשמע טוב, נשמע נכון, נשמע מתאים כל-כך לדעתנו הידועה על התקשורת. רק מה, לא מדויק. בעצם, ממש לא נכון. הרי אין תקשורת. שם העצם הקיבוצי הזה מבלבל. יש אוסף של עיתונים ותחנות שידור, יש הרבה עיתונאים, בהם שמתעניינים בנושא ובהם שלא, ומגוון התגובות וצורות העיסוק בבעיה גדול. מי שיבדוק את רשימות השידור, והמאמרים, וכתבות הצבע והדיווחים בשנה האחרונה עשוי לגלות להפתעתו, שהתקשורת דווקא די מרבה לעסוק בנושא. הוא בוודאי לא האחרון בתור הנושאים הראויים לעיסוק. מנהלי בתי-תמחוי לא מעטים למדו להשתמש בתקשורת, להפנות את הזרקורים ללקוחות ולתורמים וגם לגייס מתנדבים ותורמים חדשים. והתקשורת מתמסרת בשמחה. השרים והפקידים הרלבנטיים נשאלים את כל השאלות, לא עונים עליהן (אבל באיזה נושא מקבלים תשובות אמיתיות?), הפרשנים לגוניהם האידיאולוגיים השונים פורסים את מגוון משנותיהם – הכל קיים שחור על גבי לבן, ובארכיוני הרדיו והטלוויזיה השונים. ואף על פי כן, הפלא ופלא, העוני ממשיך לתפוח, הבעיה אינה נפתרת, אלא אדרבא, מחריפה. אז אם זה לא מסתדר, סימן שהתקשורת לא עושה מספיק.

אשר למידת היצירתיות, יש למישהו הצעות כיצד להפוך את נושא העוני למרתק יותר, מחוכם יותר, שנון יותר, מדליק יותר? בבקשה! מי שלא נוח לו עם צילומי המקרר הריק, בתי-התמחוי והחטיטטים בפחי הזבל, ועם הקובלנות של האמהות החד-הוריות, אולי יעדיף דיונים מורכבים ומסובכים בטלוויזיה על הגדרת העוני הכלכלי והתרבותי והחברתי? זה יחשב לעיסוק רציני מספיק? האם המבקרים הנכבדים יישארו לצפות בריונים האלה עד תומם? ואם גם יתקיימו הדיונים החשובים כל-כך, הם יפתרו את בעיית העוני? מתי טיפול נכון בתקשורת הועיל בפתרון בעיה חברתית חשובה וגדולה כלשהי?

כרמית גיא

זה מה שיש

איור: יערה עשת

התקשורת, גם אם אמרו לה יותר מדי פעמים שהיא יכולה לשנות את העולם, היא למעשה חסרת אונים, וגם לה קשה מאוד לקבל את האמת הלא נעימה הזאת

חשוב להדגיש, אין בדברים האלה כדי להוריד מן התקשורת את אחריותה לעיסוק בבעיות, אלא רק להחזיר פרופורציות, למבקרים, ומה שחשוב יותר, לעוסקים בתקשורת עצמם. אין לנו שום יכולת להזיז כלום. נכון, לא פעם מועלית בתקשורת בעיה אישית ומוצאת את פתרונה, משום שלמערכת השלטונית לא נוח והיא מעדיפה לטפל לפניים משורת הדין בנכה המסכן הספציפי שבמקרה הגיע למוסף סוף-השבוע בעיתון או לתוכנית טלוויזיה או רדיו, ובלבד שיפסיקו להטריד אותה. אבל כמה מבין מאות אלפי המובטלים מצאו עבודה בלשכות העבודה הווירטואליות המזדמנות? ומה בין מעשי הצדקה הטובים ומענגי האגו האלה לבין התמודדות עם הבעיה האמיתית?

התקשורת, גם אם אמרו לה יותר מדי פעמים שהיא יכולה לשנות את העולם, היא למעשה חסרת אונים, וגם לה קשה מאוד לקבל את האמת הלא נעימה הזאת. הוא הדין גם בבעיית הטרור והביטחון, שלכאורה אהובה יותר על התקשורת. אחד המבקרים היותר שנונים התלונן בטורו המבריק על השגרה שפשתה בשידורים המיוחדים בעקבות פיגועים. שוב הראו לנו את אותו אוטובוס קרוע, את

אותם ניצולים עם סיפורי הזוועה המגומגמים מחמת ההלם, שוב הראו לנו את אותם אנשי זק"א (זיהוי קורבנות אסון) ואותם קצינים וחבלנים של המשטרה, ושוב ראינו את אותם חברי-כנסת ושרים ומומחים אומרים את אותם דברים שחוקים. באמת כבר אין עניין ואין מתח ואין הנאה אסתטית. לא בסדר. צריך לחשוב על חידושים. למצוא אולי מקומות שעד עכשיו נחשבו לחסינים, כמו חיפה, או אולי עמנואל, שעד היום פסחו עליהם הפיגועים. או אולי שיטה חדשה של חומרי נפץ בחגורה. משהו עם מסמרים וברגים.

אפשר לעסוק בנושא יומם ולילה, מלפנים ומאחור, לחפש מתחת לאדמה מומחים ופרשנים שעדיין לא נשחקו לגמרי. אפשר לנסח את השאלות אחרת – הרי מעבר לניסוח השונה המהות אינה משתנה – אבל שום מומחה כוכב תורן משום מוסד מחקר מכובד או קיקיוני, אף אחד שאי פעם בעברו עבר ליד דלת של זרוע בטחונות עלומה ועכשיו הוא מגיע לכל אולפן ומשמיע את רעיונותיו החשובים והמקוריים, לא יסלק את הטרור ולא יהפוך את רחובותינו לבטוחים יותר ואת החברה שלנו לצודקת יותר וטובה יותר לחלשה.

התקשורת יכולה לעשות רק את מה שהיא יכולה לעשות: לדבר על זה. וזה לא הרבה. או שהיא יכולה להתעלם ולהמשיך בענייניה. לשרד תוכניות בידור ופרסומות בין דיווח לדיווח על הפיגוע התורן. אז תצא האש הנוראה של כל המערכת השלטונית ותאיים לאכול אותה משום שהיא מועלת בתפקידה הלאומי. לקהל יש אופציה לא לקנות עיתון, להתעלם מהחדשות ברדיו ולצפות באופרת סבון במקום בחדשות בטלוויזיה. לעוסקים במלאכה אין המותרות האלה. הם חייבים להמשיך בידיעה ברורה, שמעבר לקושי הגדל והולך שבדיווח על עוד פיגוע ועוד אסון, בכל מקרה הם ייצאו מפסידים, וממילא אין שום משמעות למה שהם עושים. ועם זה באמת קשה לחיות.

המדור לחיפוש קרובים

"ידיעות אחרונות" וחברת החדשות של ערוץ 2 חברו לרדיו פיראטי כדי ליצור קשר בין ילדים מאומצים שבגרו למשפחתם הביולוגית. בדרך הם עברו על החוק וזעזעו מסגרות משפחתיות רגישות במיוחד

ענת באלנט

משך כמה ימים בלהט חודש אגוסט היו בני משפחת חיימוביץ' משפחה אחת שמחה ומאושרת, וגם הסיפור החם של השבוע.

כתב "ידיעות אחרונות" בדרום, רונן טל, הוזמן על-ידי בני המשפחה למפגש האיחוד המרגש של חמשת האחים חיימוביץ' עם האח הצעיר, שלומי, שנמסר לאימוץ בילדותו. האיחוד המשפחתי התרחש בעקבות שידור ברדיו הפיראטי "קול המזרח" בצפון, שבו סיפרה האחות אורית את הסיפור הקשה של המשפחה וביקשה לאתר את אחיה. חברתו של שלומי האזינה במקרה לשידור ומיהרה להתקשר אליו כדי לספר לו כי הפרטים המעומעמים שהוא סיפר לה שהוא זוכר מילדותו תואמים בדיוק לתיאור של אורית. אחרי שיחת טלפון עם האחות, שבה שחזרו פרטים רבים מעברם ומילדותם, נפגשו בני המשפחה. להתרגשות ולשמחה לא היה גבול באותה עת.

"החיים החדשים של שלומי", סיפרה הכותרת במוסף "24 שעות" של העיתון. אחר-כך הגיעו אורית והאח מנחם אל אולפן חברת החדשות, לתוכנית "חמש עם אושרת קוטלר" עם האח שנמצא מחדש, ויצאו בקריאה חדשה: הם עדיין מחפשים אחרי האח הצעיר ביותר, שנמסר אף הוא לאימוץ לפני כ-17 שנה. לא חלפו יומיים והאח הצעיר נמצא אף הוא. יהודה סולמי חי בקיבוץ בדרום, ולאחר שאמו המאמצת צפתה בשידור, היה ברור לה מיד כי המדובר בכנם המאומץ והיא מיהרה לספר לו ולסייע ביצירת הקשר.

ההתרגשות של בני המשפחה היתה בשיאה. האם הביולוגית מתה רק שלושים יום לפני כן, בשברון לב מוחלט משום שלא הצליחה לפגוש בחייה את שני ילדיה שנמסרו לאימוץ. הרשויות, הם סיפרו בכעס, דחו שוב ושוב את בקשתם לאתר את האחים הצעירים. כעת, כך סיפרו האחים ב"ידיעות אחרונות", הם נחושים שלא להיפרד. הם עלו ביחד עם שלומי לקברה של האם ביום השלושים ועם מציאת האח הצעיר הגיעו כולם לסעודת ליל שבת וקידוש בבית האחות באופקים וזכו לצילום קבוצתי מלא חיוכים ב"ידיעות אחרונות".

החגיגה התקשורתית הגיעה לסיימה בהופעה בתוכנית "לשפוך את הלב עם

אבי ביטר" בערוץ הלוויין "בריוה". שם כבר החלו להסתמן הסדקים הראשונים באידיליה המשפחתית שטוו בני משפחת חיימוביץ' לעצמם ולכלי התקשורת, תוך התעלמות והפרה של חוק האימוץ, האוסר על חשיפתם של מאומצים ושל פרטים היכולים להביא לזיהויים. בתוכנית התארחו, בפרום חסר, אורית והאח הצעיר יהודה. האח שלומי הפסיק לשתף באותו שלב פעולה עם ההופעות בכלי התקשורת, עדות למשבר האישי שאליו נקלע בעקבות המפגש הבלתי צפוי.

עד לשידור ברדיו הפיראטי חי שלומי חיימוביץ' עם הוריו המאמצים באזור חיפה. הוא סיים לא מכבר את שירותו הצבאי, עבר כטכנאי והיתה לו חברה. האימוץ שלו נחשב לסיפור הצלחה, על אף שהגיע אל הוריו המאמצים רק בגיל שבע. הווג חשוך הילדים, מטפלת ועובד מפעל, ראו בילד שאימצו את כל עולמם והעניקו לו כל מה שהיה ביכולתם לתת. הם נענו לבקשותיו בכל עניין, ולאחר השירות הצבאי דאגו לו לרכב ולמקום עבודה, בידועם כי הוא זקוק לתמיכה יוצאת דופן בהשוואה לבני גילו.

שלומי אכן סחב מאחוריו סיפור קשה. שבעה ילדים נולדו למשפחת חיימוביץ', ובנסיבות קשות של הזנחה, על רקע פרידת ההורים, מצוקה וחוסר תפקוד של האם, הוחלט בהוראת בית-משפט להוציא את כל השבעה מהבית.

חמשת האחים הגדולים נשלחו למשפחות אומנות והמשיכו לשמור על קשר עם אמם. שני הקטנים התגלגלו בין מוסדות למשפחות אומנות עד שנמצאה לכל אחד מהם משפחה מאמצת. שלומי, כך אומרים הוריו המאמצים, ידע כל השנים כי הוא מאומץ. העובדה הזו מעולם לא הוסתרה ממנו, וגם אי-אפשר היה להסתירה מאחר שהגיע אליהם כשהיה בן שבע וזכר פרטים מעברו. למרות זאת, הבחירה שלו עד כה היתה להניח את עברו מאחוריו. לטענתם, הציעו לו בגיל 18 לפתוח את תיק האימוץ, אלא שהוא העדיף לדחות את ההחלטה לפי שעה.

קריאתה של אורית ברדיו הלמה בו וחוללה אצלו סערה קשה. תוך ימים אחדים מצא את עצמו שלומי עובר לגור בדרום אצל אחיו, נוסע הלון וחוזר בין צפון הארץ לדרומה כדי להעביר את חפציו לבית אחיו, משנה את השם שהעניי-

קו לו הוריו המאמצים לשם הולדתו, ונוטש את מקום עבודתו וביתו לטובת "חי-ים חדשים" שנראו בתחילה מבטיחים מאוד. הוא הותיר מאחוריו את הוריו המאמצים המומים ופגועים. הם חשו שהילד שבו השקיעו כל חייהם נשמת להם

איור: גיא סורד

רות' ברוך, יושבת לשנינו אימץ: הסיפורים האלה נגמרים בקול דממה דקה. ככל
אחד חוזר למקומו בצעו וחבול ומנסה להתחיל לאסוף את שבדי חיו

מבין הידיים. יותר מכל נפגעו מן ההאשמה שהסתירו ממנו את דבר היותו מאומץ במשך 17 שנה. הם הרגישו כי אחיו הביולוגיים משפיעים עליו להשמיע גרסה זו של הדברים בכל מקום שבו התראיינו, כהסבר לשאלה מדוע לא פתח את תיק האימוץ. בין הוריו הפגועים, שסירבו לשתף פעולה עם חגיגת האיחוד והגיבוי בחור סר שמחה לטלפונים ולביקורי הפתע של חמשת האחים, לבין האחים שהציפו אותו בחום ובהבטחות מצא את עצמו שלומי מבולבל. "ילדים שמגיעים מרקע כזה הם פעמים רבות לא חזקים ונוחים להשפעה", אומרת יונה רוזיך, העובדת הסר ציאלית מן "השירות למען הילד" שליוותה את ההורים המאמצים, "וזה מה שקרה במקרה הזה. שלומי נסחף אחרי ההבטחות של האחים ולא ידע לשים גבולות להדירה אל חייו". למשך כשישה שבועות, מספרים הוריו, עזב שלומי את הבית וכמעט ניתק עמם קשר. הוא הפסיק להגיע למקום עבודתו הקבוע ונתלה בהבטחה של אחיו שימצאו לו מקום עבודה בביתו החדש, בדרום. האשליה על מציאת משפחה מאושרת ותומכת, האופיינית ומוכנת כליכך אצל ילדים מאומצים, התנפצה עד מהרה. במקום לקבל את התמיכה שלה ציפה, הוא מצא אחים עם סיפורי חיים לא קלים המתמודדים, כל אחד בביתו, עם מצוקות שונות, כלכליות ונפשיות. תוך זמן קצר איבד את מקום עבודתו ואחר כך גם את חברתו ש"מצאה חן" בעיני אחד האחים, ולבסוף נחתה בזרועות האח הצעיר שחי בקיבוץ. הוא מצא את עצמו נענה לבקשות העזרה של אחיו, "מגויס" עם רכבו לשליחויות מסוגים שונים, עד שרכבו שבת ולו לא נותר כסף לתקנו. ההבטחה למציאת עבודה לא מומשה ואז יצר קשר עם הוריו, על אף חששו מכעסם.

מאז מוצאים עצמם בני הזוג ובנם המאורץ מן מנסים לאחות את הקרעים של חייהם. שלומי שב הביתה והם סייעו לו למצוא עבר דה חדשה. הם ביקשו ממנו להפסיק להתראיין לכלי התקשורת וכעת מנסים, בשקט ובוהירות, לשקם את היחסים במשפחה הקטנה.

סיפור של בני משפחת חייו בייץ' מגלם, לדעת אנשי "השירות למען הילד", את תמצית הסכנה הקיימת בהתעלמות מן

החוק המחמיר בכל הנוגע לפרסום וחשיפה של ילדים מאומצים. האיסור שקבע החוק הוא גורף, ונשמע, על פניו, כמעט מקומם: אסור לגלות ולפרסם שום פרט שעלול להביא לחשיפה ולזיהוי של ילד מאומץ, כולל הוריו המאמצים והוריו הביולוגיים, ללא היתר בית המשפט. החוק הוא ייחודי בכך שניסוחו מושפע מגישה טיפולית. "ייעודו של החוק הוא להגן על הילד המאומץ ולהעניק לו את השליטה על חייו", מסבירה אלה בלאס, מנהלת "השירות למען הילד". "ילדים שנמסרו לאימוץ לא בחרו להיוולד אל סיפור החיים הקשה שאליו נולדו ופעמים רבות הם מוצאים את עצמם עוברים ממקום למקום, ואין להם שום יכולת להשפיע על גורלם. משום כך יש חשיבות גדולה מאוד להשבת השליטה לידיהם ולהשאת החלטת לגבי יצירת קשר עם המשפחה הביולוגית לרצונם ומוכנותם. אנחנו רואים בזאת זכות בסיסית שלהם שאסור להפר אותה". ההחלטה על פתיחת תיק האימוץ היא קשה ומורכבת ומלווה בייעוץ ובתמיכה של עובדי השירות לשני הצדדים. לעתים נגשים מאומצים לפתיחת התיק ואחר כך מתחרטים ושבים אליו רק בגיל מאוחר יותר. יהודה, האח הצעיר ביותר, נגיש לפתיחת התיק בגיל 18, אבל נסוג בסופו

של דבר משום שהתקשה להתמודד עם ההליך המורכב שמחייב "השירות למען הילד". הסיפור שלו מעיד על מורכבותה של הדילמה. הוא דווקא היה מעוניין לדעת מי הם בני משפחתו והגילוי דרך אמצעי התקשורת היה בעבורו קיצור דרך. אליס סולמי, אמו המאמצת: "כשהיה קטן כל המשחק שלו היה קשור למי אני ומה שמי, ואני הייתי מבטיחה לו שאעזור לו למצוא את משפחתו כשיגדל. הוא התחיל בגיל 18 ופחד והפסיק, וכשהתחיל שוב בגיל 21 הבנו שההליך יכול לקחת שנתיים. כאשר ראיתי את השידור בטלוויזיה הבנתי שזה נס. מצאתי אותו בחדר האוכל ואמרתי לו, 'מצאתי את המשפחה שלך'. הוא היה לבן כמו קיר". על אף הגישה החיובית של הוריו, גם יהודה נותר מבולבל בעקבות המפגש הפתאומי עם אחיו. הוא גדל אצל זוג הורים שלהם חמישה ילדים ביולוגיים, נשאר לעבוד בקיבוץ והפך לשחקן כדורגל ולחובב מחשבים. לאחר השידור בתוכניתה של אושרת קוטלר עזב את הקיבוץ למשך חודשיים ומצא את עצמו, בדומה לשלומי, נאלץ להרוץ בקשות סיוע מהמשפחה. הוא הלווה 7,000 שקל לאחד האחים וכשאת אחר, שנהוג להמר, ביקש הלוואה של 10,000 שקל, סירב. "הסיפור הזה עשה לי בלגן", הוא אומר. "עדיין לוקח לי זמן לעכל את זה, שזו המשפחה שלי. זו בסופו של דבר חוויה מאכזבת, כי חשבתי שהם משפחה מושלמת וגיליתי שלא. הייתי בטח עושה את זה בדרך שלי, לא בפתאומיות כמו שנפל עלי כל הקטע הזה".

רותי ברוך, יועצת ומדריכה להורים מאמצים וילדים מאומצים, עמדה בקשר עם הוריו המאמצים של יהודה ועקבה אחרי השתלשלות העניינים. "תהליך השיבה מנחיל אכזבה, כי בעולם שלו היום הוא לא עם השם הקודם. הוא אדם אחר. הילד של פעם לא היה פריק מחשבים ולא עשה את כל מה שהוא עושה היום. זה חיבוקים ונשיקות ו'מצאתי את אחי האובר', אבל זה רק על פניו, בדרך-כלל סיפורים של מצוקה, אלימות ופשע הפרידו בין האחים. ההורים של יהודה עשו טעות חמורה שחשפו אותו כאשר לא היו להם כלים לעזור לו". הנסיונות של השירות למען הילד לעצור את סחרחרת הפרסום לא צלחו. החשיפה הראשונה ברדיו הפיראטי, שאינו חוקי ממילא, היתה בלתי נשלטת וכלי התקשורת המרכזיים ראו בכך הכשר להמשיך לעבור על החוק. פנייתה של עו"ד מיכל ברגר מהמחלקה המשפטית במשרד העבודה והרווחה לעו"ד פז מוזר ממשרד ליבליך-מוזר, המייצג ל"ידיעות אחרונות", נענתה במלות הסכמה, אך לא השפיעה בדבר על החשיפה המלאה בעיתון (ממשרדו של עו"ד מוזר

תגובות

- מ"ידיעות אחרונות" נמסר: בשני המקרים הפנייה לעיתון היתה מצד המשפחה שרצתה בפרסום והזמינה את כתב וצלם "ידיעות אחרונות" למפגשים.
- בחברת החדשות סירבו להגיב על הכתבה.
- תמי פינטראמסלם, עורכת התוכנית "לשפוך את הלב עם אבי ביטר", מסרה כי הקשר בין האחים נעשה דרך הרדיו הפיראטי וערוץ 2, ואילו לתוכניתם הגיעו שניים מן האחים רק אחר-כך, דרך פנייה לטלמסר. עוד ציינה כי השניים הם בגירים ולכן איסור הפרסום החל על קטינים אינו תקף לגביהם.

דרך מטפלים. הפרסום שנעשה כאן גרם נזק להורים המאמצים ולבנם". השינוי היחיד שהיא מוכנה לשקול תמיכה בו הוא מתן אפשרות לפרסום וחשיפה, לאחר שהושלם תהליך פתיחת התיק ויש הסכמה מפורשת של כל הצדדים הנוגעים בעניין. "ייתכן שכאן ניתן להקל ולעשות את החשיפה רק עם מתן הסכמה בכתב וללא דיון בבית-משפט, אבל אני חוששת מ"המדרון החלקלק". לא כל העיתונאים הם הגונים וישרים ולכן אני חוששת משינוי החוק, גם כך אנחנו נאבקים במקרים של פרסומים לא אחראיים, אפילו על-ידי רשות-השירור שהיא רשות ממלכתית".

במקרה של משפחת חיימוביץ' בחרו "ידיעות אחרונות" וחברת-החדשות להסיר מעצמם את כבלי החוק וללכת שבי אחרי רגעי הדרמה האנושית שהתנרכו בני משפחת חיימוביץ' לספק להם. הם עשו זאת תוך עצימת עיניים

אֵלֶּה בְּנֵי אֱלֹהִים, וְאֵנְהִי־לֹא יְהוּדִית לְמַעַן הַיְלִידִי: מִפְּנֵי כֹּהֵן צַרִיךְ לְהִימָשְׁחָת בְּאֹפֶן אַחֲרָאִי וְאֶסְוֶדֶד. זֶה נִיא תְהִלְיךְ לְעִיתוֹנוֹת, אֵלֶּי תְהִלְיךְ נִיפּוֹלִי עֲנֻעֵנָה דִרְךְ וְעֲנֻעֵנִים. הַפְּרִסְוֹם עֲנֻעֵנָה בְּאֵן גֵּרָם נִזְקָ בְּהוֹרִים הַנְּאֻמָּצִים וּלְבָנָם

לנזק האפשרי שהפרסומים יכולים לגרום למאמצים. רונן טל, שליווה את המשפחה, היה מודע למורכבותו של המצב שהתפתח מול עיניו. הוא לא הכיר את חוק האימוץ, אבל הרגיש ב"דינמיקות השליליות", כפי שהגדיר זאת, שהיו במפגש, אך חש שבעיתונות יוכל להביא את הסיפור רק מהיבט מסוים, זה האנושי, המרגש והחיוני. ההחלטה שהתקבלה בעיתון, בסופו של דבר, היא להפר את החוק לטובת הסיפור, על אף הפנייה שהגיעה אל היועץ המשפטי של העיתון ואל עורכו. בחברת-החדשות חשבו כנראה שאפשר ללכת בלי ולהרגיש עם. הם נענו, כביכול, להנחיות "השירות למען הילד" והסתירו את פני המראיינים, אלא שההסוואה היתה רשלנית, נעשתה בחופזה בשירור חי, והביאה בסופו של דבר לחשיפתו של האח הצעיר.

סיפור של משפחת חיימוביץ' הסתיים לגבי כלי התקשורת, אבל ההתאוששות ממנו רק החלה לגבי שני הילדים, כיום בוגרים, שנמסרו לאימוץ. על המשיבון בחדרו של יהודה בקיבוץ הוא כבר מציג את עצמו בשם שנתנו לו הוריו הביולוגיים. שני האחים החליטו להחליף את שמותיהם לשמות המקוריים, אך שבו אל בתי המאמצים שלהם. הם שומרים על קשר עם האחים שחיים כולם בדרום, אך מנסים לשוב אל שגרת חייהם הקודמת. הוריו של שלומי מסרבים לקיים כל קשר עם התקשורת ומנסים להכניס סדר בביקורי הפתע של האחים בביתם. יהודה מתקשה לענות לציפיות האחים לקיים עם כל אחד מהם קשר טלפוני קבוע. הוא ניתק קשר עם החברה החדשה שהיתה קודם של אחיו, ומרגיש עדיין מבובל. "הייתי בבית של אורית, לא הייתי בקיבוץ חודשיים-שלושה", הוא אומר. "עכשיו חזרתי וגיליתי שאני כבר לא שייך לקיבוץ פה. אני לא מוצא את עצמי קשה לי".

רותי ברוך ראתה את התסריט הזה כבר כמה פעמים בעבר: "הסיפורים האלה נגמרים בקול דממה דקה. כל אחד חוזר למקומו פצוע וחבול ומנסה להתחיל לאסוף את השברים של חייו. ככה זה".

בני המשפחות מופיעים בכתבה זו בשמות בדויים, למרות שבכלי התקשורת המוזכרים בה הם הופיעו בשמותיהם האמיתיים וגם תמונותיהם פורסמו. החוק אינו מתיר לנקוב בשמותיהם גם אם זהותם כבר נחשפה בכלי תקשורת אחרים.

סירבו להגיב לעניין זה). גם פנייתו של יורם מלכה, דובר משרד העבודה והרווחה, אל עורך "ידיעות אחרונות", משה ורדי, לא מנעה את החשיפה. בעיתון העדיפו לראות בסיפור "דרמה אנושית מרגשת" ולהתעלם מכך שמדובר במקרה שהחוק מגביל את פרסומו.

הפנייה אל חברת-החדשות ומערכת התוכנית "חמש עם..." הביאה לכך שפניו של שלומי טושטשו והוא כונה בשם בדוי, אך בשירור החי לא היה ניתן להקפיד על הכללים האלה. האחים התבלבלו בשמות, ציינו שמות של בני משפחה וקראו לאח הצעיר ליצור עמם קשר, כפי שאכן קרה בסופו של דבר. מחברת-החדשות סירבו להגיב ל"העין השביעית" על הפרשה.

בעקבות המקרה הגישה היועצת המשפטית של "השירות למען הילד", בתיה ארטמן, תלונה למשרה נגד "ידיעות אחרונות" וחברת-החדשות.

מעבר לפגיעה בחייהם של שני האחים המאמצים, כועסים בשירות על ההאשמות שפורסמו נגדו מפי בני המשפחה, ללא קבלת תגובה ותוך אימוץ מלא של גרסתם. אנשי "השירות למען הילד" מוצגים בכתבות שפורסמו ב"ידיעות אחרונות" כ"אנשים הרעים" שגזלו את הילדים מהאם, ללא שום התייחסות לנסיבות שבהן נמסרים ילדים לאימוץ וללא פירוט תהליך החוקי המורכב הכרוך בכך. "...אבא שלי טען שהילדים מוונחים", סיפרה האחות אורית לרונן טל, "הוא חתם על מסירתם לאימוץ כלי להבין על מה הוא חותם. וכך, יום אחד, באו עובדת סוציאלית ושני שוטרים. כל שוטר אחז בילד אחר: אחד החזיק את יהודה והשני את שלומי. ואיזה צרחות היו. אמא שלי ממש השתגעו".

בני המשפחה משוכנעים כי השירות נהג בהם בשרירות לב וגרם להם עוול עמוק, וכלל אינם מודעים למדיניות הקיימת בתחום האימוץ, ולפיה ילד שנמסר לאימוץ מופרד ממשפחתו באופן מוחלט והקשר יכול להתחדש רק ביוזמתו, לאחרי שהגיע לגיל 18. האחיות, אורית: "פנינו לכלי התקשורת כי רצינו לספר על העוול שעשו לנו כל השנים, לאמא שלי. יש הרבה זלזול, אנחנו מאשימים את הרווחה, את 'השירות למען הילד' שמנעו מהאחים שלנו לדעת את האמת ולא זכו לראות את ההורים שלנו. אסור שיעשו דבר כזה לעוד ילדים". בני המשפחה, אגב, קיוו גם להגיע לרווח כספי באותה הודמנות. הם פנו ל"ידיעות אחרונות" בבקשה לסייע תמורת סיפורם אך לא נענו. אחר-כך פנו ל"מעריב" וניסו למכור להם את הסיפור שוב, אבל נדחו.

סיפור של משפחת חיימוביץ' מאיר רק חלק מהדילמות הקשורות לסוגיית חשיפתם של ילדים מאומצים וסיפורי אימוץ בכלי התקשורת. הוצאת ילדים מביתם ומידי הוריהם הביולוגיים היא התערבות חריפה של המדינה בחייו של הפרט, ואכן נעשית רק

במקרים קיצוניים, לאחר שנקבע כי הילד נמצא בסיכון על-פי חוק הנוער, בשל הזנחה, הפקרות או התעללות. ההחלטה מתקבלת לאחר בדיקה קפדנית של גורמי הסעד והחלטתה של בית-המשפט. אבל באיזו מידה יכולה המדינה לתבוע שליטה על גורלו של אדם ועל יכולתו להציג את סיפור חייו? אמם של שני הילדים לא השלימה מעולם עם מסירתם לאימוץ והיה כל חייה בתקווה לראותם. האם יש למדינה זכות למנוע ממנה לחפש את ילדיה בנגרותם משום שלדעת הרשויות נמצאה בלתי מתפקדת בילדותם? גישת החוק כיום קובעת שכן, כחלק מהדאגה לטובת הילד והרצון להעניק לו שליטה על חייו. בני משפחה יכולים להשאיר מכתבים בתיק האימוץ של הילד, אבל הוא לא יידע על כך אלא אם יחליט לגשת להליך פתיחת התיק שלו. גישת החוק מתנגשת לעתים עם הרחף החזק של חלק מהאמהות הביולוגיות ליצור קשר עם ילדיהן. רק לאחרונה קיבלה אם חודשיים מאסר על-אנטי משום שגילתה היכן גרים שני ילדיה שנמסרו לאימוץ והחלה להופיע ליד ביתם ולעקוב אחריהם.

מעבר לכך ראוי לשאול אם גישה זו היא בכלל אפשרית בעידן של ריבוי ערוצי התקשורת. בני משפחת חיימוביץ' פנו לתחנת רדיו פיראטית. בקהילת האימוץ בפורטל "תפוז" ניתנת אפשרות למשתתפים בגירים בפורום, הורים ביולוגיים ומאומצים, להשאיר הודעות חיפוש שיש בהן סימנים מזהים. מפגש אחד בין הורה ביולוגי לבתו כבר התרחש שם.

אלה בלאס מאמינה כי החוק הוא נכון וטוב, על אף ההגבלות החמורות שהוא מטיל על פרסום כל פרט הנוגע למאומץ. "מפגש כזה צריך להיעשות באופן אחראי ומסודר. זה לא תהליך לעיתונות, אלא תהליך טיפולי שנעשה

חיים בראשית | התקרנפות חסרת תקדים

מאז תחילת אוקטובר 2000 ועד לזמן האחרון ממש, אנו עדים לטרנספורמציה של התקשורת הישראלית, המגיעה עד לידי התקרנפות חסרת תקדים, מדאיגה ברבדים השונים של פעולתה – המקצועי, הדמוקרטי והתרבותי. למרות ההיקף חסר-התקדים של שינוי זה, הרי שלא ניתן להיות מופתע ממנו לגמרי – התקשורת הישראלית לא היתה מעולם מעוז של התנגדות ליברלית או רדיקלית לכיבוש ולדיכוי הפלסטינים עליידי ישראל, וחוזן מיוצאים מן הכלל הידועים לכולנו, גם לא שמה את זכויות המיעוטים מכל סוג על ראש דאגתה. בכך ממלאת התקשורת הישראלית תפקיד שניתן להצדיקו: היא מתפקדת על-פי המודל הריאקטיבי – אינה יוזמת כי אם מגיבה, נמנעת מהכתבת סדר-היום הלאומי, ומקבלת אותו מן המרחב הפוליטי ומן הרחוב. כך משחקת התקשורת בישראל את המשחק הדמוקרטי, שבו תפקידה הוא לשקף את המתרחש במרחב הציבורי, ולאפשר את הדיון באופציות המדיניות העומדות לבחירה לפני החברה. תיאור סטנדרטי זה של התנהגות מערכתית ממלא לכאורה את התפקידים המורכבים שניתחו הברמאס ואחרים, אך הוא רחוק מאוד מן האמת בישראל של פוסט-ספטמבר 2000, ורחוק עוד יותר מאז האירועים הקשים של ספטמבר 2001, וכל שאירע בעקבותיהם. בשורות הבאות אנסה לתאר את מחדלי התקשורת בתקופה האמורה.

שה לתאר מערכת תקשורתית היוצאת נגד שלטון נבחר במדינה דמוקרטית ומצליחה במשימתה. אין גם להתייחס בקלות דעת למצב, שבו יוצאת קבוצת אנשים המשתייכת לאליטה התרבותית-כלכלית, אשר לא נבחרה לתפקידה באופן ציבורי, ואין לה מנדט ברור, נגד האליטה הפוליטית הנבחרת, אשר מחזיקה כמובן במנדט, ברור פחות או יותר, ואשר הציבור מסוגל לתגמלה או להענישה באמצעות מערכת בחירות תקינה. למרות זאת קיימות עשרות דוגמאות להתנהגות כזו, לכאורה אנטי-דמוקרטית, בארצות רבות במאה העשרים. לעתים מתחיל הדבר בהתנגדות אורגן יחיד של התקשורת, כמו במקרה ניקסון והוועידה הדמוקרטית, ורק אז מצטרפים אליו כלי תקשורת נוספים, כאשר מתברר כי התיזה המוצגת על-ידי החלוץ הביקורתי הינה מוצדקת. לעתים עולה גל של ביקורת מכלים שונים ורבים באותה תקופה, כמו לקראת סיום שלטון נתניהו, עד שמתעורר החשד הסביר למעין קנוניה תקשורתית. בכל אחד מן המקרים הללו קשה מלאכתה של התקשורת באם היא יוצאת חזיתית כנגד הגופים הנבחרים של החברה שבתוכה הם פועלים, ולא רק מסיבות של תקינות פוליטית ומראה פנים של התנהגות מקצועית. הקשיים הם גם מן הסוג המעשי ביותר – הכתבים מכל כלי התקשורת מתקיימים במעין סימביוזה תלוית עם המערכת הפוליטית, הם סמוכים על שולחנה

וניזונים משייריה, שלא לומר יונקים את חומרי עבודתם מעורקי המערכת. אין צורך להזכיר כי צורת פעולה כזו היא פסולה לגמרי, משום הריווח המוטה שהיא מייצרת, ובכל זאת, בתוך עמנו אנו חיים, ושום כתב לא יוכל לקבל את חומריו מפוליטיקאי שהוא מתקיף תדירות, וראינו זאת גם בתקופת נתניהו, שהחריים כתבים, ערוצים וכלי תקשורת שלמים, וגם בתקופה הנוכחית. סימביוזה זו, בחברה קטנה ומיוזעת כשלנו, פועלת למיתונם של הכתבים, העורכים והתחקירנים, עד שהם הופכים מכלב השמירה של החברה הנקראת דמוקרטית, אבל טרם סיגלה לעצמה אפילו מעט ממנהגי חברה שכזו, לכלכלב חביב, לגור מחמד הנכון תמיד לקריאה "ארצה פול" (או בגירסת ש"ס: "תצא בחוץ"). הוסיפו לכך את הכיבודים, התפקידים והג'ובים שהפוליטיקאים מחלקים לבכירים במערכת התקשורתית, כגון תפקידי הרובר, היועץ ורומיהם, ויהיה מובן כי אין מאחורי רוב הדיווחים התנהגות שהיא מקצועית טהורה.

ך לכל אלה, הקיימים במידה זו או אחרת ברוב החברות הדמוקרטיות, גם אם לא ברמה הנהוגה אצלנו, יש להוסיף גם את השירות בצ"ל ובמילואים של הכתבים השונים, גם אם אינם כתבים צבאיים. מרגע שהמערכת הבטחונית-פוליטית מגדירה את הפלסטינים כגורם עוי, כאויב, או כישות טרוריסטית, נמצאים כתבים אלה במלכוד – יש סתירה עמוקה בין חובותיהם כעיתונאים ובין חובותיהם (ורגשותיהם) כחיילים בצבא הנלחם מלחמת חורמה באויב. בזמן מלחמה לא רק המוות משתתקות, אלא בעיקר משתתקת הביקורת על ההנהגה הנבחרת, והעיתונאים מיישרים קו עם מה שנבקע כאינטרס הלאומי. הם אינם יחידים בכך: גם מרבית הפוליטיקאים עושים זאת, ובמדינה שמחצית חברי הקואליציה יושבים בממשלה, זה מפתיע אף פחות. מצטרפים אליהם מרבית חברי האליטות – אקדמאים, תעשיינים, ויוצרים מסוגים שונים – במקלה של אחדות שיש להתקנא בה. עם התרחבותו של הקונסנזוס המלחמתי-כוחני מצטרפים גם אחרים, שעד לזמן האחרון ממש עדיין ראו באופציה של הידרבות אפשרות אמיתית לגישור הפערים שנותרו בין הצדדים, ואילו עתה נדחפים מרביתם אל השער הגדול שצדיקים מסוגם יבואו בו, וחוזרים בתשובה בפומבי, מכים על חטא בסגנון המזכיר משטרים טוטליטריים, ומתחרים זה בזה ברמיוות לקיצוניותם החדשה. עלה על כולם בשבועות האחרונים הפרופ' בני מוריס מאוניברסיטת בן-גוריון, אשר גילה מחדש את נפלאות הטרנסספר כפתרון לקולנפליקטים לאומיים, ורק חסר עדיין כי יקום אחד מאותם ליברלים של תמול שלשום וימליץ בפה מלא על סיהור אתני, ותהיה שמחתנו שלמה, והאחדות מאוחדת מתמיד. באקלים כזה של התיישרות ללא שאלות, נשכח תפקידה החשוב של

התקשורת כמעלה שאלות קשות לדיון ובירור במרחב הציבורי. ברור כי הפוליטיקאים אינם מעוניינים עוד בשאלה הקשה של מהות האופציות המוצעות עליהם, וכן בדיון על האופציות שנדרחו על הסף ללא דיון כלל. דוגמה טובה היא שאלת ההתנחלויות והמשך הכיבוש בכל מחיר. מזמן רצה רבין ועד עתה השתרר קונסנזוס הרסני, המחבר את רוב הציבור: אין לסגת מן ההתנחלויות ואין לצאת משטחי הכיבוש. מובן שגם המשך הכיבוש וגם ההתנחלויות אינם חוקיים על-פי החוק הבינלאומי, והחלטות האו"ם השונות הבהירו זאת פעמים אין ספור. גם הטיעונים על ההתנחלויות כגורם המגביר את הביטחון בישראל מגוחכים בעליל, בתקופה שבה הגיע הטורף, המתנגד להמשך הכיבוש, לכל עיר בישראל – אך אלה גם אלה אינם מגיעים לבירור אמיתי, נוקב ויסודי בחברה, עקב התעלמותה האקטיבית של התקשורת מאופציות הנחשבות בלתי פופולריות. לו התקיים דיון מקיף בתקשורת על משמעותה ההרסנית של ההיצמדות לכוונות כפתרון (אשר כבר הוכיח את עצמו פעמים רבות כמקסם שואו, בלבנון ובכל זירה אחרת), ולו דיון שכזה, נוקב וחריף, היה מגיע למסקנה ציבורית שאין ברירה, וחייבים לבחור בדרך המלחמה והעימות, הרי שרבים מאתנו היו חשים שטעות קשה נעשתה כאן, אך לא היה בידנו טיעון דמוקרטי נגד המסקנה הזו. במצב הנוכחי, שבו אין התקשורת מרשה את קיומו של דיון מעין זה, השאלה נותרת אקדמית.

עד מתי ועד לאיזה פתרון תצטרף התקשורת הישראלית למסע הנקמה חסר השחר של ממשלת שרון בפלסטינים? האם תשתף עמו פעולה כמו התקשורת הסרבית עם מילושביץ'?

לא ברור באמת מה יכולה היתה להיות תוצאתו של דיון מעין זה, בחברה שסועה ומפוררת, שגזענות פתוחה מנחה סקטורים רחבים שלה, אך למרות זאת חיוני היה לקיימו. אי-עמידתה של התקשורת בפרץ, בשעת מבחן לאומית וחברתית זו, מוכיחה כמאה עדים על חולשתה העמוקה, המובנית. העובדה שגם מערכות תקשורתיות חזקות יותר, כמו זו של ארה"ב בתקופה האחרונה, כשלו בעמידה ובהגנה על יסודות חוקתיים של החברה אינה בהכרח סימן מרגיע, כי אם מרד לתנועה התתי-קרקעית העוברת על החברה המערבית, אשר מתוך אינסטינקט הגנתי קיצוני גורמת לעיקור והחלשה של העקרונות הדמוקרטיים, ובכך מורידה את יכולת העמידה מול כוחות אי-רציונליים ואנטי-דמוקרטיים הנלחמים מולם באמצעים שונים. התקרבות לשיטותיהם ולאופן הפעולה של כוחות אלה רק מרחיקה את המערב מתרבותו שלו. תרבות החיסולים אינה שונה מתרבות הפיגועים, וכאשר החיסול הוא על-ידי החזק, כמו במקרים שעליהם דובר כאן, הרי שהוא מוצדק אף פחות. הטוענים למורשת תרבותית הזקוקה להגנה לוקחים על עצמם לא רק זכויות כי אם חובות תרבותיים כבדים, שאין להתכחש להם בתואנות של "כאן זה לא סקנדינביה". במשך למעלה משנה ביטלה החברה הישראלית את רוב, או כל, זכויות הפלסטינים מכל סוג שהוא – זכויות לאומיות, זכות ההגדרה העצמית, זכויות אדם למיניהן, זכויות הקניין; כל אלה הפכו למלים ריקות כתוצאה מפעולות כוחות הביטחון: רצח אזרחים חפים מפשע, הריסה שיטתית של בתים, שכונות שלמות, מטעים ושרדות מעובדים, מניעת טיפול רפואי, מניעת מעבר חופשי, מניעת מעבר שחורות, מניעת תשלומים המגיעים לרשות. תקצר היריעה למנות את

צעדי השלטון הישראלי אשר אינם חוקיים משום בחינה, כולל ההורעה כי קורבנות כוחות הביטחון לא יהיו זכאים לפיצוי כלשהו. כל זה קורה בריש גלי, ומערכת התקשורת על שלוחותיה, חוץ מעלי תאנה מעטים, מלוכדת בשתיקתה. אין ביקורת ממשית על שום צעד שהרשויות נוקטות, גם כאשר ברור כי לא רק שאין הדבר חוקי, כי אם גם אינו מוצדק מבחינה צבאית או בטחונית. מאלה עולה השאלה הקשה – עד מתי ועד לאיזה פתרון תצטרפנה האליטות הישראליות למסע הנקמה חסר השחר של ממשלת שרון? האם תלווה אותו התקשורת עד הסוף המר והנמהר? האם תשתף עמו פעולה כמו התקשורת הסרבית עם מילושביץ' שם לפחות היו גם קולות אחרים... האם תפקידה של התקשורת דומה לזה של החייל הבודד – למלא אחר הפקודות החברתיות הנוחתות מלמעלה בלא לשאול שאלות? האם אין אנשי המערכת הגדולה הזו מוראנים מן המסלול שלקחו על עצמם לתמוך בו בצורה עיוורת? האם אינם פוחדים מן התוצאות?

א ין כמובן שום סיכוי שהאיש שבשנת 1955 היה אחראי לטבח בקיביה, ומאז לא-ינספור פעולות כוחניות נגד עמי ערב, כולל מלחמת השולל בלבנון, יגיע למסקנה המתבקשת כי עבודת חייו בטעות יסודה. האיש, שבנה את ההתנחלויות כמחסום לשלום ולשוויון בארץ-ישראל המערבית, הקרויה גם פלסטין, אינו מתכוון בשום שלב לפרק את מפעל חייו. האיש, שהיה אחראי ליותר מבצעי לחימה מכל אחר החי כיום בינינו, לא יביא לשלום משום סוג. אלה התומכים בו יודעים זאת, ולכן הם תומכים בו. נשאלת השאלה אם כל המערכת התקשורתית, אשר כיום מתחרה בעצמה בבקשת ורדישת "יד קשה" מסוגים שונים, המערכת אשר השלימה את תהליך הדמוניזציה של ערפאת, הרשות-הפלסטינית והעם הפלסטיני, האם המערכת הזו מסוגלת לבחון את עצמה ואת עקרונות פעולתה ותוצאותיה? קשה להניח זאת, כי מערכת זו אינה מסוגלת למתוח ביקורת נגד השיטה הפוליטית ההרסנית שהיא תומכת בה.

א ני חוזר לשאלה שבה פתחתי את הדיון: שאלת ההצדקה שיש להתנגדות תקשורתית למהלכים מדיניים של הרשות הנבחרת והאקווקטיבה המדינית. מתי מוצדקת התנגדות כזו, מתי היא אפילו הכרחית? נראה לי כי היא מוצדקת והכרחית בשעת משבר, שבה מאוימים מוסדותיה הקיומיים של המדינה, שהמשך קיומה הסדיר עצמו מאוים, ושהמשך פעולתה של הדמוקרטיה נתון בסכמן שאלה. בשעה כזו תבגוד התקשורת בתפקידה העמוק ביותר – כסביבתו הטבעית של הדיון החברתי באופיה של החברה ובשאלות הקיומיות העומדות לפניה, אם לא תאפשר את הדיון הזה. בארצות אחרות ניצבו אנשי תקשורת לפני בחירה קשה זו, ולמרות הקשיים בחרו בנתיב היחיד שהוליד לקראת הבראתה של החברה מן המשבר הקיומי שבו היתה נתונה. הזכרתי את סרביה, שבה בחרו חלקים מן התקשורת במסלול התנגדות למילושביץ' ולמלחמה האינסופית שהביא על יוגוסלביה, מלחמה שאיימה על קיומה. בכריטינה קמו אנשי תקשורת בשנות השמונים והתשעים וקיימו בתקשורת את הדיון על עתיד אירלנד הצפונית – דיון שהביא לתחילתן של שיחות השלום ושאפשר את שיה הקהילות שכנראה יביא בסופו של תהליך ארוך להבראת פצעי המשבר העמוק הזה. תפקיד דומה מלאה התקשורת בדרום-אפריקה. קשה ביותר לראות את קריסתה המקצועית והמוסרית של חלקים נכבדים מן התקשורת הישראלית במשבר הנוכחי, את הצטרפותם הנפשית לרחשי הלב הגזעניים של חלקים בציבור, ואת הפקרת העמדה שכל אליטה חברתית חייבת בה – האחריות החברתית לדיון ציבורי, גם אם הוא קשה, ובמיוחד אם הוא קשה.

פרופ' חיים בראשית הוא דיקן בית-הספר לתקשורת, קולנוע ותרבות במכללה האקדמית ספיר

דעת הקהל

■ קפיטליזם להדיוטות, בבקשה!

כל מי שקורא עיתונים בארץ יכול להבחין בתמימות הדעים הקפיטליסטית, שלא לומר התאצ'ריסטית, המאפיינת את העיתונות הכלכלית. בפני עצמו, מצב זה הוא צרה צרורה המעוררת באופן עקבי את עיני הציבור לאפשרות של חשיבה כלכלית אחרת – כזו שבה הקיצוץ בתקציב איננו בהכרח חלומו הרטוב של כל שר אוצר.

אבל אפילו גדולי הקפיטליסטים יסכימו שרובנו איננו בנקאים, ברוקרים או נוסעים מתמידים במחלקת העסקים, ושאיננו אמורים להיות כאלה (שהרי גם התאצ'ריסטים זקוקים לפועלים ולאנשי שירות, ובעצם, במיוחד הם זקוקים להם). והנה, העיתונות הכלכלית מתעלמת כמעט לחלוטין מהמוני בית ישראל העטוקים בענייניהם הפרולטרניים ואינם מבינים מהם בדיוק – או אפילו בערך – "גיוסים", "פקדונות" ו"אופציות". במקום זה מלאות כותרות מדורי הכלכלה ביריעות על כך שקונצרן זה רכש X ממניותיו של הקונצרן ההוא, או על כך שחברה זו גייסה Y מיליוני דולרים בבורסה בניו יורק. לשיא משעשע הגיעה הנטייה הזו בימים שבהם הגישה נועה קולפ את הפינה הכלכלית ב"בוקר טוב ישראל" של גל"צ: היא נהגה לחתום את הדיווח, מדי בוקר, בכרכה "יום עסקים מוצלח".

כמבט ראשון קשה להבין מדוע מקדישים עצמם מדורי הכלכלה באופן בוטה כל-כך לענייניה של קהילת העסקים. הרי ברור שמספר האנשים המסוגלים להבין את המתרחש בדיווחי הכלכלה הוא מועט אם לא זניח לגמרי. אבל כשמביאים בחשבון את כוח הקנייה של הקהל הזה, ובייחוד את השפעתו הכלכלית-ציבורית, ולצד זה את הבסיס ההיפרי-מסחרי של מרבית כלי התקשורת בארץ, מתחילה התמונה להתבהר (או שמא, להיעכר).

תארו לכם שהכתיבה בנושאי ביטחון היתה מלאה בדיווחים על מינויים בצה"ל, תרגולות טקטיות ופקודות מטכ"ל חדשות, ותארו לכם שהיריעות המשמימות האלו היו נכתבות בז'רגון צבאי בלתי מובן וחסר חן. משהו דומה לזה מתרחש במוספי הכלכלה של העיתונים היומיים, ובמידת-מה גם באינטרנט. עלי, באופן אישי, זה מאוס, ולכן כמעט ואינני קורא את מוספי הכלכלה. מדי פעם אני מנסה, ובדרך-כלל אני מוצא את עצמי אחרי כמה דקות באחד משני מצבים: רדום ומשועמם או נרגז ומתוסכל. נדמה לי שמוסף כלכלה שטווח נושאו היה רחב יותר משוק ההון/מיוזג-על/נבכי הסטארט-אפ היה מרתק אותי. נדמה לי גם שמוסף שהיה מסביר באופן מעניין, ולהדיוטות, את הסוגיות הכלכליות שעל הפרק היה מעלה את הרייטינג של העיתון שהיה מנפיק אותו. חוץ מזה, נדמה לי שזה היה עושה רק טוב לכלכלה הישראלית.

א ר נ ו ן ל ו י

את תפקידה המוצהר – שהוא לספק מידע אמיתי ככל האפשר – באופן חסר פניות לחלוטין; ומפוכחים במידה זו או אחרת אנו מודעים לכך, שנוכחותו של ממד פרספקטיבי בדיווחים חדשותיים ואחרים היא בלתי נמנעת; אבל, כקוראים, יש לנו ציפייה שישתמר איזה מרחק ביקורתי בין הגורם המדווח לבין נושא הדיווח.

גם אם הכתבת חשה שזכתה להכיר "יאיר לפיד שלגמרי לא הכרתם" בחייה האישיים, אין זה הופך את תגליותיה לעיתונאיות. הצגתן ככאלה מחפה על העדרו של מרחק כזה – והתוצאה היא עיתונות בטעם רע.

ט ל א ר ב ל

העיתון מספקים לו בימה חופשית למטרה זו. יאיר לפיד אינו הסלבריטי היחיד שמקדם מכירות באמצעות דימויו, ושמיכירות (ריאליות או בצורת רייטינג) מחזקות את דימויו הציבורי ומקדמות את מעמדו

דו המקצועי וחוזר חלילה. פוליטיקאים עושים את זה; ספורטאים ודוגמנים עושים את זה; שחקנים ומוסיקאים עושים את זה, וגם אנשי תקשורת.

אבל לפחות מנקודת המבט של האידיאל של העיתונות היא אינה אמורה לסייע להם בכך – ולפיד יודע את זה.

התקשורת האלקטרונית והכתובה אולי אינה מצליחה למלא

■ הבלש ג'וש שירמן חוזר

מתוך שתי הרצאות ביקורתיות שנתן פייר בורדיה, הסוציולוג הצרפתי הנודע, ב-1996 בנושא הטלוויזיה ושרה התקשורת (תמליל ההרצאות, ששודרו בזמנו בטלוויזיה הצרפתית, יצא לאור כספרון שגם תורגם לעברית), נחרת בי משפט המתאר את עולם העיתונות כ"משחק, שבו מראות משתקפות זו בזו". כנראה שכך מבינים עיתונות גם בעיתון "העיר".

מספיק לפתוח את שבעת העמודים המרכזיים של גליון ה-22.11.01, המוקדשים בהתרגשות להגיגים, לאישיות ולקריירה של העיתונאי ואיש התקשורת יאיר לפיד, כדי להבין למה הכוונה. בכל עמוד (כולל עמוד השער) מופיע צילום של לפיד בפוזה מבויתת אחרת: מדפיס במכונת כתיבה (רציני ורגיש), מעשן סיגר (אנץ' טעם ואיש העולם), משחק סנוקר (מנוסה ומחוסס), מחופש למרלון ברנדו (גבר שבגברים). התמונה הסמלית ביותר, וזו המסכמת את כל השאר, היא זו שבה מביט לפיד הצעיר בהשתקפותו במראה, המחזירה אליו מבט רבי-משמעות.

האירוע החדשותי המשמש סיבה לסיקור הנרעש הוא צאת ספרו החדש של לפיד, רומן בלשי בשם "החידה השישית" (הוצאת "קשת"), שנמצא במקום הראשון ברשימת רבי-המכר כבר כמה שבועות.

בצמוד לראיון, שרק פסקאות ספורות מתוכו עוסקות בספר החדש, מתפרסמת גם חליפת מכתבים שניהל לפיד עם המראיינת כשהיתה בגיל העשרה. ואכן, כמו בקריאת בלש טוב, הקורא/ת נותר/ת במתח לאורך הקריאה כולה, תוהה אם יתגלה קשר בין התמונות והמכתבים האישיים (המוצגים כמסמך היסטורי מרתק, בסגנון מכתבי נפוליאון לג'וזפיין) לספר החדש.

ייתכן, אמרתי לעצמי, שנעשה כאן ניסיון מקיף ולא מתפשר לעמוד על "כוונת המשורר". אמנם איני חושבת, ברוח הניוירקייטיזם, כי באופן גורף אין לזה חשיבות להבנת הספר, וכי הביוגרפיה המקצועית והאישית של לפיד אינה משמעותית בהקשר זה – אבל לא צריך להגזים: באצטלה של הצגת ספר חדש מציג יאיר לפיד בפעם המיידע-יכמה את עצמו, כשהכתבת ועורכי

מה מעיק על ציפר?

כ־30 בנובמבר עסקה ביקורת הטלוויזיה של בני ציפר ב"הארץ" בהתייחסות הטלוויזיונית ליום נגד אלימות נגד נשים. הטון, כרגיל, היה אירוני. "יום שלם גוננו על האשה מאלימות", פותח ציפר, לפני שהוא מתאר את העצרת ברחבת הסינמטק: "לסביות נשאו שלטים, וכדי לחמם את האווירה העצובה בישר הכתב ש'בהמשך הערב יופיעו אמנים'. האמנים

היכן האישיות?

האלה, אבוי, הם בדרך־כלל לא ליאונרדו דה־וינצ'י ולא ואינג'ור, אלא שני רמקולים שחורים, מיקרופון וגרון ניהר או שניים להשכיר. כי זה הנוהל: נאומים ואמנים". ציפר ממשיך ומספר על הערב שהתקיים בירושלים במרכז ז'ראר בכר, והוצגו בו בין השאר כרוזות של נפגעת גילוי עריות וקטעי מחול בהשראת הנושא ומסכם: "אוי לאמנות כזאת ואוי לתראפיה המפוקפקת שכביכול תצמח ממנה". על כל זה מתבקש לשאול "מה מעיק על ציפר?".

נראה שכעורך המדור הספרותי המוביל בעיתונות הישראלית, שכנראה מייעד לעצמו את תפקיד שומר החומה של האמנות הגבוהה, ציפר מוטרד בעיקר מאיכות האמנות שמולידה אלימות נגד נשים או המחאה נגדה. אבל תלונתו על העדרם של ליאונרדו וואינג'ור מהעצרת מעוררת שאלות לגבי בחון המציי־אות שלו. לא רק ששני האמנים הכבודים נחים על משכבם זה שנים רבות, עצרות פוליטיות אינן אירור עי אמנות ואינן נמדדות לפי אותם קריטריונים כמו אירועי אמנות. כאשר מבקר תרבות איננו מסוגל להבחין בין שני הקשרים שונים כל־כך כמו עצרת פוליטית וקונצרט, הדבר מעמיד בסימן שאלה רציני את כשירותו לתפקיד. אגב, אותם אמנים אנונימיים שזוכים רק לתיאור מיטונימי כ"שני רמקולים שחר רים, מיקרופון וגרון ניהר או שניים להשכיר" היו קורין אלאל ודנה אינטרנשיונל, שתיים מבכירות הפופ הישראלי, ולא במקרה לסבית וטרנססואלית, כלומר נשים שידועות על בשרן משהו על דיכוי שקשור למגדר ולמין, ושהופיעו כמוכּן בהתנדבות.

האם באמת נדמה לציפר שהכרוזות שציירה הנפגעת מוצגות בשל ערכן האמנותי? האם לא ברור שחשיבותה של אמנות כזו, מעבר לערך התראפויטי האישי שלה, היא בכוחה להנכיח ולהמחיש את הזוועה הפרטית? אני נכחתי בעצרת ברחבת הסינמטק, וכשהוקראו על הבמה שירים שכתבו ילדות שנאנסו עליידי אבותיהן, הצטמררתי, ולא בצמרמורת אסתטית. הרי ידוע שאחת הבעיות הגדולות ביותר בנוגע לגילוי עריות ולאלמות במשפחה היא שבירת קשר השתיקה; למטרה זו, דומתני, כל האמצעים מבורכים. ציפר, באיצטלה של אליטיוס תרבותי, מעביר את המסר שמוטב שהנפגעות, וכל אלה שמנסות להעלות את הבעיה על סדר־היום הציבורי, ימשיכו לשתוק אם אינן מסוגלות לעמוד בקריטריונים המחמירים של סובלימציה אמנותית.

ציפר היה מוותר גם על דבריו של הבעל שנגמל מאלימות ו"קלם דברי נועם לפני המצלמה". למי הוא היה משאיר את זכות הדיבור? לפרופסורים. לא במקרה היחידה שיוצאת נקיה מלפניו היא רחל אליאור, פרופסור למחשבת ישראל, שדיברה על שורשי הסקסיזם בתרבות היהודית ובשפה העברית. אמנם משמח שציפר בכל זאת הפיק תובנה פמיניסטית כלשהי מאירועי היום נגד אלימות נגד נשים, ולו רק במישור הבלשני, אבל קשה להשתחרר מהרושם שהוא איננו רוצה לשמוע נשים שמעידות באופן ישיר, ללא תיווך השיח האקדמי, על חוויית הדיכוי שלהן כנשים.

ע מ ל י ה ז י ו

שבועות ספורים לפני עלייתו לאוויר של הערוץ המסחרי החדש, שום דבר מרחשי השטח אינו מזכיר את הימים של טרום נובמבר '93, זמן פריצתו של ערוץ 2 אל אוויר העולם. תחושות התזזית, התחרות, היצירה, הסקרנות, העצבנות, ואפילו המגלומניה שאפיינו את ימי התכוננות ההם לא חוזרות על עצמן. ערוץ 2, לטוב ולרע, עשה מהפכה. הערוץ השלישי? הוא נולד לתוך זירת תקשורת מגוונת ובוגרת יותר, שספגה כשלונות וגם ידעה הצלחות. המהפכה, כך נדמה אפילו מההצהרות הזוהרות של מנהליו, כבר נמצאת מאחור.

הערוץ השלישי אולי אינו יכול כבר לחולל מהפכה, אבל ניתנת לו הזדמנות לחולל מהפכות. כזאת קטנה, אבל חשובה. אני רוצה להפנות בקשה לקברניטי הערוץ: אנא, אנא, תנו לנו ערוץ עם אישיות. אישיות, כן, אישיות. התקשורת הישראלית, לא רק זו האלקטרונית, טובלת באופן חריף מתסמונת ה"גם אני". המחשבה שעומדת מאחורי האסטרטגיה הבלתי יצירתית הזו היא ללכת על בטוח, ולזכות בנתח הכי גדול מהעוגה. וכך מחקה "מעריב" את "ידיעות אחרונות" בדיוק מושלם, וערוץ 2 גונב הצלחות וכוכבים מערוץ 1, ולהפך. וכך משועתקות תוכניות מלל נוסח פופוליטיקה אינספור פעמים, ושעשועון מצליח אחד ממשיך להדהר עוד חודשים רבים מעל המרקע, לובש ופושט צורה, ומקיא על הצופים את אותה הסחורה בדיוק. טלנובלה מצליחה אחת מביאה מבול של שעתיקים, והטרנד העולמי של "תוכניות המציאות" מופק פה באופן חיור ובלתי מוצלח, דווקא פה, במקום שבו המציאות עולה על כל דמיון. אפילו תחנות הרדיו עסוקות בחיקוי. גלי־צה"ל ורשת ב' מתחרות זו בזו, כביכול תחרות מבורכת, אך התוצאה, בסופו של דבר, דומה להפליא.

החלטה כזו, ליצור ערוץ מסחרי שיש לו טעם וקו תוכני ברורים, ואינו נוהה רק אחרי מה שנדמה כרחשי לב הציבור, אינה קלה. היא דורשת, בראש ובראשונה, טעם מגובש וגם אומץ ואמונה בכך שניתן גם להשפיע, ולא רק לרצות. היא דורשת אורך נשימה כלכלי ויכולת לעמוד מאחורי רעיונות חדשים, גם אם אינם זוכים להצלחה מיידית.

הניסיון של ערוץ 2 מלמד כי דווקא הגישה הזאת מניבה את הפירות המוצלחים ביותר. מספיק להיזכר ב"חמישייה הקאמרית" שנתפסה בתחילה כהומור אליטיסטי וקשה לעיכול, או ב"חלומות בהקיציס", תוכנית ביזארית ונידחת בתחילת דרכה שקיבלה הזדמנות נוספת והפכה לסיפור הצלחה. אלא שאלה דוגמאות בודדות בתוך ים ההפקות שנעשו בערוץ 2, ערוץ שלא התאפיין עד היום בטעם ברור או בחזון. לערוץ השלישי עדיין יש סיכוי לגבש לעצמו אישיות. שיהיה אפשר להגיד עליו משהו. שהוא אליטיסטי ומתנשא, שהוא נסיוני, נועז וחצוף, שהוא עממי ונמוך, שהוא נטש את תל־אביב לטובת הפריפריה. משהו.

כי זו בעצם המהות האמיתית של תחרות. לא לייצר עוד ועוד מאותו הדבר ולנסות לשווק מוצר מוכר בשלל עטיפות, אלא להציע לקהל משהו אחר לגמרי ולקוות שיעדיף אותו על פני המתחרים. ייתכן שגישה כזו אינה מתיישבת בדיוק עם השיקולים הכלכליים המניעים ערוץ מסחרי, אבל אפילו אם תאומץ באופן חלקי היא תאפשר לערוץ השלישי להביא את המהפכה שלו, ובתגובת שרשרת להשפיע גם על שני הערוצים האחרים. שגם הם ילכו לחפש לעצמם אישיות סוף סוף.

ע נ ת ב א ל י נ ט

בעלי הבית

איור: מירה פרידמן

לפני שבועות אחדים דנו שרי התקשורת, המשפטים וההסברה בעתידו של הערוץ השני, וקיבלו החלטות שעשויות לשנות את מפת התקשורת בישראל. החלטות אלו, שאושרו כבר בוועדת השרים לענייני חקיקה, מסדירות בין השאר את סוגיית הבעלויות הצולבות.

אם יאושרו ההחלטות בכנסת, וצפוי שיאושרו, לא יוכלו בעלי העיתונים "מעריב" ו"ידיעות אחרונות" להתמודד במכרז לתקופת הזיכיון השלישית בערוץ 2, שיפורסם במאי השנה (2002), משום שיש להם החזקות גם בחברות הכבלים.

סוגיית הבעלות הצולבת היא אחד הנושאים הרגישים ביותר בתחום התקשורת. אולם הרגישות הגבוהה ביותר צריכה להיות דווקא זו של צרכני התקשורת. האם אמנם תופעת הבעלות הצולבת משפיעה על סיקור העיתונים? די ברור שכן. השאלה היא רק עד כמה?

בעבודת תיזה (מ.א.) שערכתי במחלקה למדע המדינה (מסלול תקשורת) באוניברסיטת בריאלין, בהנחייתו של פרופ' שמואל ליימן-וילציג, עלו לשולחן הניתוחים שני הימונים המובילים, "מעריב" ו"ידיעות אחרונות", במטרה לבדוק את מידת האובייקטיביות והאיוון בסיקור שלהם את החברות שבבעלות צולבת עם תאגירי התקשורת שאליהם הם שייכים.

זהו המחקר הראשון בנושא הבעלות הצולבת, שעקב לאור רך זמן אחר סיקור העיתונים הן בהיבט הכמותי – קרי בדיקת ההשערה כי בעיתון שבו הבעלות צולבת יסקרו החברות השייכות לתאגיד במידה רבה יותר מאשר החברות שאינן בבעלות התאגיד, והן בהיבט האיכותי – קרי בדיקת ההשערה כי בעיתון שבו הבעלות צולבת יזכו החברות השייכות לתאגיד לסיקור חיובי ואוהד יותר מזה של החברות שאינן בבעלות התאגיד. לצורך בדיקת השערות המחקר אספתי מתוך ארכיונים של העיתונים "מעריב", "ידיעות אחרונות" ו"הארץ" את כל הכתבות והידיעות שבהם אוזכרו שמות שמונה חברות, שבחרתי מתוך אלו שבבעלות צולבת עם העיתונים. במכוון בחרתי לבדוק את ההשערות באמצעות זוגות חברות מתחום עיסוק זהה. החברות שבחרתי הן: "הד ארצי", "מת"ב, "טלעד" ו"רפיד" שבבעלות צולבת עם העיתון "מעריב", ואן.אם.סי, "ערוצי זהב", "רשת" ו"נור פרסום חוצות" שבבעלות צולבת עם "ידיעות אחרונות". עיתון "הארץ" נבדק אף הוא ושימש קבוצת ביקורת. תקופת המחקר היא ארבע שנים, מאז פברואר 1992, מועד רכישת "מעריב" על-ידי משפחת נמרודי ועד אפריל 1996, מועד תחילת איסוף הנתונים למחקר.

לבדיקת ההיבט הכמותי של ההשערה בניתי סולם המשקלל את הנתונים הכמותיים הבאים: מספר הדיווחים על החברה, מספר המלים שבכל דיווח, מיקום הדיווח בעיתון (עמודי חדשות, מוספים וכו'), היום שבו פורסם הדיווח (אמצע או סוף שבוע), האם הדיווח הופיע בעמודי צבע או שחור לבן והאם הופיע צילום רלבנטי לדיווח. לבדיקת ההיבט האיכותי בניתי סולם המשקלל שני נתונים: האחד – התייחסות הכותב לחברה, כאשר האפשרויות הן התייחסות חיובית מאוד עד התייחסות שלילית מאוד, והשני –

מרכזיות החברה בסיקור, כלומר: האם הדיווח שם את החברה במרכז או שהיא מוזכרת באופן משני או בדרך אגב. הנתון השני בא לאזן את הנתון הראשון, שכן לא ניתן להתייחס לאיזכור של חברה בדרך אגב באותו אופן שמתייחסים לכתבה העוסקת בחברה בלבד, גם אם האיזכור הוא חיובי מאוד.

כל דיווח בכל אחד משלושת העיתונים זכה לשני ציונים, ציון כמותי וציון איכותי. ציונים אלו אפשרו לי להשוות בין סיקור החברות בעיתונים שבהם הבעלות צולבת עם הסיקור ה"אובייקטיבי" של עיתון "הארץ", ובכך לאשש או להפריך את ההשערות.

"מעריב"

נתחיל בבדיקת הממצאים הנוגעים ל"מעריב". ההשערה, כי העיתון מסקר באופן חיובי ואוהד יותר את החברות שבבעלות צולבת עם תאגיד "הכשרת היישוב" שאליו הוא שייך, אוששה. כל ארבע החברות שבבעלות צולבת עם העיתון זכו לסיקור חיובי ואוהד יותר, שבא לידי ביטוי בציונים גבוהים באופן משמעותי מהציונים שזכו להן החברות בעיתון "הארץ".

"הד ארצי" זכתה לציון 4.8 בסולם האיכותי, לעומת 3.6 שבו זכתה החברה ב"הארץ". אגב, הציון שלו זכתה המתחרה אן.אם.סי

מחקר אקדמי ראשון מאשר: "מעריב", ובמידה שונה גם "ידיעות אחרונות", מעדיפים את אינטרסי המו"לים שלהם בדיווחיהם

בעיתון "מעריב" היה 0.16 – החלק השלושים (!) מהציון שזכתה לו "הד ארצי". זכיינית הערוץ השני "טלעד" זכתה לציון 3.6 לעומת 2.7 ב"הארץ", חברת מת"ב זכתה לציון 5.25 לעומת 1.00 ב"הארץ", וחברת "רפיד" זכתה לציון 5.66 לעומת 2.75 ב"הארץ". גם ההיבט הכמותי של ההשערה אושש, אם כי לא באופן מובהק כמו ההיבט האיכותי. במלים אחרות, עבודת התיזה מוכיחה כי ב"מעריב" קיימת מידה של חוסר איוון בדיווח על החברות שבבעלות צולבת עם העיתון, והן זוכות למידה רבה יותר של חשיפה מאשר החברות המתחרות.

תרשים מס' 1 מציג את הציונים הכמותיים שלהם זכו שמונה החברות בעיתון "מעריב". מהתרשים עולה כי כל ארבע החברות הקשורות בבעלות צולבת עם העיתון זכו לציונים גבוהים יותר בסולם הכמותי מאשר החברות המתחרות, הקשורות עם העיתון "ידיעות אחרונות". בחברת "הד ארצי" הדבר בולט במיוחד: החברה זוכה לציון 5.80, שהוא כמעט פי 2 מהציון שלו זוכה אן.אם.סי.

נתונים אלו הוצלבו עם הנתונים המופיעים בלוח מס' 1, המביינים את מספר הדיווחים היחסי על כל חברה בשלושת העיתונים (הסיבה לכך שהנתונים הם יחסיים היא שב"הארץ" מספר הדיווחים היומי גדול בממוצע פי 1.32 מאשר בשני העיתונים האחרים. בתקופת המחקר היה מספר הדיווחים היומי הממוצע ב"הארץ" 219, לעומת 165-167 בשני העיתונים האחרים). ההצלבה מלמדת ש"מעריב" אמנם מרווח על החברות שבבעלות צולבת עם

► "הכשרת היישוב" ביחס ישיר ל"הארץ", אולם הפרופורציה שונה בתכלית. לדוגמה, "הד ארצי" זוכה למספר רב יותר של איזכורים מאן.אם.סי גם ב"הארץ" (44 לעומת 24) וגם ב"מעריב" (55 לעומת 8), אולם ב"מעריב" היא זוכה למספר איזכורים גדול פי 7 מהמתחזר, לה לעומת מספר הגדול פי 2 בלבד ב"הארץ".

"ידיעות אחרונות"

ניתוח העיתון "ידיעות אחרונות" העלה ממצאים שונים מאוד שב"מעריב". מבחינה איכותית, ההשערה כי העיתון מסקר את החברות שבבעלות צולבת עם תאגיד "ידיעות תקשורת" באופן חיובי ואוהד יחסית לחברות אחרות אוששה במידה רבה, אך לא מוחלטת. מבחינה כמותית ההשערה הופרכה, כלומר הממצאים הראו כי העיתון אינו מרווח על החברות שבבעלות צולבת אתו במידה רבה יותר מאשר על החברות המתחרות.

שלוש מתוך ארבע החברות שבבעלות צולבת עם העיתון זכו לציונים ממוצעים גבוהים יותר באופן משמעותי בסולם האיכותי מאלו שלהם זכו החברות ב"הארץ". חברת התקליטים אן.אם.סי זכתה ב"ידיעות אחרונות" לציון 3.63 לעומת 1.75 ב"הארץ", חברת "רשת" זכתה לציון 3.58 לעומת 2 ב"הארץ", וחברת "נור" זכתה לציון 5.3 לעומת 0.3 ב"הארץ" (פי 17). החברה הרביעית, "ערוצי זהב", זכתה דווקא לציון נמוך יותר מזה שב"הארץ" – 1.33 ב"ידיעות אחרונות" לעומת 5.3 ב"הארץ".

כיצד ניתן להסביר את התוצאות השונות בסיקור חברות הכבלים? השר ניבץ ככל הנראה מהעובדה שהתחרות בין חברות הכבלים אינה דומה לתחרות בין שש החברות האחרות, וזאת מכמה סיבות. ראשית, כל אחד מהזכיינים משרד לאזורים אחרים בארץ ולכן התחרות אינה על אותו קהל יעד. שנית, המוצר הסופי של זכייניות הכבלים הוא כמעט זהה, בזכות חברת הגג ICP המבצעת את רכש התוכניות לכל חברות הכבלים, ושלישית, בתקופת המחקר, קבוצות שידורי הלוויין יצרו איום משותף על כל חברות הכבלים. גורמים אלו נטרלו את התחרות בין חברות הכבלים, וככל הנראה "הקלו" על "ידיעות אחרונות" בסיקור החברה המתחרה מת"ב.

לגבי המבחן הכמותי של הסיקור, ההשערה כי "ידיעות אחרונות" יסקר את החברות השייכות לתאגיד "ידיעות תקשורת" במידה רבה יותר מאשר את החברות המתחרות אינה זוכה לאישוש, כפי שציינתי קודם. תרשים מס' 2 מציג את הציונים הכמותיים שלהם זכו שמונה החברות ב"ידיעות אחרונות". מהתרשים עולה כי דור-

קא החברות הקשורות לתאגיד "הכשרת היישוב" זוכות בעיתון "ידיעות אחרונות" לסיקור בהיקף רחב יותר, ובמקרים מסוימים באופן משמעותי. חברת "רפיד", לדוגמה, זוכה בעיתון לציון 1312 בסולם הכמותי, לעומת 294 בלבד לחברת "נור" השייכת לאותו תאגיד. לגבי מספר הדיווחים על חברות אן.אם.סי, "ערוצי זהב", "נור" ו"רשת" ב"ידיעות אחרונות", לוח מס' 1 מראה כי העיתון מסקר את החברות שבבעלות התאגיד שאליו הוא שייך מספר מועט יותר של פעמים בהשוואה לחברות המתחרות, וזאת בשלוש מתוך ארבע החברות ביחס ישיר ובפרופורציה דומה לזה שבעיתון "הארץ", וגם כאן יוצאת הדופן היא חברת הכבלים.

כיצד ניתן להסביר את ההבדל בין הממצאים האיכותיים והכמותיים בעיתון "ידיעות אחרונות"? ככל הנראה מצויה התשובה לכך בידי עורכי העיתון, כלומר: כאשר עורכי "ידיעות אחרונות" מסננים את החומר העיתונאי שהצטבר במערכת ומקבלים החלטה לגבי עצם הפרסום, החלטתם היא אובייקטיבית ומקצועית. אולם ברגע שהחברה הקשורה לתאגיד "ידיעות תקשורת" זוכה לסיקור בעיתון, עלי-פי רוב הסיקור יהיה חיובי ואוהד.

לסיכום, תוצאות מחקר זה מוכיחות לראשונה את מה שקודם לכן אפשר היה רק לשער: הדיווח של העיתונים "מעריב" ו"ידיעות אחרונות" על חברות שבבעלות תאגיד התקשורת שאליו הם שייכים איננו אובייקטיבי. "מעריב" מרווח על חברות שבבעלות תאגידיהם, "הכשרת היישוב", ביתר אהדה ובמידה רבה יותר מאשר על החברות המתחרות. "ידיעות אחרונות" מרווח באופן חריג כי יותר על החברות שבבעלות תאגידיהם, "ידיעות תקשורת".

ניתן לשער שהתפקוד הגרוע יותר של "מעריב" לעומת "ידיעות אחרונות" נובע בעיקר מהעדר מורשת עיתונאית של בעלי "מעריב". במלים פשוטות, "מעריב" היום הוא חלק מתאגיד עסקי כלכלי מובהק, ללא שורשים בעולם התקשורת, ובעקבות כך ללא הפנמת ערכים עיתונאיים מקצועיים אצל בעלי העיתון. לעומת זאת, רובו המכריע של התאגיד "ידיעות תקשורת" מורשע עמוק בעולם העיתונות והתקשורת – וכתוצאה מכך הבעלים שומרים על נורמות עיתונאיות בניהול עסקי התקשורת שלהם.

ברם בשני המקרים, בעלי העיתונים, אשר התמודדו בעבר בקרב על התפוצה, מתמודדים היום בזירה תקשורתית מורכבת הרבה יותר ורבת חזיתות – עליהם למשוך את קהל הצופים, ואתו כמובן את המפרסמים שמממנים את שידורי הערוץ השני. עליהם להמשיך לרצות את הקוראים, לספק את מגוון הכבלים, ובו בזמן לנהל בהצלחה עוד עשרות חברות, שלחלקן מתחרות מקבילות בעיסוקן בבעלות תאגיד תקשורת אחר.

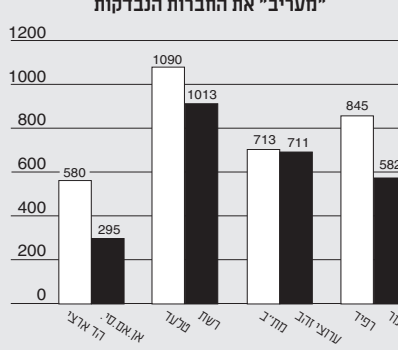
"במלחמה – כמו במלחמה", אומר הפתגם, ובעלי התאגידים "הכשרת היישוב" ו"ידיעות תקשורת" אינם בוחלים גם באמצעים לא כשרים, כמו דיווח לא אובייקטיבי ומאוזן, ומתגייסים לטובת קידום חברות הבת באמצעות העיתונים. כתוצאה מכך, הציבור הישראלי, הניזון משני העיתונים הגדולים והמובילים במדינה, אינו זוכה לממש כראוי את "הזכות לדעת". במבנה החדש של מפת התקשורת בישראל השתנתה המשמעות היסודית שניתנה לחופש הביטוי ומתעוררת השאלה: על זכותו של מי אנו מגינים? האם על זכותם של אמצעי התקשורת לקבל ללא הפרעה את המידע שהם זקוקים לו כדי לקיים את זכותו של הציבור לדעת, או שמא על הזכות של בעליהם לעצב את הכלים שבשליטתם בהתאם לשיקור לי רווח והפסד?

לאור תוצאות מחקר זה ניתן לקוות כי החלטתם של השרים ריבלין, שטרית ולבני להסדיר את נושא הבעלויות הצולבות תזכה לאישור הכנסת עוד לפני פרסום המכרז לתקופת הזיכיון השלישית לערוץ 2, ותבטיח שהזכות לחופש הביטוי לא תפורש בעיקר כזכותם של בעלי תאגיד התקשורת.

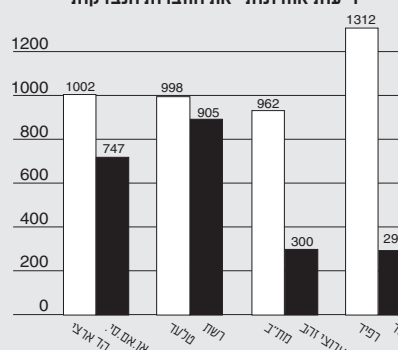
מספר הדיווחים על כל חברה נבדקת בעיתונים "מעריב", "ידיעות אחרונות" ו"הארץ" - אינדקס יחסי

הארץ	ידיעות אחרונות	מעריב	הד ארצי
44	24	55	24
24	16	8	אן.אם.סי
58	17	77	טלעד
56	16	33	רשת
68	11	41	מת"ב
22	8	17	ערוצי זהב
16	13	8	רפיד
36	8	15	נור

הערכים הכמותיים של סיקור העיתון "מעריב" את החברות הנבדקות

הערכים הכמותיים של סיקור העיתון "ידיעות אחרונות" את החברות הנבדקות

מות הזקן

יהודה סאמט, קשיש חרדי, נפצע קשה בפתחה של חנות צילום בירושלים. לאחר שנפטר תיאר העיתונים החילוניים והחרדיים את האירוע באופן שונה לחלוטין. כוחה של דעה קדומה

שרי מקובר

העובדות היבשות: ב־14 בנובמבר 2001, הפגינו שני חרדים מול חנות הצילום "פוטו אלן" הסמוכה לשכונת מאה־שערים בירושלים. מחאתם היתה המשכו של מאבק בן שנתיים שניהלו נגד אלחנן בן־חקון, בעל החנות, אשר נחשד על־ידם במכירת סרטים פורנוגרפיים לילדי השכונה. בצהרי אותו יום יצא בן־חקון אל המפגינים החרדים והתעמת עמם. נוצרה התקהלות ותגרה פרצה במקום. בעל החנות, וצעיר נוסף שהיה עמו, תפסו את אחד המפגינים והחלו להכותו. יהודה סאמט, קשיש חרדי שעבר ברחוב, ניגש אל הניצים וניסה להפריד ביניהם. בן־חקון פנה אליו ורחפו. הזקן נפל, ראשו פגע

במדרכה והוא נחבל קשות. שבוע לאחר מכן מת מפצעיו.

ייחודו של אירוע זה בכך שהוא תועד לכל אורכו במצלמת וידיאו על־ידי חוקר פרטי ששכרו גורמים חרדיים. העיתונאים שסיקרו את הפרשה יכלו לצפות בסרט ולעמוד על העובדות בקלות יחסית. פרטים נוספים הקשורים לאירוע ולתסיסה שפרצה לאחר מכן הונחו על שולחנו של דובר משטרת ירושלים והיו זמינים לכל כתב. למרות כל זאת הובאו עובדות סותרות, נבחרו כותרות מגמתיות ונפלו אי־דיוקים בדרך שבה בחרו כלי התקשורת החרדיים והחילוניים לדווח על הפרשה.

סיקור מותו הטרגי של יהודה סאמט שחרר מן הבקבוק שדים ששים לקרב. העיתונות החרדית בחנה את הפרשה מהזווית האישית: אדם הלך לעולמו בעקבות תקיפה במסגרת הפגנה חוקית שבה נכחו שוטרים ואיש לא מחה. ◀

חיינו של בעל חנות צילום. איש מהכותבים לא טרח לציין, הגם שניתן היה לראות זאת בבירור בקלטת הווידאו, שבזמן שקדם לאירוע לא היתה התפרעות או התקהלות של המפגינים החרדים. בצילומים נראים בן־חוקן והצעיר כשהם ניגשים לחרדי, תופסים בו בחוזקה ומכניסים אותו לניידת משטרה. ברקות שאחרי פגיעתו של סאמט נראים השוטרים בצילום עסוקים במעצר חרדי נוסף. אלו תמונות מהעיתונאים לא שאל את השוטרים מדוע אפשרו לבן־חוקן ולצעיר שהיה עמו להפוך את עצמם לנציגי החוק, מדוע לא הגישו עזרה רפואית לזקן, מדוע עצרו חרדי בעוד אחר מתבוסס בדמו על הכביש.

התקשורת החילונית הרבתה לעסוק במסכת העיניניים שעבר אלחנן בן־חוקן במלחמתו במפגינים כחילונית האחרון בשכונה חרדית. היא לא טרחה לברר במשטרה אם בן־חוקן השיב גם הוא באלימות נגד החרדים. לו היתה עושה זאת, היה מתברר שבן־חוקן לא טמן ידו בצלחת: בשנתיים האחרונות נפתחו גדרו תיקים פליליים בגין שימוש בגז מדמיע, בשוקר השמלי ובחפצים (שאף הוחרמו על־ידי המשטרה) נגד מפגינים חרדים. אמנם אין לשכוח שבן־חוקן הוא המותקף הדואג להגנתו, והצקה לאיש המבקש להתפרנס, הגם שבנסיבות המפריעות לסביבתו, אינה לגיטימית בשום מקרה, ובכל זאת היה על התקשורת לציין לצורך האיזון גם את חלקו של הצד החילונית בהפעלת כוח ובשימוש באלימות.

עיתון "הארץ" ייחד לפרשת חנות הצילום בירושלים שתי ידיעות. הכותרות טענו להשתוללות חרדית. "הארץ" לא טרחה לברוק את קלטת הווידאו, אף לא דיווח על הימצאותה, אלא לאחר מותו של הקשיש. אך הדיווח היה הוגן, יחסית, וקוראיו יכלו לעמוד על העובדה שההתפרעות נבעו מהפגיעה.

ב־16 בנובמבר התפרסמה בעמוד הראשון של "הארץ" הכותרת הבאה: "חרדים הציתו חנות צילום בירושלים". הכותרת לא ציינה את הסיבה להצתה ומי שלא טרח לעיין בידיעה המורחבת, עשוי היה לחשוב שמדובר בעוד מעשה ונדליון חרדי, המנותק מהאירועים הקשים שקדמו לו. ב־23 בנובמבר פרסם

התקשורת החילונית ברקה את האירוע מהזווית הציבורית, מנקודת מבט של מאבק חרדי־חילוני ירושלמי קלאסי, שלמרבה הצער הפיל חלל. נקודות המבט השונות לא תרמו לאמינות הסיקור. כלי התקשורת משני עברי המתרס לקו בסילוף ועיוות. אופן הדיווח השפיע על הידיעות, והעובדות, בחלקן, לא היו אלא תפאורה לכיוון שבחרו הכותבים.

התקשורת החרדית

התקשורת החרדית הפכה את יהודה סאמט לקרוש ואת אלחנן בן־חוקן לרוצח המוגנים. ידה היתה על העליונה, כיוון שלה היה הרוג. איש שילם בחייו על קונפי־ליקט רתי, וגופה לעולם נחשבת חומר נפץ יח"צני. היומנים החרדיים הקדישו את הכותרות הראשיות בעיתון הלהווייתו של סאמט. במאמר המערכת של "יתד נאמן" נכתב כי "מי שהיה זקוק להוכחה כי לדם חרדי יש תעריף שונה מכל דם אחר, מקבל כעת הוכחה מהרצח המתועב של הקרוש יהודה סאמט בחסות השלטון הכופרני". גם השבועונים החרדיים הפכו את מות הזקן לסיפור מרכזי והרכבו בתי־אורים פלסטיים. הם השתמשו בכותרות כמו "פוטר רצח" או "מחזה מחריד: יהודי חרדי הותקף באכזריות לעיני שוטרים". התיאורים הללו לוקים, ללא ספק, בגודל מה ובסילוף. גם מיקומם בעמודים הראשיים נטול כל פרופורציה, אך אולי נסלח לנוכח העובדה שמדובר בעיתון מגזרי.

ב־15 בנובמבר, יום לאחר האירוע, התפרסמה בעיתון "המודיע" הכותרת הבאה: "לעיני שוטרי משטרת ירושלים שבחרו שלא להתערב, הותקף קשיש בידי בעל חנות המפיץ תועבה – ואיבד הכרה". כותרת זו חוטאת פעמיים: בפעם הראשונה, כשהיא מאשימה את השוטרים באזלת יד, שהרי הרחיפה באה בהפתעה. השוטרים לא יכלו למנוע אותה כיוון שלא ידעו עליה מראש. בפעם השנייה, כשהיא קובעת שבעל החנות הפיץ תועבה בשכונה חרדית. אין כל הוכחה לשמועה שהופצה, שבחנותו של בן־חוקן נמכרו סרטים כחולים.

ב־25 בנובמבר, למחרת הלווייתו של סאמט, נכתב ב"יתד נאמן" כי "על־פי עדויות, חסימת הכניסה לעיר בחצות ליל שישי לא היתה פרובוקציה כדברי

שחר אילן פרשנות מפוכחת על העניין: "בעבר שימשו את החסידות אירועים פחות דרמטיים מה'רצח' לצורך מסעות התרמה וגיוס כספים ברחבי העולם החרדי. לא יהיה זה מופרך להניח שגם הפעם ייערכו התרמות בריכוזים חרדיים בארץ ובעולם". במאמר פובליציסטי אין חובה להיצמד לעובדות ואף ניתן להעניק להן פרשנות אישית. ובכל זאת, כשישנה הסכמה שמדובר במוות בנסיבות טראגיות, אין זה הוגן לנתח את האירוע מנקודת מבט כלכלית. גם במסגרת הבעת דעות אי־אפשר לעשות דמוניזציה לחברה שלמה האבלה על הרג בן קהילתה בשוגג.

ב־26 בנובמבר סיקר "מעריב" את מסע ההלוויה. "לאחר ההלוויה הוצתה החנות פעם נוספת", נכתב בגוף הידיעה, "זאת לאחר שבמהלך החרוש האחרון כבר הוצתה מספר פעמים". אין זה נכון. במהלך החרוש שקדם למותו של סאמט לא נשרפה החנות אפילו פעם אחת. מטבע הרברים גלש הסיקור התקשורת של הפרשה גם למוספי סוף־השבוע

המשטרה, כי אם המשך מסע רגלי שקט של אלפי המלווים לקבורה את סאמט". בפועל הדברים התנהלו קצת אחרת. לדברי קובי זריחיאן, דובר משטרת ירושלים, התפרעו החרדים במהלך מסע ההלוויה, שרפו את חנותו של בן־חוקן, בזו את ציוד הצילום ורגמו את הרחוב באבנים. כבייתם של כמה מהם נתפס ציוד צילום יקר שנגנב מן החנות. נגד הבוזים הוגש כתב־אישום.

התקשורת החילונית

התקשורת החרדית, בהיותה מגזרית, אינה רואה עצמה, בחלקה לפחות, כפרי־פה לאתיקה עיתונאית רשמית. התקשורת החילונית מחויבת לנורמות אתיות וציבוריות, ובכל זאת אופן טיפולה בפרשת סאמט היה בעייתי ביותר. תחילה דחקו כלי התקשורת החילוניים את האירוע לעמודים האחוריים ולשיפולי יומני החדשות. בכל דיווח הודגש היטב ההקשר של האסון: מפגינים חרדים מיררו את

והתוכניות האירוח. במוסף "7 ימים" של "ידיעות אחרונות" ראיין הכתב יגאל מוסקו את אלחנן בן-חקון ופרס בהרחבה את מסכת תלאתיו במלחמתו נגד החרדים. ככלל, אין בכך פגם. יתרונה של כתבה מגאזינית על פני ידיעה חרדית היא, שבעוד שיריעה חרדית מקפידה על הבאת עובדות אובייקטיביות ונעדרת פרשנות, בכתבה מגאזינית יש מקום גם להתרשמותו האישית של העיתונאי. עם זאת, הכתבה תיארה את סבלו של בן-חקון מבלי שהתעכבה על סבלה של משפחת ההרוג ומבלי שפירטה את חלקו של בן-חקון במאבק. לשם האיזון היה על הכתב לציין לפחות שגם בן-חקון פעל לא אחת בדרכים אלימות נגד המפגינים החרדים.

"דובר המשטרה לא טרח ליידע אותי על אלימות מצד בן-חקון כלפי החרדים", אומר יגאל מוסקו. "התרשמתי שבעל החנות היה נתון להתנכלות מצד החרדים במשך תקופת זמן ממושכת. בכל זאת ביקשתי לדבר עם משפחת החסיד שמת, אבל איש מהם לא הסכים לכך. עורך-דינה של משפחת הנפטר נתן לי שם של עסקן חרדי, וגם הוא דרש ששמו לא יוזכר. בתנאים כאלה, אי-אפשר היה לתת משקל ראוי לדבריו".

חגבלות החופש העיתונאי

פרשת חנות הצילום היא גילוי נוסף של מלחמת התרבות המתחוללת בירושלים זה שנים. עם כל הצער על מותו של סאמט, נציגי היהדות החרדית לא באים אל התקשורת החילונית בידיים נקיות. לא מדובר בסיפור תמים של חרדי שנפל ומת על קרובת משמרת הצניעות. מדובר בסדרה מתמשכת של התנכלויות מצד קבוצת חרדים לבעל חנות, המבקש להתפרנס בדרך שבחר. אמנם יש להביא בחשבון שמדובר בשכונה חרדית שאיננה סובלת מכירת סרטים פורנוגרפיים בתחומה, אך אין לשכוח שטרם הוכח שבן-חקון אכן עסק במכירת סרטים כאלו. גם לו הוכח הדבר, זכותו החוקית לעשות ככל העולה על רוחו מאחורי דלתות חנות. אם התושבים חוששים מהשפעה רעה על ילדיהם, ישגיחו נא עליהם שלא ירעו בשדות זרים.

ובכל זאת, מסע היח"צנות המקיף שלו זכה בן-חקון בתקשורת החילונית הכתובה והמשודרת מעורר תהיות ואינו לגמרי נקי. מדובר באדם שיעמוד ככל הנראה לדין על גרימת מוות ברשלנות. אין חולק על כך שבעל החנות לא התכוון לגרום למותו של החרדי, ובכל זאת יש טעם לפגם בעובדה שאדם

שבוע לאחר מותו של יהודה סאמט, התארח בן-חקון בתוכנית הטלוויזיה של מני פאר. טרם השידור נודע הדבר לאהרון ברוכין, עורך-דינה של משפחת סאמט, והוא התקשר אל מפקי התוכנית וביקש להתארח לצד בן-חקון כדי "לקיים דיון מאוזן", כדבריו. פאר סירב לבקשה, וסירובו לגיטימי. זכותו להעניק ראיין בלעדי לצד אחד במחלוקת. הזכות הזו נגזרת מהפורמט המיוחד

חני פאר

גם הכותרת שנבחרה לכתבה של מוסקו, "מה היה לו לזקן לחפש שם?", מעוררת אי-נחת. כותרת כזו מבשרת, גם אם במרומז, מי אשם ומי זכאי, מי צורך ומי מצטרף. לאור המצולם בקלטת הווידאו והעובדה שהכתב היה ער לכך שהקשיש החרדי נקלע למקום במקרה, וחש להפריד בין הניצים, יש בכותרת זו מעין הטעיה.

של תוכניות האירוח, המבוססות על סיפור אישי. "ובכל זאת, לפנים משורת הדין", אומר פאר, "הצעתי לעורך-הדין לשלוח לתוכנית תגובה כתובה. הוא אכן שלח תגובה שחציה הראשון היה רצוף השמצות שלא נגעו לעצם העניין, ורק חציה השני, הרלבנטי, הוקרא עליידי".

הפגם הברור בטיפולו של פאר בשידור הזה היה בקריאת התגובה, שהתבצעה תוך הוספת פרשנויות אישיות של פאר. בכך העמיד המנחה את התגובה באור מגוחך ועיקר חלקים ממנה ממשמעותם. וכך זה נשמע: ברוכין כתב בתגובתו ש"בן-חקון תקף חרדים". פאר חייד לקהל והוסיף, "גם הוא תקף חרדים". בן-חקון סיפר בתוכנית שלאירוע הקשה קדמה התקהלות חרדית (עובדה שהופרכה בקלטת שאף שודרה בתוכניתו של פאר. בקלטת נראה בכירור שתחילתו של האירוע בווג חרדים שעמדו מול החנות וקראו פרקי תהילים). ברוכין כתב בתגובה: "לא היתה התקהלות לפני האירוע, עמדו שם רק שני חרדים והפגינו כחוק". פאר הוסיף: "בניגוד למה שאנחנו ראינו, ובנראה

שתקף זקן למוות הופך לחביב התקשורת. ולעצם הסיקור: זכותו של כלי תקשורת לפעול בכל עניין ציבורי על-פי השקפת עולמו ומצפונו, ופרשת סאמט היא ללא ספק עניין ציבורי. אך אין לו זכות לסייג בכל צורה שהיא את חובת הדיוק. דיווח חלקי, סלקטיבי, המדגיש רק חלקים מסוימים בתמונה הכללית, כפי שקרה בפרשת חנות הצילום, חוטא בהעלמת מידע ומסתכן בגלישה למצב של השפעה סמויה.

נדמה לי שלמקרה כזה בדיוק כיוון פרופ' אסא כשר במאמרו על תפקידה של התקשורת בפרשות בעלות עניין ציבורי: "יש לעיתונאי חופש מוצדק להקדיש תשומת-לב בחקירה ומקום בדיווח קודם כל לעיקר, ולאחר מכן לטפל. אך לא ניתן לו חופש לבחור היבט אחד של הידיעה, לראות בו עיקר ולהתעלם לא רק מפרטיהם של ההיבטים האחרים, אלא גם מעצם קיומם".

שרי מקובר היא עיתונאית ב"מעריב"

ל

פני כמה חודשים החליטה תחנת הטלוויזיה הקטארית "אלג'זירה" להקדיש תוכנית לדיון בשאלת ערביי '48, כלומר הערבים הפלסטינים החיים במדינת ישראל. האחראים על התחנה בחרו דווקא את התוכנית הפרובלמטית "אלאיתיג'ה אלמועאקס" ("הכיוון ההפוך") כדי לשפוך אור על בעיותיהם של יותר ממיליון פלסטינים, אזרחי מדינת היהודים. הפרובלמטיקה של התוכנית נובעת, בין היתר, מהאגרסיביות של המראייין, ד"ר פייסל אלקאסם, ומהתפרצויות הזעם של האורחים באולפן והצופים הנרגזים המבקשים ליטול חלק בדיון הציבורי. כמה שבועות לפני השידור המיוחל דאגה התחנה לשרר קדימונים (פרומו) לתוכנית. ציפיתי בכליון עיניים לתוכנית, שכן זאת הפעם הראשונה שתחנת טלוויזיה בעולם הערבי מחליטה לדון בשאלת ערביי '48, שנחשבים על-ידי חוגים גדולים מהאומה הערבית משת"פים עם "האויב הציוני".

באולפן התארחו ד"ר מחמוד מוחארב, מראשי בל"ד, "ברית לאומית דמוקרטית", המיוצגת בכנסת על-ידי ח"כ עזמי בשארה. האורח השני היה אחר בשם יאסר זעאתרה, עיתונאי ירדני ממוצא פלסטיני, שלא הסתיר את אהדתו לארגון החמאס, והרעיף שבחים וקילוסים על מנהיג הפלג הצפוני של התנועה האיסלאמית בישראל, שיח' ראאד סלאח, ופתח במתקפה חזיתית נגד ח"כ בשארה ומפלגת בל"ד, משום שהם מתמודדים בבחירות לפרלמנט של הישות הציונית. חיש מהר התברר לצופה כי שאלת ערביי '48 נעלמה, והתוכנית הפכה לכתבי-אישום חמור נגד בל"ד ונציגיה. ד"ר מוחארב ניסה בכל כוחו האינטלקטואלי להרוף את המתקפה של המראייין ואורחו זעאתרה, אבל לא הצליח. ח"כ בשארה, כמו רבים אחרים שצפו בתוכנית, התקשר לאולפן וניסה לעזור לעמיתו-ירידו מוחארב ולעצמו, זה לא הלך. הצופים, שניתנה להם הזכות להשמיע את דעתם, היו, במקרה או שלא במקרה, נגד בשארה-בל"ד. צופה מסעודיה הרחיק לכת ומתח ביקורת על בשארה בשל היותו נוצרי!

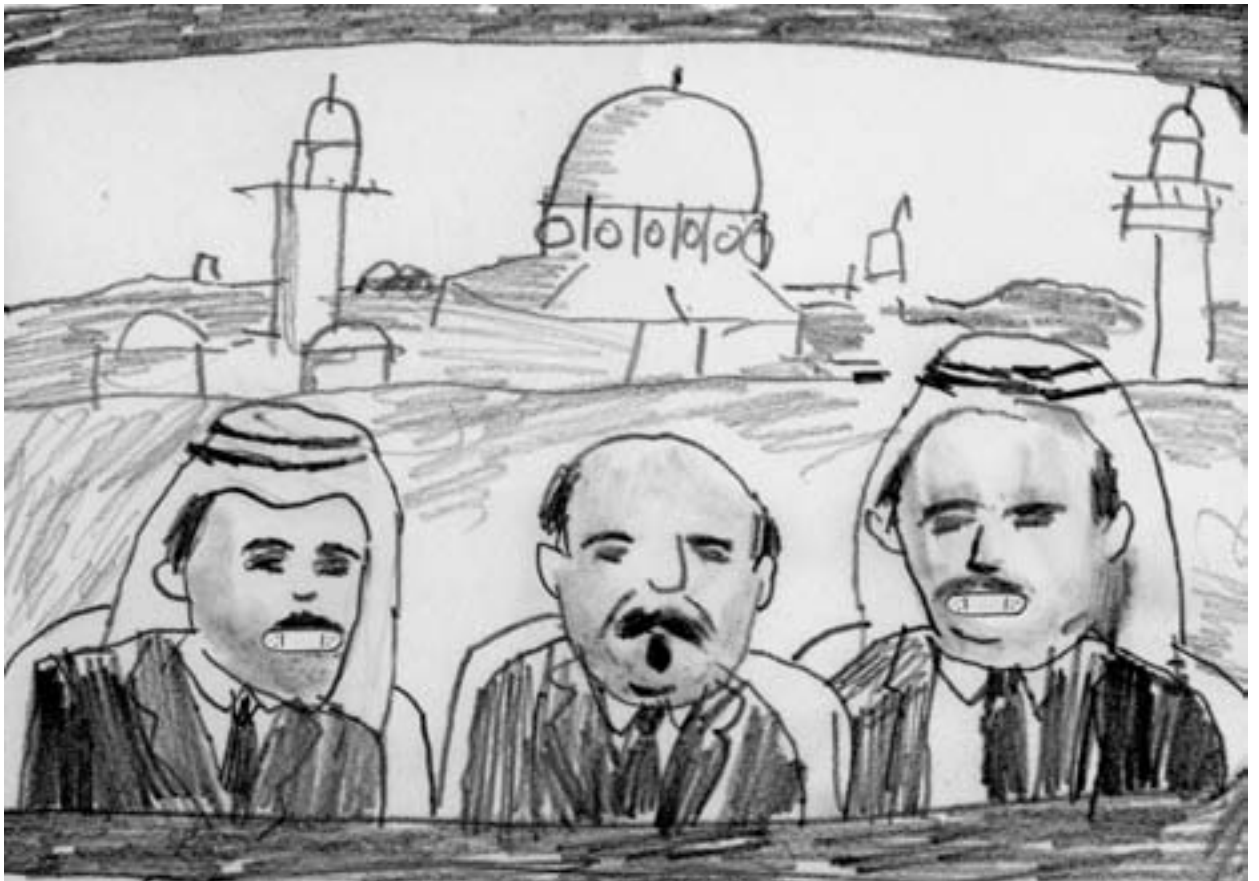
זוהיר אנדראוס

"אלג'זירה", חבט אחר

התוכנית העלתה את חמתי. התקשרתי לאולפן וביקשתי להשמיע את דברי. איש ההפקה שענה לטלפון שאל אותי אם אני בעד או נגד ח"כ בשארה, כשהשבת בחיוב אמר: "לא בא בחשבון".

התוכנית נמשכה והפכה למעין זירת היאבקות חופשית, חילופי המהלומות המילוליות כמעט הפכו לחילופי מהלומות פיזיות בין ד"ר מוחארב לבין זעאתרה. התוכנית עוררה הדים בין בני המיעוט הערבי לאומי בישראל. עיתונאי ערבי ישראלי, שאיננו נמנה עם אוהדיו של ח"כ בשארה, סיפר לי כעבור ימים אחדים כי תחקירני התוכנית התקשרו אליו וביקשו ממנו ליטול חלק ב"שואו" ולתקוף את בשארה ומפלגתו, הוא סירב. דבר דומה אירע בתוכנית שבה התארח השר סאלח טריף לאחר מינויו לשר בממשלת האחדות הלאומית. טריף הממולח והקולח מצא את עצמו במצב מביך, כאשר המראייין, ד"ר אלקאסם, ואורחו באולפן פתחו במתקפה חזיתית נגד השר הערבי בממשלת אריאל שרון. הוא ניסה להסביר את עמדתו, אך זה לא עזר. מלכתחילה התברר כי התוכנית היא אנטי-טריף. צופים מאוהדי טריף, שקיבלו הזדמנות להשמיע את דברם, ניסו לחלץ אותו מהמתקפה שלוחת הרסן נגדו. דבר מוזר קרה: כל אימת שמישהו דיבר בזכותו של טריף, אירעה תקלה טכנית והצופה נעלם. טריף לא נשאר חייב ושאל את המראייין: "מדוע כאשר אנשים מדברים בזכותי אתם קוטעים אותם?". "מדובר בעניינים טכניים", השיב המראייין בלי להניד עפעף. "מעניין", תהה השר טריף, "כאשר מדברים נגדי אין תקלות טכניות!".

ההקדמה הזאת נועדה להמחיש לקורא הישראלי כי תחנת "אלג'זירה" הקטארית איננה קיצונית, איננה מסיתה, כפי שמנסים להציג אותה כלי התקשורת בישראל ובעולם המערבי. כדאי לזכור שהתחנה החלה את שידוריה בשנת 1996 מרוחה בירת קטאר והיא שייכת למשרד החוץ הקטארי. כל אחד יודע כי קטאר היא מדינה שהדמוקרטיה רחוקה ממנה לפחות אלף שנות אור ודור. ה"אמיר" של הנסיכות לא נבחר, כידוע, בבחירות דמוקרטיות. לא רק זו אף זו: תחנת הטלוויזיה הקטארית הרשמית משרדת אף היא חדשות ומדווחת בפרוטרוט על פועלו של הנסיך, "אלג'זירה" תוקפת את כל המשטרים הערביים, אך נמנעת מלמתוח ביקורת על הדמוקטורה של קטאר. כאן אולי המקום להעלות את השאלה הקרדינלית: כיצד תחנת טלוויזיה, השייכת למשטר טוטליטרי, מנסה לחנך את האומה הערבית על ערכי הדמוקרטיה? כיצד מתיישב העיקרון הזה, הינוך לדמוקרטיה, עם העובדה שהתחנה הליברלית נמנעת מלמתוח ביקורת על קטאר, שמשרד האינטרסים הישראלי פועל בה כבר כמה שנים?

איור: מיכל בוננו

**מדוע התחנה הקטארית
תוקפת את כל המשטרים
הערביים פרט לזה שבו
היא פועלת וכיצד קרה
שהיא אפשרה לאהוד
ברק לקרוא לציבור
הערבי בישראל לבחור
בעדו ומנעה הזדמנות
שווה מאריאל שרון**

בימים אלה עסוקים שר התקשורת, ראובן ריבלין, ויועציו המשפטיים בתלונות חברייכנסת מהימין שטוענים כי שידורי "אלג'זירה" הנקלטים בישראל מסיתים את ערביי ישראל נגד המדינה. מעניין אם בין המתלוננים נמצא גם סגן השר לבטחון פנים, גרעון עזרא, שהפך במרוצת השנים לאורח קבוע בתוכניות החדשות והאקטואליה של התחנה הקטארית! שכן, עורכי התוכניות השונות ב"אלג'זירה" דואגים לארח אנשי ימין ישראלים שמרברים ערבית עילגת. זאת ועוד: עיתונאים ישראלים יהודים מתארחים דרך קבע בתוכניות ומשמיעים לעולם הערבי את הגרסה הישראלית הרשמית. לשיטתם ולטעמם של מפיקי התוכניות, הנוהג הזה נובע מעקרון האיזון.

בספטמבר-אוקטובר 2001 עשיתי בארצות-הברית במשלחת עיתונאים ישראלים ופלסטינים, שהוזמנו על-ידי משרד החוץ האמריקאי במסגרת תוכנית הביקורים הבינלאומית שהוא עורך. המלחמה נגד אפגניסטאן תפסה אותי באמריקה. שידור הראיון מעורר המחלוקת ב"אלג'זירה" עם אוסאמה בן לאדן, שלו מיוחסים הפיגועים הברבריים בניו-יורק ובוושינגטון, עורר גלי מחאה נגד תחנת הטלוויזיה הקטארית. הממשל דרש מנסיך קטאר לסגור את התחנה לאלתר, אולם ה"אמיר הנאור" סירב באלגנטיות לבקשה. אבל מאז התרחש משהו מוזר בשידורי התחנה: בכירים בממשל ומומחים אמריקאים הפכו לאורחים קבועים בה. כששאלתי את ראש מערכת "אלג'זירה" בושינגטון, חאפו אלמיראוי, על השינוי, השיב: "אנו פתוחים לכולם, וכאשר טענו האמריקאים שבן-לאדן מנצל אתכם, השיבותי: 'תנצלו אותנו אתם. למה אתם ממתנינים?'".

ואם בניצול עסקינן, כדאי להזכיר בהקשר הזה את האירוע הבא: ביום הבחירות לראשות הממשלה בישראל, שהתקיימו בפברואר 2001, נערך ב"אלג'זירה" ראיון ארוך עם אחד משני המועמדים, אהוד ברק. עורכי התחנה נתנו לראש הממשלה של כ"רלים לדבר בניסיון נואש לשכנע את ערביי ישראל להצביע בעדו ולא להחרים את הבחירות. קטעים מהראיון שודרו כמה פעמים במהלך יום הבחירות. מדוע לא נערך ראיון דומה עם המועמד השני, אריאל שרון, הרי התחנה הקטארית מתגאה בשמירה קפדנית על השמעת הדעה האחרת, האובייקטיביות והאיזון?

זוהיר אנדראוס הוא עורך העיתון הערבי הישראלי "כל אלערב"

עניני עירנו

כולם יודעים מי הוא גיל מיצ'ל, אבל מי זוכר את קנדיל סלימאן חרב שנהרג בנסיבות דומות?

דנה וינקלר

"בשביל זה רוצחים היום בן-אדם בישראל", "ויכוח על חניה הוביל לרצח בדקירות סכין", "העיר לנהג ונרצח במקום", זעקו כותרות העיתונים של יום ראשון, 11.9.1999.

בסוף אותו שבוע יצאו גיל מיצ'ל וחבריו למסיבה פרטית ביפו, מסיבה שאליה מיצ'ל לא הגיע. מחקירת המשטרה ומהחלטת בית-המשפט, שניתנה בינואר השנה, עולה כי מיצ'ל עמד ושוחח מחוץ למסיבה עם חברים, ואז הבחין במכונית מסוג ג'אם. סי חולפת בסמוך למכוניתו. מיצ'ל קרא לעבר הנהג, "דיר באלק, אל תשרוט לי את האוטו". בעקבות ההערה יצאו מהרכב ארבעה צעירים שהכו את מיצ'ל נמרצות. אחד מהם, הליל חדר, דקר אותו למוות ונמלט. שלושת שותפיו של חדר לאירוע נתפסו עוד באותו השבוע. חדר, שנמלט מהאזור, נתפס בסמוך למחסום ניסנית באפריל 2000, הודה ברצח ושחזר אותו לעיני מצלמות המשטרה. בראשית ינואר אשתקד הרשיע אותו בית-המשפט בהריגה וגזר עליו את העונש המרבי – עשרים שנות מאסר.

הרצח המזועזע סימן רף חדש ברמת האלימות בישראל. אמצעי התקשורת – הכתובה והאלקטרונית כאחת (למעט עיתון "הארץ" שדיווח בראשית השבוע על הרצח בעמודים הפנימיים, עם הפניה קטנה בעמוד הראשון, אך הצטרף למחרת לרווח מקיף גם בעמודי החדשות הראשונים) – סיקרו ביום ראשון את הרצח בעמודים הראשונים ובפתח מהדורות החדשות. הסיקור כלל תמונות של זירת הרצח ושל מיצ'ל, ראיונות עם עדי ראייה ובני משפחה, ראיונות עם אישי ציבור וכתבות נושא – על האלימות בארץ, על יפו וכדומה. במהלך השבוע הועלו השערות כי הוויכוח לא פרץ כלל בשל הערתו של מיצ'ל, אלא שהוא היה הקורבן שנקרה לפני החבורה, שנשלחה "לחסל חשבונות" עם מארגני המסיבה כיוון שלא הקפידו לשמור על השקט. השערה זו התפוגגה. הסיקור לא שכך גם בהמשך והפרשה עוררה הדים והתייחסות נרחבת מצד התקשורת בכל שלבי התפתחותה עד למתן גזרי-הדין. מקרה הריגתו של גיל מיצ'ל – עובר אורח תמים ללא עבר פלילי – נחרט בזיכרון הציבורי כיחיד במינו, כהמחשה קיצונית לתוקפנות המאפיינת את מגעייהן של הבריות.

למעט חלק מכתבי הפלילים והכתבים האזוריים, השם קנדיל סלימאן חרב אינו אומר דבר לציבור. אין כמעט מי שזוכר שחרב בן 18, בחור ערבי מלוד, גם הוא ללא עבר פלילי, מצא את מותו בנסיבות דומות מאוד לאלו שבהן קיפח

מיצ'ל את חייו. ב-6 במרץ 2001, בעת שהלך ברחוב, הבחין חרב בנהג הנוסע בפראות ומבצע עבירות תנועה ברחוב כלוד וקרא לעברו: "איך אתה נוהג?". הנהג יצא מרכבו, הכה את חרב באלה ונעלם מן המוקום. אחרי הצהריים מת חרב מפצעיו. השוטרים שהגיעו לזירת התקרית סברו תחילה כי מדובר בתאונת "פגע וברח", אולם בדיקה שלאחר המוות העלתה כי חרב הוכה למוות. דבר מותו של חרב פורסם ב"דיעות אחרונות" וב"הארץ" בעמודי החדשות הפנימיים, וב"הארץ" צורפה תמונה לכתבה. ערוצי הטלוויזיה ו"מעריב" נהרו שלא להתייחס למקרה.

ייתכן שהמקרה לא זכה לאותה תהודה שקיבלה פרשת הריגתו של גיל מיצ'ל, משום שמתבע הדברים מקרה ראשון מסוגו ותופעה חדשה מקבלים סיקור נרחב במיוחד. אפשר גם שבמקרה של מיצ'ל היו כל המרכיבים שמהם ניתן לרקום סיפור דרמטי: הקורבן הוא אמן שוחר שלום, הדוקר – גם אם הפשע לא בוצע על רקע לאומני – הוא בן לאום אחר, עילת העימות היא ויכוח פעוט בכביש. ואפשר גם שהאירועים בחודש מרץ אשתקד – הרכבת הממשלה החדשה, פיגוע בנתניה שבעקבותיו נעשה לינץ' בעובר אורח ערבי – דחקו את סיפור הירצחו של חרב לשולי החדשות.

למרות זאת נשאלת השאלה: אם הפשע היה מתבצע בלב תל-אביב או בהרצליה פיתוח, והרוצח או הנרצח היו יהודים, האם גם אז היה נחשב לסיפור עיתונאי זניח?

משיחות עם לא מעט כתבים שמסקרים את הזירה הפלילית באזור רמלה-לוד עולה כי דבר הרצח של חרב לא נעלם רק מתודעת הציבור הרחב, אלא גם מתודעתם; רק מקצתם זוכרים, רובם במעורפל, את המקרה. איש מהם לא יכול היה לנקוב בשמו של הנרצח. כאשר הם נשאלים על סיפור הריגתו של מיצ'ל, הם יודעים לספר עליו בפרטי פרטים ולשחזר את כל שלביו, עד למתן גזרי-הדין.

הרושם שמתקבל – הן מבדיקת מתכונת הסיקור של רצח חרב והן משיחות עם הכתבים הנוגעים בדבר – הוא שגם ביניהם יש לא מעטים המתייחסים באופן שונה למוותם של ערבים מאשר למוותם של יהודים בנסיבות פליליות. חלקם טוענים כי הם חסרי אונים ומתוסכלים מיחסן האדיש של מערכותיהם למקרי רצח שאינם על רקע לאומני ובהם מעורבים ערבים אורחי המדינה. "אם לבחון את מדרד הפשיעה עלי-פי העיתונים", אומר כתב באחד העיתונים היומיים, "ביפו אין פשיעה – הפשיעה שם פשוט לא נמצאת בעיתונים". אחר מספר על מקרה שבו שם של ערבי שנרצח התפרש במערכת, בטעות, כשם יהודי – וגרם מיד להעלאת נפח הסיקור של המקרה. ההתנהגות הזו של

איור: אפרת בלוטסקי

פחות מקיף מרצח יהודי, גם אם נסיבות הרצח דומות. את הטענה שמעלים כתבים בפריפריה, שכל אירוע באזוריהם מעניין פחות מעצם העובדה שלא התרחש במרכז, ניתן להחיל על אזרחי ישראל הערבים באשר הם – ביפו או בלוד – הנתפסים כפריפריה גם כאשר הם חיים במרכז הארץ. "גם רצח בדימונה פחות מעניין מרצח בתל-אביב. ומזרח ירושלים, יפו ולוד נתפסות כעוד הרבה יותר רחוקות מדימונה", אומר כתב באחד העיתונים היומיים.

ד"ר אלי אברהם, החוקר את הסיקור התקשורתי של המרכז אל מול הפריפריה, אומר: "הערבים הם פריפריה של פריפריה. מצבם נואש מבחינה תקשורתית. אם מדובר בכמיליון ערבים במדינת ישראל, מספר דומה למספר תושבי ערי הפיתוח – ערי הפיתוח מקבלות סיקור גדול פי שישה מזה של הערבים. הסתכלות על הערבים היא בעיקר דרך הפריזמה הבטחונית. נושא האבטלה והעוני אצל ערביי ישראל כמעט אינו מסוקר. מקורות המידע על ערבים מקורם בעיקר בכוחות הביטחון או הממסד".

מערכות כלי התקשורת, מספרים הכתבים, מורידה את רמת המוטיבציה שלהם לחקור ולדווח על מקרי רצח במגזר הערבי. רובם סבורים שהמניע להברלים בסיקור אינו גזענות מודעת ומכוונת של המערכת, אלא שיקולי עניין ציבורי והעובדה שהערבים מעניינים פחות את הציבור היהודי החי בארץ.

הדס שטייף מגלייזה"ל, המעידה על עצמה שהיא מקורבת למגזר הערבי, מסקרת אותו בדבקות שנים רבות וזוכה לתמיכת המערכת, רואה בהתרחשויות הדרמטיות של השנה החולפת את אחת הסיבות העיקריות לסיקור המועט שקיב"ל אירועים פליליים, ומקרי רצח בתוכם, ובמגזר הערבי בפרט. גם אצלה, מודה שטייף, יש ירידה בנוכחות בשטח כאשר מדובר ברצח ערבים: "אם פעם הייתי יוצאת לכל רצח במשולש, היום כבר פחות, היות שאני יודעת שזה לא ייכנס למהדורות. היום גם לא ממהרים לצאת לרצח עבריינים כי יודעים שבכמות האי-רועים זה לא יקבל ביטוי; הרבה סיפורים נופלים בגלל מצוקה של מקום".

גם בימים כתיקונם, טוענים כתבי הפלילים, רצח של ערבי זוכה לסיקור

אחד ההברלים הבולטים באופן הסיקור של פשעים חמורים במגזר הערבי הוא העדר ראינות, עדויות ותמונות של הנרצחים. רבים מהכתבים המסקרים תחום זה תולים את הסיבה לכך במחסום השפה ובמחסום תרבותי: "כאשר באים לסקר רצח במגזר הערבי נתקלים בסגירות ובאלימות כלפי התקשורת", מספרת כתבת. "אצל היהודים אפשר ללכת למשפחות ולדובב אותן. הערבים לא יספרו, גם אם הם מכירים את נסיבות הפשע, מפקד מעונש או מפגיעה". אבל יש כתבים שכופרים בגרסה הזו ומודים: "שטויות! כולם מתראיינים ומצטלמים, זה פשוט לא מעניין אף אחד".

ג'עפאר פארח, מנהל מרכז "מוסאווה" ("שוויון") לזכויות האזרחים הערבים בישראל ועיתונאי לשעבר, טוען: "הכתבים היהודים לא יוצאים לשטח ומחפשים את הסיפור. אם יהיו כתבים ערבים, הכתב יידע להגיע למקום ולתת את ההרחבה המתאימה. מי שצריך להתבייש במצב שנוצר הוא הכתב שלא יכול לבנות לעצי מו מערכת של מקורות. אם הכתב נכשל בבניית מערכת כזו, המערכת והכתב צריכים לשאול את עצמם אם יש להם מה להמשיך (בתפקידם; ד"ו)".

המשטרה תורמת לדחיקת סיקור הפלילים במגזר הערבי לשוליים. "משום שהמשטרה מתקשה להתמודד עם המגזר הערבי קשה לה יותר לתת מידע", אומר כתב פלילים ומוסיף: "בגלל עצם היריעה שהכיסוי התקשורתי של מקרים כאלה הוא לא רחב, הם מתאמצים פחות בהעברת האינפורמציה הזאת". בתגובה אומר גורם במשטרה: "הכתבים צריכים לבחון את עצמם ואת התייחסותם ליריעה שהם מקבלים על גופת ערבי שמצא את מותו על רקע סכסוך בתוך המגזר הערבי. במקרים כאלה התגורר בה היא הרבה פעמים, טוב, לא משנה או 'תורה ושלוש'".

ג'עפאר פארח, מנהל

מרכז "מוסאווה"

לזכויות האזרחים

הערבים בישראל, קובע

שהכתבים היהודים לא

יוצאים לשטח. אם יהיו

כתבים ערבים, הם יביאו

את המידע

בתחום אחד מסתמן לאחרונה שוויון בסיקור מעשי רצח במגזר היהודי ובמגזר הערבי, והוא רצח נשים בידי בני משפחה. המודעות הגדלה והולכת לאלימות בתוך המשפחה בחברה הישראלית גורמת לכך שמעשי פשע על רקע זה במגזר הערבי נהנים משימת-לבה של התקשורת.

ב-25.11.2001 התרחש רצח כפול בחיפה. בעל, שחשב שאשתו מנהלת רומן עם השכן מהדירה מעל, רצח את השניים ואף פצע

את בנו וחברו פצעים קשים. הסיפור זכה לסיקור תקשורתי רחב וכלל ראינות עם הבת היתומה והפצוע, צילומים של הרוצח מובל לארכת מעצר, תמונות מזירת הרצח, תרשימי זרימה של השתלשלות האירועים וכיוצא בזה. כמעט שלושה שבועות קודם לכן נרצחו מהא קיים והאני עואם מהכפר אבו-סנאן שבגליל בשל רומן שניהלו מחוץ לנישואין. גם כאן מדובר היה ברצח כפול, שזכה אמנם לסיקור נרחב יחסית בשלושת העיתונים ("הארץ" אף פרסם כתבת המשך על רציחות במגזר הערבי על הרקע המכונה "כבוד המשפחה"), אך לא כמו סיקור הרצח הכפול בחיפה. את הטיעון שהמגזר היהודי פחות מתעניין במתרחש במגזר הערבי שולל פארח: "זו תיזה שפיתחו אנשים עצלים", הוא אומר. "הציבור הישראלי מתעניין אבל מונעים ממנו את המידע כי יש אנשים שלא רוצים לעבור".

שמואל רוזנר, ראש מערכת החדשות ב"הארץ", אומר: "אנו משתדלים לסקר כל מעשה רצח בעיתון. אין אפליה מודעת בין ערבים ליהודים. אם קיימת אפליה כזאת, המשקל שלה בתוך כלל השיקולים הוא זניח. הפרמטרים לסיקור הם אחרים: עניין, ייחוד, רלבנטיות לקוראים, כמה מידע יש על הרצח וכו'. ייתכן שבשוליים יש דעות קדומות שכל אחד מפעיל שלא במודע".

ב"ידיעות אחרונות", ב"מעריב" ובחדשות ערוץ 2 בחרו שלא להגיב לשאלות הנוגעות לאופן סיקורם את התחום הפלילי במגזר הערבי.

דנה וינקלר היא סטודנטית ללימודי תקשורת

רחבעם שלי

כשהיינו ילדים, היינו הולכים כמה מאות מטרים כדי לצפות בביי תו של האלוף המפורסם זאבי מרחוב נווהירדעים. תמיד היה שם מה לראות: הווי חיים של קצין בכיר באווירה ותרבות של ערב מלחמת יום-כיפור, שהובילו את סילבי קשת לפרסם אז קטע בלתי נשכח תחת הכותרת "הגנרל המקסיקני קסטנייטס". על כך לא שמענו בהספרים השונים לשר התיירות.

וגם לא על יחסו לעיתונות. אפילו נחום ברנע, שהאלוף זאבי התנכל לו בגלל כתיבתו עליו, ושאלו קיבלה איומים טלפוניים בגין זאת, הסתפק ברמזים קלושים. מי שבחר, ברשתות הרדיו השונות, לציין את האבל הממלכתי על הירצחו של שר התיירות כדי להקי ריא, בקול דרמטי ורווי כאב ומפי קריין מקצועי, קטעים נבחרים ממשנתו של המנוח (שעל מימוש תורות דומות לה עומדים עתה כמה סרבים לדין בבית-המשפט הבינלאומי בהאג), ללא ביקורת, בקרה או דיון אמיתי, בטח חשב שהוא יודע מה הוא עושה. ראשית, הוא סבר שזה לא כלייך מנומס להתוכח עם אדם שנרצח. שנית, קרוב לוודאי, הוא חשש שזה יפגום בתחושת האבל. ושלישית, הוא חשב שאיזה

מין קונסנוס רגעי וחגיגי סביב אדם כלייך שנוי במחלוקת לא יגרום שום נזק. מי שחשב ככה לא רק טעה, הוא גם מעל בתפקידו העיתונאי.

הקטע הזה נכתב כמה מאות מטרים מצומת הרחובות אליהו חכים ואליהו בית-צורי, חברי הלח"י שרצחו את השר הבריטי, הלורד מוין. אולי תזכורת למה שאף אחד בתקשורת לא העז להגיד – מה שבעבור עם אחד הוא "עליית מדרגה בטרור" ועילה להכבדת עולו של כיבוש אכזרי ממילא, הוא, בזכרוננו הקולקטיבי של עם אחר, מעשה גבורה שמחולליו מונצחים בשמות רחובות ובטקסים ממלכתיים.

ובאותו עניין: ההקראה השי"תית של משנת ה"טרנספור", במשך יום שלם, ברשת ב', היא הסתה גזענית המורה, מהסוג שעליו נוהגת התקשורת המגויסת שלנו לקבול מרה כשזה קורה בשטחי הרשות-הפלסטינית (לשעבר). חד וחלק.

למה הם צועקים?

מה זה: טיפש, צעקו, מעצבן ונבוב? תשובה: אתה, אדוני, ואת גברתי. לפחות עלי-פי דימויים אצל יצרני הפרסומות לרדיו ולטלוויזיה. אפשר ללמוד הרבה מדימויו של הצרכן הישראלי, ומבחינת האמצעים שאמורים לפעול עליו, כפי שאלה משתקפים בפרסומות. לפני כמה שנים שם השיטה היה פחד: כל תשדיר שירות למען חירשים-אילמים, למשל, היה מתהדר במוסיקה של סרט אימים, בקר לות של זכוכית מתנפצת, בקריינות דרמטית ומעוררת צמרמורת. אז היה ברור: הצרכן

השתתפותו באזכרה למאיר כהנא. רוב המראיינים שלנו היו עוטים הבעה של מי שאכל זה עתה לימון, אבל מאפשרים לקליינר לברבר על גדולתו של המנוח, שהוא כמוזן לא מסכים עם דעותיו, אבל הוא היה מנהיג גדול ובלה ובלה-בלה. לונדון בחר בטקטיקה של מראיין חרוץ. הוא פשוט עשה שיעורי בית, וציטט לקליינר קטעים נבחרים מהצעות חוק של כהנא, לא רק כדי לאפשר למראיין להסתייג ממשנתו של המנוח, אלא בעיקר כדי שזה ינוע באי-נוחות הולכת וגוברת עקב עצם השתתפותו באזכרה לאדם כזה. הוא גם הזכיר כך, כבדרך אגב, למי ששכה, שכהנא זה לא רק "מוות לערכים" אלא גם מי שהציע לאסור בחוק נישואים בין יהודים ללא-יהודים או

עיתונאי אחד על השאלה העוברת תית הפשוטה שהוצגה כאן – האם ניהל הזוג נתניהו אורח חיים ראוותני וכוזני על חשבון משלם המסים, ברמה ובהיקף העולים על ראשי ממשלה ונשיאים קודמים – אני מתעקש להמשיך ולחשוב שההדירות הגסות של התקשורת לתחום הפרט במקרה זה קשורות אך ורק להיותה של הגב' נתניהו אשה ואם צעירה יחסית, שנישאה לאדם מהמחנה ה"לא נכון", ונפלה קורבן לסלידה התקשורתית מבע"ל. עד שלא יוכה אחרת.

לונדון מחכה להם

ועוד תזכורת: כפי שנכתב פה פעמים רבות, הנשק האמיתי של ראיון פוליטי נוקב הוא תחקיר מקיף ועובדות בדוקות, המוגשים בקורדרו ובענייניות. ולא, כמקובל אצלנו, שפת גוף של אי-נוחות ואינטונציה של סלידה המשולבות בכורות כללית בנושאים הנדונים. רק מפני שמראיינינו מתעצלים ליישם את זה, הפכו נתניהו, שרון או דרעי לדמויות השולטות בכל ראיון ומעבירות מסרים ללא הפרעה של ממש.

אבל ירון לונדון, בתוכנית הבוקר של הערוץ השני, עושה בדיוק את הדבר הנכון. למשל, כשהוא מראיין את ח"כ קליינר על

מתמשכים, ואולי אפילו מוצדקים (בחלקם), על רקע שליטתה של קבוצה אחת בענף.

ובכל זאת, למרות הכל, לא הביא אף מדור ספורט, בצורה מרוכזת וברורה, את העובדות (כן, העובדות, ולא רק תחושות הבטן והרגשות) החיוניות להבנת מצב העניינים הנוכחי. האם משלמת קבוצה אחת השלמת משכורת לשחקנים בקבוצות יריבות? האם בכירים באיגוד השופטים מילאו תפקיד ניהולי בכיר במאמצת של אחת הקבוצות? האם יש משקיפים במשחק שהם מקבלי משכורת או בעלי מניות באחת הקבוצות? האם ליו"ר של קבוצה אחת יש השפעה על קידומם המקצועי של שופטים באירופה, באמצעות תפקידים שהוא ממלא באיגוד האירופי? האם שולטת קבוצה אחת בשוק השחקני-נים, באמצעות חוזים שיש בהם הפרה של חוק חופש העיסוק? האם קיבלנו תשובות לשאלות מהותיות ורלבנטיות אלה מאחד העיתונאים היומיים?

התשובה המפתיעה לכל השאלות האלה היא "כן". חוץ מהשאלה האחרונה. שם התשובה היא "לא" באלף רבתי.

סתם, תזכורת

מדור זה קבל בעבר על יחסה של התקשורת לשרה נתניהו. בימים אלה היא זכתה שוב לכות"רות: במהלך משפט דיבה שהיא מנהלת נגד פרסום במדור רכילות, היא חזרה על טענות דומות לאלה שהועלו כאן לפני שנתיים. גם הדיי-וחים הנוכחיים, כך נדמה לי, עשו שימוש בנימה הלגלגנית שאפיינה את יחסה של התקשורת לגב' נתניי-הו במהלך כהונתו של בעלה ומן קצר אחריה. כל עוד לא יענה אפילו

הישראלי מבין רק פחד. לפחות כמה חושבים הפרסומאים (ואולי גם כמה ארגונים פלסטיניים).

היום, השיטה היא טמטום: משפ"ח דבילית, אשה ריקנית, ילד צעקן, אבא מעצבן. זה מה שאמור למכור, לא חשוב מה: חיסכון במים, טלפון סלולרי, מכשירי חשמל. כן, כן, אנחנו יודעים שמישהו שם חושב שזה שנון, וקליל, וקול, וצעיר, ורענן, ותל-אביבי-כזה. ועוכדה שזוכרים את זה, ודנים כזה, וזה עושה גלים וכל זה. האמת – זה סתם אידייתי. ונמאס. פשוט נמאס. ובינתיים, סוגרים את האוזניים. אופס, שוב צעקתי.

היא לא רלבנטית

קבוצת הכדורסל של הפועל ירושלים ירדה מהפארקט במחאה (חסרת תקדים) על החלטת שיפוט. "דיעות אחרונות" בחר אמנם לכנות אותם "בכיינים" בכותרת ענק על שער מדור הספורט, אבל עיתונאים רבים (ובכללם רון קופמן ב"הארץ" ועפר שלה ב"דיעות אחרונות" עצמו, לאחר יומיים) גילו הבנה מפתיעה לצעד של הירושל-מים, לצד ביקורת נוקבת. ההערכה הכללית היתה שהצעד הבלתי רגיל הזה נבע מרגשות קיפוח ותסכול

גירוש מהארץ למעורבים ב"פעילות מיסיונרית". ושהרמיון בין הצעות החוק האלה לחוקי ניר-נברג אינו טיעון דמגוגי בלתי מבר-סס, אלא אסוציאציה מיידית ומתבקשת.

או בהחלט מומלץ למרגלית, דיון, משעל ושוח' לקום קצת קודם ולצפות בלונדון מראיין. יש להם

הבחלט מה ללמוד. ■

עמוד נוי הוא איש מחשבים

H-TV / נשא סופני רהוט

קהילת הנשאים והחולים באיידס אינה מסוגלת לעמוד בדרישות התקשורת לספק לה כל יום עצב טרי

הנגיף. אך הרוב המכריע של האנשים החיים עם הנגיף חוששים לצאת החוצה, להיחשף ולדבר. צריך להבין שכל תהליך חשיפה, ובפרט בהקשר למחלת האיידס, הוא תהליך ארוך ומורכב הדרוש משאבים נפשיים ניכרים ותלוי בקיומה של סביבה חברתית תומכת. רק קומץ אנשים בארץ עברו את התהליך המורכב הזה. רוב האנשים דורשים שנגן עליהם ונשמור את זהותם בסוד. ואנו, אנשי הוועד למלחמה באיידס, מוצאים עצמנו מחויבים לבחירה להגן על חסיון האדם או להגביר את המודעות.

תחקירנים ואנשי תקשורת רבים שוכחים כי החיים מתקיימים הרבה מעבר לזמן המסך. העבודה העיתונאית מסתיימת ברגע שבו עולות הכתוביות או כשהקורא הופך את הדף בעיתון. ברגע הזה מתחילה ההתמודדות של ה"אייטס" עם תוצאות החשיפה. החשש מפני חשיפה הוא החשש מפני נטישת חברים, פיטורין, נטישת בני זוג ואף ניכור מצד הילדים. חובתנו להגן על האנשים מפני שינויים רדיקליים אלה.

התקשורת עוברת לפי כללים מאוד ברורים: ישראל היא מדינה בעלת סדרים מדיני-בטחוני צפוף. אירוע רוף אירוע, הכותרת של היום היא ההיסטוריה של מחר. קצב האירועים הזה ממקם את הנושאים החברתיים בשוליים. הנושאים החברתיים היחידים הזוכים לתשומת לב הם אלה השווים מטבע קשה בשוק הפוליטי. זקנה אחת במסדרון בית החולים בנהריה שווה הרבה יותר מקו העוני, מודעות לאיידס ועוד נושאים רבים אחרים. מעבר לכך, במישור הטכני יש כללים ספציפיים יותר: חייבת להיות בלעדיות, הסיפור חייב להיות עמוס בעצב (הגדרה של תחקירן ששוחחנו עמו), כזה שיגרום לבכות. הסיפור צריך להיות כזה שלא סופר אף פעם – סיפור שהיה רלבנטי אתמול נחשב לא מעניין ומיושן היום.

קהילת האיידס אינה מסוגלת לעמוד בדרישות אלה: מעט האנשים שמוכנים להיחשף נחשבים על-ידי חלק מהכתבים כ"אייטס" משומש, שפג תוקפו. מעבר לקומץ אנשים זה, כרגע אנו יכולים "לספק" לתקשורת רק גיבורים שפרטיהם חסויים, דמותם מטושטשת והם ממעטים לספר על עצמם. התקשורת מסרבת לקבל גיבור כזה, ולעתים קרובות אף באה אלינו בטענות שאנו אלה שמסתיירים את האנשים מפניהם ובכך מוטלת עלינו האשמה למצב המודעות לאיידס.

מחלות אחרות, כמו סרטן, מספקות לתקשורת את מה שהיא דורשת. השינוי שחל בארץ בתפיסות החברתיות של מחלת הסרטן נעשה, בין היתר, דרך בניית דמות של גיבור בעל דימוי הירואי, של מי שנלחם במחלתו ולעתים יכול לה. לתקשורת היה תפקיד חשוב בשינוי שחל מהימים שבהם המלה סרטן לא נאמרה בגלוי ואנשים חלו ב"מחלה". קשה להבין היום מה גרם לבושה הגדולה.

אמא שאברה את בתה לפני 11 שנה זה ישן מדי", "יש לכם מישהו שנרבק לא מזמן? לפני חודש למשל", "אח/אחות של נשא שנפטר לפני שבועיים זה משהו רחוק מדי מבחינת הקרבה, אין לך אמא או אבא להביא לי?", "יש לך נשא שהוא במצב סופני אבל עדיין רהוט?".

משפטים אלה ודומים להם נאמרו על-ידי אנשי תקשורת שונים במהלך חודש נובמבר האחרון, לקראת שבוע המודעות ולקראת יום האיידס העולמי אשר צוין בעולם כולו ב-1 בדצמבר.

התייחסות התקשורת לאיידס, כפי שבאה לידי ביטוי בציטוטים לעיל, היא מקוממת בכך שהיא מבטאת חוסר רגישות לאבל ולכאב של מי שאך זה מכבר חווה אובדן, או נאלץ להתמודד עם הבשורה על היותו נשא. מעבר לחוסר הרגישות, דרישה לאייטמים מסוג זה מבהירה עד כמה עמוק חוסר ההבנה לקשיים ולאתגרים הניצבים בפני אנשים שחיים עם נגיף ה-HIV, במיוחד בכל הקשור להתמודדות עם יחס החברה.

כיום, תודות לפיתוח תרופתי (הקוקטייל), לגבי רוב האנשים החיים עם HIV, איידס היא מחלה כרונית, גם אם קשה ומאוד לא נעימה. אבל אנשים שנושאים את הנגיף יכולים לחיות חיים ארוכים ומלאים: לעבוד, ליצור, להקים משפחה, ללדת ולגדל ילדים, לאהוב ולקיים יחסי מין. למרות זאת, העלייה באיכות החיים מתבטאת במישור הרפואי בלבד ולא במישור החברתי. הקושי העיקרי של החיים עם הנגיף הוא בעמידה מול הסטיגמות החברתיות, הפחדים הקמאיים והבורות אשר גוררים חיים בסוד תוך בידור, ניכור ונידוי. המוות החברתי הוא הגורם המאיים ביותר על אנשים שחיים עם נגיף ה-HIV.

את מחיר התגובה החברתית כלפי האיידס משלמת גם החברה עצמה, שהרי הפחד מאיידס הוא מרבק ומרביק. בחברה "איריאלית", שתהיה נקייה מפחדים מסוג זה, יהיו החיים עם הנגיף פשוטים וקלים בהרבה. בחברה כזו לא נחוש חרדה כה גדולה מפני בדיקת הדם לגילוי הנגיף ולא נחשוש לחיות בגלוי עם היותנו נשאים. בניגוד לחרדות, אנשים שיודעים שהם נשאים נוקטים אמצעי זהירות כדי למנוע הדבקה. דווקא אנשים שנשאותם אינה ידועה עלולים לא להקפיד על מין בטוח, כך, באופן הפרדוקסלי ביותר, אנחנו כחברה יוצרים את הקושי ובוראים את האימה שממנה אנחנו נרתעים כל-כך.

כדי לפתור את הפרדוקס חשוב לספר את האמת על מחלת האיידס. צריך להסביר את דרכי ההדבקה ובה בעת להבהיר שחיבוק או נשיקה לא יכולים להדביק, להדגיש את היכולת להישמר מפני הידבקות אך בו בזמן לנרמל את היחס כלפי אנשים החיים עם הנגיף. אחת הדרכים לעשות זאת היא ללכת אל מאחורי הסטיגמות והחששות בעזרת היכרות של החיים עם

איור: בתיה קולטון

המוות החברתי הוא הגורם המאיים ביותר על אנשים שחיים עם נגיף ה-HIV

ההגדרות לגבי מה נחשב אייטס מעניין ומה לא. לדוגמה, חשיפת היחס המפלה שנתקלים בו נשאים תוך התייחסות ל"קוקטייל" הרעות הקדומות אשר יוצר את היחס הזה. טיפול תקשורתי נכון בתכנים אלה יוכל לסייע לנשאים לקבל טיפול שיניים, לבטח עצמם שעה שהם נוסעים לחופשה בחו"ל או לשלוח את ילדיהם לגן ללא חשש. מנגד, אייטס תקשורתי לא פחות יכול להיות כתבות על אנשים בריאים אשר בוחרים לחלוק את חייהם עם נשאים.

במקום לחפש את הסנסציה של הכאב והמוות יכולה התקשורת למצוא את "הסנסציה" של היכולת להיות חיים מלאים ואוהבים על אף נשאות האיידס. ואז נוכל סוף-סוף להראות גיבורים משלנו. ■

תהליך שבירת המיתוסים החברתיים ביחס לאיידס מורכב יותר, הן בגלל הקשר שבין איידס לבין מיניות (נושא שהוא כשלעצמו ספוג במיתוסים ובטאבו), הן בגלל החששות המוגזמים מפני הדבקה ואולי גם משום שאת האיידס לא ניתן לצערנו לנצח – ניתן רק להתמודד איתו. התמודדות שהיא, אולי, בעיני התקשורת משהו לא מעניין, סיופי.

התגובות החברתיות למחלת האיידס ולאנשים שחיים עם נגיף ה-HIV מצד אחד, והדרישות התקשורתיות לחשיפת כמויות גדולות של "עצב טרי" מצד שני יוצרים מעגל של שוטים, שבו סוג החשיפה הנדרשת גורם למחסום כפול מפני חשיפה. המחסום הראשון הוא כלפי נשאים וחולים שהדרך להיחשף באופן חלקי בלבד נחסמת בפניהם. המחסום השני, המשמעותי יותר, הוא המחסום שמונע חשיפה של תכנים החשובים להתפתחות וליצירה של חברה פתוחה ומקבלת יותר. שבירת מעגל השוטים יכולה להתחיל מבריקה מחודשת של

עו"ד חגית לרנאו היא יו"ר הוועד למלחמה באיידס; רון קסלר הוא רכז תקשורת בוועד למלחמה באיידס

עין בינלאומית

ח עטים העיתונאים השחורים באמריקה שהצליחו לטפס לצמרת עולם התקשורת כפי שעשה זאת ג'יי האריס. יליד אחת משכונות השחורים בבירה וושינגטון, היה האריס כתב, מרצה לעיתונאות, עורך, ובשבע השנים האחרונות החזיק במשרה היוקרתית של המוציא לאור "מרקורי ניוז", העיתון היומי היוצא לאור בסאן-חוזה, בלב לבו של עמק הסיליקון. ה"מרקורי ניוז" היה בין העיתונים הראשונים בעולם שהפעילו אתר אינטרנט, ובשנים האחרונות היה למקור מידע חשוב לכל העולם על המתרחש בתעשיית ההייטק. אבל כחודש מרץ האחרון, בשיאה של קריירה, ובניגוד לכל תוכניותיו המוקדמות, ניסח האריס, בן 52, מכתב התפטרות זועם, ושיגר אותו לטוני ריידר, העומד בראש רשת העיתונים "נייטריידר", הבעלים של "מרקורי ניוז" ושל עוד 31 עיתונים יומיים, כתביעת ועסקי אינטרנט ברחבי אמריקה.

האריס התפטר שעות ספורות לאחר עימות קשה שהתנהל בישיבת תקציב, ובה נדרש לבצע צמצום משמעותי בהוצאות העיתון בעקבות ירידה חדה בהכנסות. ה"מרקורי ניוז", כמו מרבית עיתוני אמריקה, ספג במהלך 2001 מהלומה אחר מהלומה, ככל שכלכלת אמריקה נקלעה למיתון. בסאן-חוזה המכה היתה חמורה שבעתיים: אחרי שנות השפע של עמק הסיליקון, הביאה התפוצצות בועת ההייטק לירידה דרסטית במודעות. כחודש פברואר בלבד הצטמצמה ההכנסה ממודעות דרושים בלבד ב-2.5 מיליון דולר, בהשוואה לחודש המקביל בשנת 2000.

בהרצאה בכנס עורכי עיתונים שחור האריס: "לא עצם הדרישה לקיצוצים הנדרשים הטרידה אותי; כבר עברנו כאלה וביצענו אותם. מה שהטריד אותי הוא ההתמקדות קצרת הרואי במספרים". בני שיהו, בכירי חברת "נייטריידר", סירבו לבחון בישיבה את המשמעות של ביצוע הקיצוצים. הוא ביקש לדון בהשלכות של פיטורי עיתונאים, להסביר מה יקרה אם השטח המערכת יקוצץ, וכיצד ייפגע העיתון עם ייפגעו תקציבים לפרויקטים עיתונאיים שונים. אבל בני שיהו ראו בכך סטייה לנושא שולי, כמעט חסר חשיבות. "לא התנהל שם כלל דיון בנוק לאיכות ולשאיפות המקצועיות של העיתון", הסביר האריס, "דיברו רק על מספרים".

האריס גם ידע שהקיצוצים הכואבים לא נועדו להציל את ה"מרקורי ניוז" מפשיטת רגל: למרות הירידה בהכנסות, מצבו של העיתון עדיין מבוסס. הקיצוץ בהוצאות נועד לשרת מטרת על אחת ויחידה – שמירה על שיעור הרווחיות השנתי של העיתון, שעמד בסוף שנת 2000 על כ-20%. שיעור

רפי מן

אנשי הגרזן

"כאשר האינטרסים של הקוראים מתנגשים באינטרסים של בעלי המניות – למי יש עדיפות? כאשר האינטרס

הרווחיות הוא הנתון הלוכד את עיניהם של האנליסטים הבוחנים את מצבן הכלכלי של חברות הנסחרות בבורסה, ועל-פי הערכותיהם יחליטו המשקיעים מה לרכוש – ומה למכור. המו"ל המתפ-טר הכיר זה מכבר את התפיסה של החברה שבה עבד, ואת נקודת המבט של הבוס הגדול, טוני ריידר, המתגאה ברווחיות הכלכלית לא פחות מאשר בהישגים העיתונאיים וב-83 פרסי הפוליצר שקיבלו עיתוני הרשת במרוצת השנים. האריס ידע, לדבריו, מאז ומתמיד שללא עסקים טובים קשה יותר להוציא עיתון טוב. אבל הפעם החליט לשאול את עצמו מה פירוש "עסקים טובים", ואיך אפשר לקבוע היכן עובר הגבול בין עסקים החיוניים להצלחת העיתון לבין הדרישה לשיעורי רווחיות משמעותיים, החייבים לגדול מדי שנה. ההתפטרות הרועמת הפכה את האריס למרצה מבוקש, המדלג מכינוסים של עורכי עיתונים למחלקות לתקשורת באוניברסיטאות. הוא היה לסמל המאבק של עיתונאים בהשתלטות החברות הכלכליות, הנסחרות בבורסה, על עולם העיתונות. בעשורים האחרונים עברו רבים מעיתוני אמריקה תהליך דומה: מבעלות פרטית, של בעלים ומו"ל המחזיק בעיתון גם אם מניב רווח מוגבל, עברו העיתונים לבעלות של חברות ציבוריות הנסחרות בבורסה. המהלך הזה אפשר גיוס הון רב לעיתונים, אבל גם הכפיף אותם לכללי המשחק הנוקשים

ג'יי האריס

של וול-סטריט. בעלי המאה לא מתעניינים מעתה בסקופים, תחקירים או כתיבה איכותית, אלא רק בוחנים את מאזן הרווח וההפסד. וכל אימת שהכנסות יורדות – נדרש קיצוץ מקביל בהוצאות, גם אם אלה הם בלב לבה של העבודה העיתונאית.

"כשחברת אינטל נאלצה להתמודד בצלילה קשה בהכנסותיה וברווח התפעולי שלה, היא נזהרה שלא לקצץ באופן משמעותי את תקציב המחקר והפיתוח", סיפר האריס בהרצאה באוניברסיטת הרווארד, "זאת משום שנשיא החברה, קרייג בארט, רואה במחקר ובפיתוח את לב לבו של העסק והמפתח להצלחתו העתידית. בעיתונות הלב של העסק הוא ההון האנושי, בראש ובראשונה העיתונאים". "אבותיה של האומה האמריקאית העניקו מעמד מיוחד לחופש העיתונות, בגלל חשיבותה לדמוקרטיה", מזכיר האריס לשומעיו בכל הרצאה, "ומטלת עלינו משום כך האחריות, כשליחיו של האמון הציבורי. איך אתה מאזן את הדרישה לעסקים חזקים

עם האחריות הזו? כאשר האינטרסים של הקוראים מתנגשים באינטרסים של בעלי המניות – למי יש עדיפות? כאשר האינטרסים של הקהילה שבה העיתון מופיע נוגדים את אלה של המשקיעים, מי מהם עדיף? וכאשר האינטרס הלאומי לשמור על ציבור אזרחים בעל מידע מתנגש בדרישות של מחזיקי המניות להבטיח רווחיות גוברת בקביעות – מה יקבע?"

התשובה של האריס ברורה. יש שלב בקריירה, הוא מסביר, שאדם צריך לומר די, ו"לעמוד על משמר הערכים העיתונאיים". ואגב כך הוא משגר עקיצה לעבר עורכים בכירים המוכנים להמשיך לשתף פעולה עם המרוץ אחרי הרווחיות בכל מחיר, בזכות "מצנח זהב" ברמות תנאי שכר והבטחת תשלומי פרישה מופלגים. לפעמים, אומר המו"ל הפורש, "מצנחי הזהב" הללו הופכים ל"אזיקי זהב".

התפטרותו של האריס לא היתה המהלומה היחידה שספג ריידר מאנשים המסרבים להתייחס לעיתונות כאל ביונס בלבד. לאחר גל פיטורים בעיתון "ביקון ג'ורנל" המופיע בעקרון, אוהיו, כתב לו אחד המפוטרים, מרק שלוב, מכתב נוקב באמצעות האינטרנט, ובו תיאר את "הגרזינים חסרי הפנים של החברה, הנוטלים לרגע הפסקה ממשחק הגולף שלהם כדי לצעוק שהתפוצה חייבת להישמר, אך באותה עת מטילים קיצוץ תקציב שרירותיים המחסלים חלקים שלמים מעיתון סוף השבוע... כיצד אתה מצפה מן העוברים הנאמנים

איור: מיכל צור

הלאומי לשמור על ציבור אזרחים בעל מידע מתנגש בדרישות של מחזיקי המניות להבטיח רווחיות גוברת – מה יקבע?"

של העיתון להמשיך להוציא עיתון איכותי, כאשר חיסלת כמעט רבע מן הצוות העיתונאי". המכתב הופנה לטוני "איש הגרון" ריידר. ובנובמבר האחרון פרש מן הרשת עורך ה"פילדלפיה אינקוויירר", רוברט רוזנטל, גם הוא על רקע חילוקי דעות קשים בין אנשי המערכת לבין הבוסים העסקיים של העיתון.

האריס נגע בעצב רגיש, ועורר דיון נרחב בקרב עיתונאים. דייוויד לבנטל, לשעבר המו"ל של ה"לוס-אנג'לס טיימס", קרא במאמר ב"קולומביה ג'ורנליזם ריביו" להידברות רבה יותר בין אנשי העסקים לעיתונאים, כדי להבטיח שגזירות קיצוץ לא יונחתו מבלי לשקול את משמעותן המעשית. לאנשי העסקים בעולם העיתונות קרא להכיר מקרוב את המערכת "כדי להבין מדוע מספרים אינם הדרך הטובה ביותר למדידת הצלחה עיתונאית".

מציאותי יותר היה הפרופסור לעיתונאות באוניברסיטת סטנפורד, תיאודור גלור, המשוכנע שסערת ההתפטרות של האריס לא תשנה מאום. "לא תהיה לכך לחלוטין כל השפעה", פסק בראיון לעיתון "ביונס ג'ורנל". "בעלי מניות לא מתעניינים בעיתונות. הם אינם קונים מניות מסיבות עיתונאיות. הם מעוניינים ברווחים".

הזכות לא לדעת

על ההיתר שנתנה לשכת ראש הממשלה לתקשורת להיות נוכחת במפגש עם משפחות החיילים החטופים

האינטימיות, עם הקברניט. המפגש פנים-אל-פנים, בגילוי לב מוחלט, עם הדרג הבכיר ביותר הוא תכליתו של המעמד. זו מתת החסד, לעתים היחידה, שהמדינה מסוגלת להעניק למשפחות בשעתן הקשה.

החידוש שהכניסה לשכת ראש הממשלה, בהיתר לתקשורת להיות נוכחת במפגש של אריאל שרון עם בני משפחות החטופים, הוא פגיעה באינטימיות המוחלטת הנדרשת במעמד הייחודי הזה. התקשורת מבחינתה מחויבת להימצא בכל מקום שבו מתרחשות החדשות. אין ספק שמשפחת הפתח לפני התקשורת, לבוא אל חדר הדיונים בלשכת ראש הממשלה ולהיות נוכחת באירוע החדשותי הזה, אל לה להחמיץ את ההזדמנות. קל וחומר בהיות ההזדמנות הזאת ראשונה בסוג זה של מפגשים. אין לתקשורת יכולת להרהר בשאלה אם נוכחותה תפגום במעמד, אם אין כאן חריגה אל ד' אמותיו של הפרט בשעתו היותר קשה. הכתבים שליד לשכת ראש הממשלה מחויבים להימצא זמן רב ככל האפשר במחיצת הקברניט, להקליט ולשמוע כל מלה שנאמרת בלשכתו. ולכן אין מקום לבקר את כניסתם של הכתבים לחדר.

יש, אולי, מקום לשאול אם נכון לשרר את התמונות והקולות הכל-יכך אישיים שהיו בחדר. אחרי הכל, זו שעה קשה מאין כמוה ליושבים ליד השולחן, משני צדדיו. ייתכן שבמציאות התקשורתית הישראלית, זו שהתמחתה בשנים האחרונות להקדים ולהגיע אל ביתו של חייל שנפל בפעילות מבצעית, לעתים עוד בטרם הגיע אליו המבשר; במציאות שבה התקשורת מתמודדת בינה לבינה כיצד להביא אל המיקרופון ואל המצלמה את בני משפחות החללים, סמוך ככל הניתן לרגע מסירת ההודעה הקשה; במציאות התקשורתית שבה הופכת התקשורת למעשה, לעתים בידי המשפחות עצמן, כלי להנצחה פרטית, כלי להעברת מסרים למסדר, צינור לשיגור ביקורת וביטויי כעס, עוגמת נפש ותסכול – במציאות הזאת קשה מאוד לצפות מהתקשורת שתימנע מלשרר את המפגש הטעון והקשה בין המשפחות לבין הקברניטים.

אך לשכת ראש הממשלה, זו שברצותה פותחת את דלתותיה לפני התקשורת וברצותה שומרת לעצמה את הזכות לפרטיות המפגשים, מה היא ראתה לנכון לפתוח את השער למפגש הפרטי והאינטימי מכולם? האם לא ראתה בכך פגיעה בעצמה, בבני המשפחות ובציבור בכלל? שום ראש ממשלה בעבר לא נהג כך במפגשים מסוג זה. ביטול גבולות הפרטיות סופו שהוא פוגע לא רק בזכויותיהם של המשתתפים, אלא גם בזכות ההולכת והמצטמצמת של הציבור לא לדעת. לשכת ראש הממשלה כשלה והכשילה. ■

המקום: חדר הדיונים הסמוך ללשכת ראש הממשלה. הנוכחים: ראש הממשלה, הרמטכ"ל, ובני משפחות סועד, אביטן ואברהם, משפחות החיילים שנחטפו עלי-ידי חיזבאללה ללבנון, באוקטובר 2000. ולראשונה אי פעם במפגשים מסוג זה, נוכחת גם קבוצת כתבים, צלמים ומקליטים. ההיסטוריה של מדינת ישראל זימנה מעמדים קשים, עימותים של הממסד עם האזרח בנסיבות טראגיות מכל סוג ואופן. זו מדינה שבי" 53 שנותיה עוסקת, בלי לחרול ולו ליום אחד, בפעילות בטחונית, צבאית ואחרת, אשר גבתה לא אחת מחיר אישי כבד מאוד. ופעם אחר פעם נאלץ הממסד להתעמת עם בני המשפחה, לתת הסברים, להשיב על שאלות קשות, להתמודד עם ספקות עצומים המקננים בלב מי שנשאר מאחור. זהו בלא כל ספק המעמד היותר קשה, התפקיד היותר תובעני, שראש ממשלה, שר ביטחון, רמטכ"ל נאלצים לקחת בו חלק. המפגשים הללו אינם קלים, לא לנציגי הממסד, לבטח לא לבני המשפחות. אלה באים טעונים, עמוסי שאלות ודרישות וניסיון למצוא נקודת אחיזה בתוך עולמם שנחרב. על אלה מתווסף המעמד, מורא המקום, הניסיון הנואש כמעט לשליטה עצמית כדי להכיל את הזמן המוגבל ולהספיק לשאול את כל השאלות ולקבל את כל התשובות. ותמיד, באורח כל-יכך טבעי ומובן,

משתחררות אנרגיות, מתפרצים כעסים ועוגמת נפש, מוסרות השליטה העצמית נפרמים, ולהט הטחת ההאשמות והאכזבות הופך לפרץ של צעקות ובכי ואיומים.

למרות הקושי הנורא שבמפגש מבין השלטון את חשיבות קיומו. הקברניטים – ראשי הממשלות, שרי הביטחון ומפקדי הצבא – נפגשים עם קרובי השבויים והנעדרים ועם המשפחות השכולות לצורך ערכון, מסירת הפרטים ו"שחרור הלחצים" הנדרש. המפגשים מתקיימים לאחר הכנה מדוקדקת, שבה מעדכנים הדרגים המקצועיים (גורמי אמ"ן, מוסד, אכ"א) את ראשי המדינה בפרטים, מתבצע תיאום ציפיות בין הדרג המקצועי לבין הקברניטים, ורק אז מתקיים המפגש.

בשנים האחרונות השתתפתי, בתפקידי כיועץ לשר הביטחון וכדובר צה"ל, בכמה מפגשים כאלה. זוהי מסחטה רגשית. עיקרו של המפגש בהסרת המחיצות המוחלטת שבין בני המשפחות לבין מנהיגי המדינה, מקבלי ההחלטות. הסיטואציה הבלתי אמצעית לחלוטין, הדיבור הישיר, היכולת להתבטא לעתים בבוטות, לפרוק את המטענים הרגשיים כולם, מובטחת מעצם העובדה שהמשפחות משוחחות ישירות, במלוא

ביטול גבולות הפרטיות סופו

שהוא פוגע לא רק בזכויותיהם

של המשתתפים, אלא גם בזכות

ההולכת והמצטמצמת של

הציבור לא לדעת

עודד בן-עמי היה בין השאר דובר צה"ל. היום הוא איש ערוץ 2

על כותרות, מקורות ועיתונות מהאז"ם

תמר ליבס ונחום ברנע פרסמו בגליון נובמבר 2001 של "העין השביעית" שתי ביקורות על ספרי, "עיתונות תחת השפעה". שתיהן ראיות לתגובה.

תמר ליבס אינה מאמינה בחשיבותן של כותרות עמודי החדשות הראשונים של העיתונים. הנחת היסוד של עבודת המחקר שלי שגויה, היא טוענת, משום ש"התמורות בטכנולוגיות התקשורת גרמו... להגדרה מחדש של פונקציית העיתונות לכיוון של הרחבה, פרשנות והבעת דעות, מה שמקטין מאוד את חשיבותן של כותרות העמוד הראשון". כבודה של התיאוריה הזו במקומה מונח. למרבה הצער, קשה יהיה למצוא עודך בכיר בעיתונים שיקבל אותה. העורכים הראשיים

וראשי מערכות החדשות בעיתונים מניחים לעורכים הזוטרים יותר לטפל בכתבות המופיעות בעמודים האחוריים, במאמרי ההרחבה והפרשנות ובטורי הרעות – ומשאירים בידיהם-שלהם, באורח בלעדי, את קניעת כותרות העמודים הראשונים. הם יודעים יפה מה הם עושים.

כל מה שאנחנו יודעים על קריאת עיתונים מלמד אותנו שהכותרות מקבעות את ההקשר שבתוכן נקראות הכתבות (בלשון המקצועית, הן מסמנות את "המסגור" המועדף של הסיפור), ומצמצמות באופן מכריע את טווח הפרשנויות האפשריות שלהן. כאשר הכותרת הראשית של העיתון אומרת, למשל, "ערפאת במבחן", קשה הרבה יותר להבין את הקשר בין אלימות המתנחלים, המוזכרת בעמוד 14, ובין התמוטטות הסכם שארם. כמוכן:

ייתכן שישנם קוראים שמצליחים להתעלם מהכותרות (ואולי ליבס היא קוראת כזו, ומשום כך היא מבססת את אחד מטיעוניה על הקביעה המוטעית ש"מעריב" אינו מאזכר את פציעתו של שוטר מג"ב בגילה בכותרות עמודו הראשון מה"18 באוקטובר), אבל קשה מאוד להניח שכך נוהגים רוב הקוראים.

קשה לא פחות, משום כך, להשתחרר מהתחושה שליבס אינה מבינה את הטענה המרכזית שהספר מעלה. כותרות העמוד הראשון אינן משמשות בספר כ"קריטריון לבחינת הדיווח העיתונאי", הספר אינה נמנע מהאבחנה בין "כותרות, כתבות ופרשנויות", ואינו מתבסס באופן בלעדי על ההנחה (המוצדקת כשלעצמה) שרוב הקוראים אינם קוראים בשיטתיות את כל הכתבות. ההפך הוא הנכון: הספר מתמקד בפער הדרמטי שבין אוסף החומרים העיתונאיים שעמדו לרשותם של העיתונים – חומרים שמצאו את דרכם אל העמודים האחוריים, אל הכתבות והפרשנויות – ובין המסגור העובדת-לכאורה שסיפקו העיתונים עצמם לחומרים האלה, בכותרות העמודים הראשונים. המסגור הזה, כך נטען בספר, מקבע בעבור הקוראים תמונת עולם

עובדתית, שהקשר בינה לבין מצב העניינים בעולם קלוש למדי. נחום ברנע דווקא מבין את הטענה הזו, ואפילו מקבל אותה, במשמע ובאופן חלקי, כאשר הוא אומר כי לקריאה בספר יש "טעם נוסף בגלל המהפך שעברה העיתונות האמריקאית, והבינלאומית, לאחר פיגועי ספטמבר". אבל ברנע שוגה בפרשנות שהוא מעניק לדרישה העמוקה יותר, המהותית יותר, שהספר מבקש לנסח – בשתי רמות מקבילות. ראשית, ברנע טועה כאשר הוא טוען שאני מצפה מכל כתבי העיתונים לעשות את עבודתם של עמירה הס וגרעון לוי. שני אלה, הוא אומר, "אינם פחות חריצניים" מהפרשנים הצבאיים שאותם אני "מרבה לתקוף". ייתכן מאוד שהוא צודק. אי-אפשר לדרוש מרון בן-ישי לעשות את עבודתה של עמירה הס, ממש כפי שאי-אפשר לדרוש מגרעון לוי שיעשה את עבודתו של נחום ברנע. ברמה האישית, כפי שברנע כותב, כל עיתונאי מביא אל עבודתו את השקפת עולמו, ובעיקר את "המקורות שבהם הוא נותן אמון". בדיוק משום כך, הספר מתמקד במערכות העיתונאים – ולא בעיתונאים הבודדים.

גם אם קשה לצפות מהכתבים למידה גדושה של עצמאות ממקורותיהם, אפשר וצריך לדרוש מידה כזו של עצמאות מהעיתונים עצמם. אפשר וצריך לדרוש מהעיתונים להעסיק יותר כתבים מסוגם של הס ולוי, לחתור אל האמת "גם כאשר היא באה מהצד השני", לעמת באופן אמיתי, ולא רק באופן סמלי, בין הגרסאות הסותרות שהם מקבלים מכתביהם השונים, להפעיל מידה גדושה של ספקנות, גם ביחס למקורות ישראליים, ולעשות את עבודת הסינוג, העריכה, השיפוט והמסגור באופן שיספק לקוראיהם תמונת עולם חדשותית סבירה יותר. זו, בסופו של דבר, הסחורה שהם מתחייבים לספק.

שנית, ברנע מתרעם על מה שהוא תופס כדרישה שלי ל"עיתונות מהאז"ם". "אין בושה בהזדהות של עיתונאי עם ה'צד' – העם – שלו בעת מלחמה", הוא כותב, "להפך. החוכמה היא לשמור תוך כדי כך על ערנות מקצועית, ספקנות, וחתיכה לאמת גם כאשר היא באה מהצד השני". כפי שאפשר היה לנחש על-פי קריאת פרק המבוא של הספר, אני מסכים עם כל מלה: אין לנו כל צורך בעיתונות מהאז"ם, ואי-אפשר, וגם לא צריך, לדרוש מהעיתונים להימנע מייצור ושיקוף של תחושות זהות הקולקטיבית של קוראיהם.

הנקודה המכרעת כאן איננה אידיאולוגית, אלא עובדתית: במהלך התקופה הרלבנטית, העיתונות הישראלית אכן היטיבה "להזדהות עם הצד שלה", אבל, מה לעשות, לא שמרה "תוך כדי כך" על "ערנות מקצועית", לא הפעילה את מידת הספקנות, ולא חתרה אל האמת, "גם כאשר היא באה מהצד השני". ההפסד, במקרה הזה, אינו של האז"ם, וגם לא רק של הפלסטינים. ההפסד הוא בראש ובראשונה שלנו: התודעה הקולקטיבית הישראלית מנותקת היום מהמציאות כפי שאולי לא היתה מעולם, ואנחנו, כולנו, משלמים את מחיר הניתוק הזה מדי יום ביומו.

דניאל דור

1 "חבט" גם בוטית. חברת הכבלים "ערוצי זהב" החלה לשדר תרגום סימולטני לשפה הרוסית למהדרת החדשות "מבט" בערוץ הראשון. השידור, המיועד לעולים ממדינות ברית-המועצות לשעבר, מתבצע באמצעות מערכת הכבלים הריגטילית של "ערוצי זהב".

4 יוזמה להחלפת סחננילים ברשות-השידור. המנכ"ל הזמני של רשות-השידור, רן גלינקא, הודיע כי הוא מתכוון להציע לסמנכ"ל כוהאדם עמרוס עמר ולסמנכ"ל הכספים מוטי לוי לסיים את תפקידיהם ולפרוש מן הרשות. גלינקא מסר כי החליט על צעד זה בעקבות ממצאי דו"חות שהגיש רואה החשבון יעקב גינצבורג, שהציגו תמונה של ניהול רשלני, בזבוז, חריגות מן התקציב ומנוהלי עבודה תקינים. פרקליטו של הסמנכ"ל עמר: "מדובר ב'עלילת דם' נגדו, שכן מנכ"לי הרשות הם האחראים למצב".

4 חינוי פוליטי - בחקום נציג האחנים. הממשלה אישרה את מינויו של עו"ד ראובן שלום לתפקיד חבר הוועד המנהל של רשות-השידור, במקום יו"ר ארגון אמני ישראל דודו דותן ז"ל, שנפטר בספטמבר. אמני ישראל זועמים על כך שמקומם בוועד המנהל הועבר למינוי פוליטי.

6 בני "פוליטיקה". שר הביטחון בנימין בן אליעזר אסר על הרמטכ"ל, רביאלוף שאול מופז, להתראיין בתוכנית הטלוויזיה "פוליטיקה" בהנחיית דן מרגלית בערוץ הראשון. במקביל פרסם "הארץ" כי הארגון הבינלאומי "כתבים ללא גבולות" כלל לאחרונה את הרמטכ"ל מופז ברשימת "איבי חופש העיתונות". הסיבה: העובדה שיותר משלושים עיתונאים נפצעו בשנה האחרונה מאש חיילי צה"ל בשטחים. ברשימה נכללים גם ראשי מנגנוני הביטחון הפלסטיניים.

8 חשפט נמרודי - הערעורים. פרקליטות

המדינה הגישה ערעור לבית-המשפט העליון על קולת עונשו של עופר נמרודי, שנידון ל-25 חודשי מאסר, אך למעשה יהיה עליו לרצות לכל היותר כחודש ימים בכלא, בניכוי התקופה שבה ישב במעצר. ימים אחדים אחר-כך הגיש נמרודי ערעור על חומרת העונש, על "הלינץ' התקשורתית" שנעשה לו, לדבריו, והתקופה בת 15 החודשים שבה ישב במעצר. השופט, אדמונד לוי, הורה לעכב בינתיים את כניסתו של נמרודי לכלא, עד שיתבררו הערעורים.

11 רפי רשף חזר וגל"צ. השדר רפי רשף חזר להגיש תוכנית בוקר קבועה, "נכון להבוקר", בגל"צ. רשף, שהגיש במשך שנים רבות את התוכנית "נכון לעכשיו" בגל"צ, חזר לתחנה הצבאית לאחר שנים שבהן הגיש תוכניות ראיונות בטלוויזיה.

12 ריבלין נגד בית-החשפט העליון. שר התקשורת ראובן ריבלין מותח ביקורת על העיכובים בקבלת החלטה בבית-המשפט העליון בערעורים הנוגעים לזוכים במכרזים להפעלת ערוץ 3 המסחרי וערוץ החדשות בכבלים ובלוויין.

13 כתבי-הגנה בתביעת דיבה. רשות-השידור הגישה כתבי-הגנה בתביעת הדיבה שהגיש נגדה עפר נמרודי, בעקבות שידור פרטים מוקדמים על המגעים לעסקת הטיועון במשפטו: "מדובר בניסיון להלך אימים על אמצעי תקשורת מתחרים, בניסיון למנוע את פרסום עסקת הטיועון, שנחתמה בסופו של דבר, וכל זאת תוך פגיעה בזכות הציבור לדעת ובחופש הביטוי".

14 נדחתה הצעת חוק. הכנסת דחתה ברוב של 52 נגד 14 הצעת חוק שהגישו ח"כ תמר גול'נסקי (חד"ש) וזהבה גלאון (מרצ), הקובעת כי אדם שהורשע בפלילים לא יוכל להיות בעליו של עיתון, מו"ל או עורך ראשי. יוזמות החוק מתחו ביקורת על התגייסות ח"כים ושרים רבים, שנכנעו "ללחץ ישיר ועקיף של בעלי ההון, השולטים בתקשורת המסחרית".

15 בדיקת הנשיות - חוקית. בית-הדין האזורי לעבודה בירושלים קבע כי דרישת הנהלת רשות-השידור, שחברת כוהאדם תברוק את כשירותם הניהולית של כל המועמדים במכרז לניהול הערוץ הראשון, היא חוקית ותקינה. בית-הדין קבע כי בחינות ההתאמה אינן מהוות תנאי נוסף לבחירת המועמד, אלא רק כלי נוסף להשלמת המידע של ועדת המכרז על כישורי המועמדים והתאמתם לתפקיד.

18 פרס לדנקו וללוד. ראש הממשלה לשעבר בנימין נתניהו מותח ביקורת על תפקוד אמצעי התקשורת ומאשים כי "משטרת מחשבות" פועלת ומכתיבה לעיתונאים רבים כיצד לדווח ולכתוב. נתניהו דיבר בטקס שערכה "האגודה לזכות הציבור לדעת", ובו הוענק הפרס לביקורת התקשורת הישראלית לעיתונאים אמנון דנקנר מ"מעריב" ואמנון לורד מ"מקור ראשון". דנקנר אמר בדבריו בטקס כי "מעריב" ימשיך להיאבק ב"קשר הממאיר והמסוכן של עיתונות ממוסדת, פרקליטות ומשטרה".

19 פגיעה בכתבים דרוזים וערבים. כתבים דרוזים וערבים, המועסקים בקול-ישראל בערבית, מתלוננים על חיפושים משפילים ועל קשיים בכניסתם למשרד ראש הממשלה כדי למלא את תפקידם. ממשרד ראש הממשלה נמסר כי הבדיקות נערכות בכניסה לבניין על-פי הנחיות השב"כ.

20 "עדן" לערוץ השלישי. קבוצת "שידורי עדן" היא הזוכה במכרז להפעלת ערוץ 3 המסחרי החדש, לצד קבוצת "ישראל 10" - כך פסק בית-המשפט העליון כשקיבל את ערעור הקבוצה על החלטתו של בית-המשפט המחוזי בחיפה, החלטה שביטלה לפני חודשים אחדים את זכיותה המקורית במכרז וקבעה כי הזוכה היא קבוצת "אפיק רום". שופטי בית-המשפט העליון קבעו כי הפגמים שהתגלו בהצעה שהגישה קבוצת "שידורי עדן" אינם מצדיקים את פסילתה. שידורי ערוץ 3 אמורים להתחיל ב-28 בינואר.

20 חדשות הטלוויזיה - בטלפון הסלולרי. מהדורה מעודכנת של חדשות ערוץ 2 בטלוויזיה מועברת באמצעות הטלפון הסלולרי, למנויי כל החברות (פלאפון, סלקום, אורנג' ומירס). מנויי החברות יכולים להאזין למהדורה באמצעות חיג כוכבית 22. המהדורה מתעדכנת כעשר פעמים ביום. עוד קודם לכן החלו גלי-זה"ל להשמיע את מבוקי החדשות למנויי פלאפון (חיג כוכבית 500).

22 האלוף נגד התקשורת. האלוף עמוס גלעד, מתאם הפעולות בשטחים ומי שהיה בעבר דובר זה"ל, האשים בפסטיבל הטלוויזיה בראשיפנה את אמצעי התקשורת בישראל כי הם חושפים סדרות צבאיים ומבצעיים ואין להם "קווים אדומים", למרות המצב הבטחוני.

25 רישיון טלוויזיה לנל דורש. הממשלה החליטה כי משנת 2004 יינתן רישיון לשידורי טלוויזיה לכל מי שיעמוד בתנאי סף מסוימים, כתחליף לשיטת הזכויות המוגבלים שמעניקה המדינה עתה. מדובר במימוש המלצות "ועדת פלד", שקראה להנהיג "שמים פתוחים", עם התערבות מעטה של המדינה. הכנסת אמורה לחוקק חוק שיאפשר יישום ההחלטה.

דצמבר

6 נדחתה החלטה על החיזוג. בית-הדין להגבלים עסקיים רחה לחורש מרץ את ההחלטה בפניה לאפשר מיזוג בין קבוצת "גלובס" לבין חברת "ידיעות אחרונות". הרחייה בהחלטה היא על-פי פניית קבוצת "גלובס", ובהתנגדות "ידיעות אחרונות". המחלוקה הכלכלית של הרשות להגבלים עסקיים קבעה כי המיזוג בין "גלובס" ל"ידיעות אחרונות", שהוא מוגנופול בתחום העיתונות העברית בישראל, ייפגע בתחרות בתחום העיתונות.

6 פיגועים ופרסומות. מועצת הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו החליטה כי לא ישודרו

פרסומות ותכנים בידוריים בערוץ 2 בעת שידורים ישירים על פיגועי טרור. כדי לפצות את זכייני הערוץ על ההפסד הכספי הנגרם מביטול הפרסומות בעת פיגועים, נקבע כי בששת החודשים הבאים יותר שידורה של דקת פרסומת נוספת במהדורת החדשות המרכזית, מדי ערב.

6 "חדשות ישראל" לערוץ 3. קבוצת "החדשות ישראל", שהפסידה במכרזו לערוץ החדשות, נבחרה להפיק את החדשות עבור ערוץ 3.

6 סחננ"ל טלוויזיה בערוץ 2. איילת מצגר מונתה לתפקיד סמנכ"ל טלוויזיה ברשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו, במקומה של נעמי שחורי, שהתפטרה מתפקידה. מצגר שימשה בשמונה השנים האחרונות ראש אגף מחקר, סקרים ופרסומות ברשות. בשנה האחרונה היתה גם יו"ר הוועדה הישראלית למדרוג.

7 דנקנו - עורך חעריב. העיתונאי אמנון דנקנר יהיה העורך הבא של "מעריב", במקומו של יעקב ארז, אשר מילא את התפקיד בעשר השנים האחרונות. דנקנר ייכנס לתפקידו, לאחר חפיפה עם ארז, בראשית מרץ 2002, ועד אז יכהן כעורך משנה של העיתון. ההחלטה על המינוי התקבלה במועצת המנהלים של העיתון (ר' עמוד 10).

9 ערוץ 3 עם זכיינית אחת. שופטי בג"ץ אישרו את החלטת מועצת הרשות השנייה לאפשר לזכיינית ערוץ 3, "ישראל 10", להפעיל באופן זמני את הערוץ החדש כזכיינית יחידה, החל מחודש ינואר ועד חודש מאי. במקביל נמסר כי שתי זכייניות ערוץ 3, "ישראל 10" ו"שידורי ערוץ", חתמו על הסכם עקרוני למיזוג שתי הקבוצות. יישום ההסכם דורש שינוי החוק וכן אישור הממונה על ההגבלים העסקיים.

14 שיבושים בטלוויזיה. עובדי ערוץ 1 החליטו לשבש את השידורים, במחאה על הכוונה לפטר עובדים, בשעה שמושקעים סכומים ניכרים בערוץ החדש, שישדר בערבית למזרח התיכון.

17 יו"ר חדש לאגודה. האגודה הישראלית לתקשורת בחרה בכנס השנתי שלה את ד"ר יחיאל לימור לתפקיד יו"ר האגודה, במקומו של ד"ר הלל נוסק, שכהן בתפקיד בשלוש השנים האחרונות. באגודה חברים אקדמאים העוסקים בחקר התקשורת ובהוראתה. הכנס השנתי הוקדש לנושא "תקשורת והבניית זהות בישראל".

17 אתר חדשות המחשבים ייסגר. אתר האינטרנט theNet ששימש כאתר החדשות הישראלי המרכזי בנושאי טכנולוגיה, אינטרנט ומחשבים ייסגר, לאחר שהתברר כי אין הוא עומד בתחזית ההכנסות מחסויות באתר.

17 איסור פרסום בחתנות לא-חוקיות. ועדת החינוך והתרבות של הכנסת החלה בדיון בהצעת חוק של חברי הכנסת יוסף פריצקי, ויקטור בריילובסקי ויהודית נאות, האוסר למסור לשידור תשדיר פרסומת לתחנת רדיו או טלוויזיה, הפועלים בניגוד להוראות כל דין. כוונת ההצעה להביא ל"ייבוש מקורות התקציב של מפירי החוק, ותקטין את החשיפה הציבורית שלהם זוכים, ובכך תסייע לגורמים הממונים על אכיפת החוק לחסל את נגע השידורים הפיראטיים בישראל".

18 הזכייה בחנו בוטלה. בית-המשפט העליון הורה לבטל את בחירתה של קבוצת "חדשות 24" (בראשות נסים משעל, יאיר שטרן ויעקב אילון) כמפעילת ערוץ החדשות הייעודי בטלוויזיה. השופטים קיבלו את ערעורה של הקבוצה המתחרה, "חדשות ישראל", שהפסידה במכרז בחדש אפריל, כי אחוזי האחזקה של חברות מחו"ל ב"חדשות 24" גדול מן המותר על-פי החוק. המועצה לשידורי כבלים ולוויין אמורה לקבוע אם קבוצת "חדשות ישראל" (בראשות משה שלונסקי, משה גל ואילנה דיין) עומדת בתנאי ואם ניתן להעניק לה את הזכייה.

הידיעות מתבססות ברובן על מידע שפורסם באמצעי התקשורת

